

VILNIAUS UNIVERSITETAS
RELIGIJŲ STUDIJŲ IR TYRIMŲ CENTRAS

Irmantas Šuškevičius

Magistro studijų baigiamasis darbas

Ateizmo samprata krikščioniškoje tradicijoje

Darbo vadovas: lekt. dr. Nerijus Čepulis

Darbo recenzentas: doc. dr. Mintautas Gutauskas

Vilnius, 2011

Baigiamąjį darbą

.....
.....,

patvirtintą RSTC direktorės įsakymu Nr. ...., parengiau savarankiškai, galutinai suredagavau ir įteikiau vadovui.

.....
(Data)

.....
(Absolvento parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) BA (MA) darbams keliamus reikalavimus ir gali būti ginamas

.....
(Data)

.....
(Vadovo parašas)

Baigiamąjį darbą su vadovo tarpininkavimu Religijos studijų ir tyrimų centras gavo

.....
(Data)

.....
(RSTC administratorės parašas)

TURINYS

Santrauka	4
Summary	5
Įvadas.....	6
ATEIZMAS KAIP ISTORINIS FENOMENAS	11
1.1. Materializmas.....	11
1.2. Pozityvizmas.....	15
1.3. Marksizmas.....	18
HUMANISTINIS ATEIZMAS.....	24
2.1. Egzistencialistinis ateizmas	24
2.2. Sekuliari visuomenė	28
2.3. Šiandieninis ateizmo „veidas“	33
KRIKŠČIONIŠKASIS ATSAKAS	37
3.1. Mokslo ir tikėjimo dermė	37
3.2. Ateizmo kritika	44
3.3. Socialumas ir meilė	53
Išvados	62
Literatūra	64
1 priedas	70
2 priedas	71

Santrauka

Šiame darbe nagrinėjama ateizmo samprata krikščioniškoje tradicijoje. Darbas suskirstytas į tris dalis.

Pirmojoje dalyje aptariama ateizmo istorinė raida, bei ateizmo pavidalai. Žvelgiama nuo pat senovės laikų. Stengiamasi įvardinti pagrindines ir dažniausiai pasikartojančias ateizmo formas. Darbe nėra perdėm gilinimasi į kiekvieną ateistą ar laikmetį, tai daugiau panoraminis žvilgsnis. Materializmas, pozityvizmas, marksizmas – tai pagrindiniai ateizmo pavidalai, kurie randa atgarsių ir šiandieną. Šie trys ateizmo pavidalai apibudinami vienu žodžiu – natūralistinis ateizmas. Būtent dėl to, kad jam būdingas angažuotumas į gamtos reiškinius ir žmogaus asmens tapatinimas su gyvūnu.

Anrojoje dalyje išryškinamas jau kitoks ateizmo pavidalas - humanistinis ateizmas. Toks ateizmo pavidalas labiau būdingas ir geriau pažįstamas mūsų kartai. Filosofo Nietzsche' s pradėtas ir sustiprėjęs su Sartre' o ateistiniu egzistencializmu. Kritikuodamas natūralistinį ateizmą humanistinis ateizmas atsigežia į žmogų kaip įstatymų leidėją ir suvereną. To pasekoje Dievo figūra tampa marginalinė.

Šioje dalyje yra aptariama ir sekuliarizacijos procesas. Keliami klausimai: kas yra sekuliarizacija? Gal tai dar vienas ateizmo veidas? kur sekuliarizacijos ribos? Ir koks turėtų būti santykis tarp tikinčiųjų ir netikinčiųjų? Sekuliarizacijos šešėlyje apiriamas ir nūdienos ateizmas, kuriam būdingas karingas nusiteikimas. Čia analizuojamos nūdienos netikėjimo priežastys, bei ateizmo apaštalai, tokie kaip Richard Dawkins, Sam Harris etc.

Trečioji dalis yra krikščioniškasis atsakas. Joje bandoma atremti tiek natūralistinio, tiek humanistinio ateizmo religijos kritiką. Ši dalis prasideda kiek neįprastai. Ji pradėdama mokslo ir tikėjimo dermės paieška. Tačiau toks diskursas buvo pasirinktas ne šiaip sau, kadangi tai yra viena vertus labai aktuali nūdienos tema, kita vertus tai atsakas į tam tikras ateizmo ideologijas (pozityvizmas, marksizmas, šiandieninis ateizmas) kurios skelbė(-ia) mokslo ir tikėjimo nesuderinamumą bei sublimuoja mokslą kaip žmogiškos egzistencijos atsakymą. Ateizmo kritika tuo nesibaigia, nes jai skiriama dar viena dalis. Joje bandoma kritikuoti patį ateizmą kaip netinkamą žmogaus laikysena. Suponuojama nuostata leidžianti manyti, kad ateistinis būvis lieka destruktivus.

Galiausiai viską vainikuoja paskutinė dalis: socialumas ir meilė, kuri yra tarsi išeities taškas parodantis asmens nelygstamą vertę. Išryškinamas asmens kaip *Imago Dei* nelygstamumas ir tai yra visai kas kita nei ateistų humanistinis požiūris į žmogų kaip į individą. Krikščioniškas *caritas* yra visai kitokia meilės rūšis. Ši meilė galutinai išsipildo tik santykiyje: Aš – Tu – Dievas.

The conception of atheism in Christian tradition

Summary

This paper analyzes Christian understanding of atheism. It consists of three parts.

The first part discusses the historical development of atheism as well as its different variants. The main forms of atheism are viewed panoramically, starting with their oldest manifestations, but without going into details about some or other atheist or each separate period of time. The basic patterns of atheism found both in older times and today, are materialism, positivism and marxism. These three can be defined as naturalistic atheism which considers only natural phenomena and sees human beings from purely biological point of view. Naturalistic atheism rejects metaphysics and idealism, it is based on treating material world as the only existing reality.

The second part of the research deals with another pattern of atheism, namely, humanistic atheism which is closer to us and more familiar to this generation. It began with Nietzsche and gained strength in Sartre's atheistic existentialism. Humanists criticize naturalistic atheism and turn towards man who is the only creator of laws and the sovereign. Thus, God is treated as obsolete here. This part of the paper also dwells on the process of secularization: what secularization is, whether it can be seen as a kind of atheism, what its limits are, what sort of relationships between believers and non – believers are desirable. Secularization partly includes the aggressive tendencies of contemporary atheism. The reasons of these tendencies are analyzed with the reference to such atheistic authors as Richard Dawkins, Sam Harris, etc.

The third part provides Christian response to both kinds of atheism – the naturalistic and the humanistic approach. It starts with showing the absence of contradiction between science and religious faith. On the one hand, this discourse is especially relevant for today's society, and on the other hand, it provides a proper response to the contemporary atheistic ideologies that proclaim conflict between science and religion, and are trying to show science as capable of solving all the problems of human existence. A separate chapter in this third part of the paper is devoted to the analysis of atheism as an inappropriate world outlook which in its essence is destructive for man. Instead, the Christian faith offers social service, true communication and the notion of love as *caritas* that arises from the unconditional value and worth of the human person as *imago Dei*. The final chapters of the paper are devoted to this Christian idea as a due response to all atheistic notions of man as simply an individual. The Christian *caritas* suggests a proper kind of relationships that do not exclude you, me or God.

Ivadas

Žmogus, kaip laikinoji būtybė, ieško prasmės, ieško į ką galėtų atsiremti. Dažniausiai orientuojasi ne vien į tai, kas yra jis pats. Remiantis žmogaus kasdienio gyvenimo patirtimi pasaulyje, neišvengiamai susiduriame su Dievo problema. Žmogaus paskirties klausimas yra pats pagrindinis ieškant atsakymo. Žmogaus vidinis išgyvenimas paremtas savęs įprasminimo poreikiu. Anot Martino Heideggerio, mes esame „įmesti“ (*geworfen*) į šį pasaulį. Mūsų buvimas pasaulyje yra „įmestis“ (*Geworfenheit*).¹ Individas stengiasi visomis išgalėmis ieškoti atsakymų, ieškoti tiesos. Dėl žmogaus negalios atsakyti į „perviršinius“ individo, kaip žmogaus, klausimus iškeliamas Dieviškasis amplua. Tačiau istorija įrodė, kad ne visada Dievo vaidmuo užima centrinę vietą asmens gyvenime. Atmesdamas įvairias dievybes žmogus atsiremia į save ir pats save pastato į Dievo vietą. Šitaip jis taria Dievui „ne“ ir tampa ateistu.

Problemos formulavimas: Daugelis tautų religijos nepasirenka, jiems ji būna „užsakyta“ t. y. paveldima, atitinkamai nuo kontingento ar bendruomenės, ką tik gimęs kūdikis jau priskiriamas kuriai nors religinei tradicijai. Tokiu atveju suaugęs jis gali rinktis kurią nors iš keturių kelių:

1. Žmogus priima religiją ir joje save realizuoja.
2. Gyvendamas tradicinės religijos apsuptyje žmogus tampa „praktiniu ateistu“ (kai save laiko tikinčiu, bet gyvena kaip netikintis).
3. Blaškosi tarp religijų siekdamas užpildyti vidinį poreikį. Nurimsta tik suradęs sau tinkamą religinę tradiciją, kuri užpildo jo širdį.
4. Žmogus nepriskiria savęs jokiai religinei tradicijai, o Dievo ar dievų idėją atmeta. Toks judesys vadinamas ateizmu.

Šiame darbe bus kalbama būtent apie šį ketvirtąjį pasirinkimų kelią – ateizmą.

Šiandien, gyvenant sekuliarioje visuomenėje, šis kelias tampa vis aiškiau matomas. Žmogus nebijo savęs drąsiai skelbti ateistu. Tačiau, kiek praktika parodė, dažnai ateistais save laikantys žmonės nesupranta ateizmo sąvokos. Didžioji dalis ateizmą tapatina su *agnosticizmu*, *deizmu*, *skepticizmu* etc. Tik nedaugelis žino tikrąją ateizmo reikšmę. Tad verta išsiaiškinti, kas gi iš tiesų yra „ateizmas“.

Visų pirma tikslinga būtų apibrėžti ateizmo sąvoką, kildinamą iš graikiško žodžio *theos*, kuris reiškia Dievą. Tad teizmas yra tikėjimas į Dievą ar dievus. Priešdėlis „a“ reiškia „be“, tad ateizmas pažodžiui reiškia „be teizmo“ arba „be tikėjimo“.²

Ateizmo istorija gana plati ir turininga. Nėra žinomas tiksliai tas atskaitos taškas, nuo kada ji prasideda. Galima sakyti, jog ji apima visus laikus, tačiau kiekviename laikmetyje tarsi įgyja savitą charakterį. Pats Dievo neigimo reiškinys yra įgavęs kaleidoskopinį pobūdį. Rusų kilmės prancūzų filosofas Alexandre Kojève, tyrinėjęs ateizmo fenomeną, tvirtina, kad ateizmas tam tikra prasme yra

¹ G. Steiner. Heideggeris. Vilnius. 1995. 116 psl.

² G.H. Smith. Atheism: the case against God. New York. 2003. 9 psl.

abstrakti sąvoka. Tai tik rėmai, kuriuos gyvi žmonės pripildo savo idėjų. Norint pažinti ateizmą, reikia pažinti tuos žmones, kurie skleidė ateistines idėjas. Parodyti idealą žmogaus, gyvenančio „pilnakraujį gyvenimą“ ir save pripažįstančio ateistu. Turėtume aprašyti konkretų gyvą ateistą – tai ir būtų tikroji ateizmo filosofija.³

Lietuvių filosofas Juozas Girnius išskiria tokius ateizmo tipus: *optimistinis, pesimistinis, amoralistinis, asketinis, dogmatinis, skeptinis, racionalistinis, iracionalistinis, scientistinis, filosofinis, materialistinis, humanistinis, liberalistinis, socialistinis, nacionalistinis*. Nors ir šie ateizmo tipai yra schemiškai išskirti įvairiais atžvilgiais, dažnai konkrečioje tikrovėje jie atitinkamai sulydomi vieni su kitais. Mus labiausiai palytėjusios ateizmo srovės išlieka trys: 1. *Materialistinis-marksistinis* ateizmas, visą būtį suveda į medžiagą, pasižymintis kovingu dogmatizmu, scientizmu ir partine morale. 2. *Pozityvistinis* ateizmas, pasižymintis tuo pačiu scientizmu bei racionalizmu, tačiau jam būdingas jau daugiau skeptinis nusiteikimas. 3. *Humanistinis* ateizmas, kuriam būdinga filosofija, polinkis į tragizmą, „laisvės skonis“ ir moralė.⁴

Gyvenant Vakarietiškoje kultūroje (kuri nuo seno vadinama krikščioniškąja), nepaisant pliuralizmo, ateizmo proveržių toleruoti neįmanoma. Sekuliarėjanti visuomenė tarsi pati kvestionuoja: kas yra religija? Kokią vietą religija užima mano gyvenime?

Šiandien technikos pažanga sublimuoja mokslinį pažinimą kaip teisingą ir vienintelį. Tokiu būdu religija dažnai nustumiama į „iliuzijos zoną“ ir laikoma nebrandžios, liguistos asmenybės išdava.

Tačiau su religijos išstumimu iš viešosios erdvės atsiranda kitų niuansų, verčiančių susimąstyti. Ateizmas, pašalinęs Dievą, atsiremia į žmogų. *Homo homini Deus est* (žmogus žmogui yra Dievas) Ludwigo Feuerbacho sentencija ryškiausiai nusako ateizmo siekius. Kad ir kaip būtų, istorija įrodė, kad tas *homo Deus* lieka idėjos lygmenyje. Požiūris į žmogų be Dievo panašesnis į *homo sovieticus*. Žmogus visada yra tikslas, bet ne priemonė. Atrodo šį elementarų Immanuelio Kanto siekinį ateistai praleido pro ausis. Skelbdami išsilaisvinimą iš „religinių blogybių“, pamiršo patį žmogų ir pavertė jį individu. Todėl čia, palyginimui reikalingas krikščioniškas požiūris į asmens neprilygstamą vertę. „Teistiniu žvilgsniu, žmogus yra nelygstamos vertės asmuo ne kaip „vienintelis pasaulio viešpats“, o kaip kūrinys, sukurtas visos būties Viešpaties atvaizdu.“⁵ Krikščionis tiki, kad kiekvienas žmogus yra sukurtas pagal Dievo paveikslą (*imago Dei*). Sukurtas iš Dieviškos meilės ir pašauktas meilei.

Darbo tema: Ateizmo samprata krikščioniškoje tradicijoje. Žodis „tradicija“ darbe nereiškiantis dogmatiško katalikiško žvilgsnio. Tai daug lankstesnis požiūris nei gali pasirodyti. Pirmiausia dėl to, kad autoriui ne itin rūpi denominacinis krikščionių pasidalijimas – autoriui rūpi tiesiog krikščionybė, Dievo meilė.

³ А. Кожев. АТЕИЗМ. Москва. 2007. 171 - 173psl.

⁴ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 44 - 45 psl.

⁵ Ten pat. 280 psl.

Ateizmui aptarti reikia pasirinkti tinkamą poziciją. Arba neutralią pasaulietišką, arba teistinę. Mes esame persmelkti vakarietiškos kultūros, krikščioniško mąstymo. Esame tuo tarsi užkrėsti, tad netinka pradėti kalbą apie ateizmo fenomeną kitaip kaip tik iš krikščioniško mąstymo pozicijos. Juolab kad didžioji dalis aptariamų ateistų gyveno ir veikė šios tradicijos apsuptyje.

Problemos išskirtinumas, darbo naujumas bei aktualumas: Stipriausias ir bene plačiausiai pateiktas ateizmo fenomenas išlieka teistinės egzistencializmo filosofijos atstovo Juozo Girniaus studijoje „Žmogus be Dievo“. Ateizmo samprata, nuolat rūpėjo ir kitam Lietuvos egzistencialistui – Antanui Maceinai. Tačiau pastarasis neskyrė atskiros studijos šiam fenomenui. Atskiruose kūriniuose nagrinėja ateizmą, kaip netinkamą ir destruktivią laikyseną.

Kunigas, psichologas Antanas Paškus knygoje „Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien“ (1998) bando sekti J. Girniaus pėdomis, tačiau toli gražu neprilygsta jam. Kunigo pastanga daugiau pažiūrėti į ateizmą iš psichoanalitinės pusės.

Prof. Monsinjoras V. Kazlauskas. „Dievo neigimas šiuolaikiniame pasaulyje“ (Antroji religinės filosofijos ir bažnytinio meno studijų savaitė. Straipsnių rinkinys. Kaunas. 1991) bei kun. prof. Arvydas Ramonas „Humanistinio ateizmo drama: Liudwigas Feuerbachas ir Friedrichas Nietzsche“ (2007) publikavo kritinius straipsnius ateizmo klausimu.

Tokio pobūdžio ateizmo tema Lietuvoje nebuvo rašoma nei vienas bakalauro ar magistro darbas, disertacija.

Šis darbas yra unikalus tuo, jog jis apima plačius polius. Be ateizmo istorinės raidos bei jo pavidalų, naudojantis naujausia literatūra, darbe tyrinėjamas sekuliarizacijos procesas, šiandieninis ateizmo veidas, mokslo ir tikėjimo dermė. Išryškinamas „be Dievystės“ destruktivumas, bei neigiamas požiūris į žmogų kaip individą.

Darbo objektas: Ateizmo manifestacijos krikščioniškojo mąstymo šviesoje.

Darbo tikslas: Kiek galima plačiau ištirti ateizmo fenomeną ir pristatyti krikščionybės poziciją jo atžvilgiu.

Darbo uždaviniai:

- Išnagrinėti ateizmo pavidalus ir istorinę raidą.
- Aptarti natūralistinio ir humanistinio ateizmo pobūdį.
- Analizuoti nūdienos visuomenės ateizmo ypatumus.
- Parodyti mokslo ir tikėjimo dermę.
- Pateikti ateizmo kritiką iš krikščioniškos perspektyvos.
- Atskleisti meilės ir žmogaus asmens nelygstamą vertę, kaip alternatyvą ateistiniam požiūriui.

Darbo metodai: Kritinė ir lyginamoji tekstų analizė. Siekiant ištirti problemą tiriami ir lyginami tiek užsienio, tiek lietuvių filosofų, teologų teiginiai.

Trumpa pagrindinės literatūros apžvalga: Darbo tyrimui buvo skaitomos ir nagrinėjamos knygos lietuvių, anglų, rusų, prancūzų kalbomis.

Juozas Girnius studijoje „Žmogus be Dievo“ (1964) pateikia pačią išsamiausią ateizmo analizę lietuvių filosofijoje. Filosofas pasižymi erudicija, puikiai orientuojasi istorijoje, gerai pažįsta filosofus bei jų darbus. J. Girniaus studija „žmogus be Dievo“ pažadino didelį susidomėjimą. Ši knyga keliskart perrašyta, apie ją paskelbta įvairių straipsnių publikacijų.

Antanas Maceina – dar vienas garsus vardas teistinėje Lietuvos filosofijoje. Savo pažiūromis artimas amžininkui J. Girniui. Deja, filosofas neskyrė atskiros studijos ateizmui. Tačiau gvildena ateizmo temą tokiuose kūriniuose kaip: „Didysis inkvizitorius“ (1946), „Jobo drama. Žmogiškosios būties apmąstymas“ (1950), „Didieji dabarties klausimai (1976)“ . Raštų tomuose: I (1991), II (1992), III (1990), V(1993), IX (2004), X (2005) .

Ateizmo tema rašė rusų kilmės prancūzų filosofas, Hegelio interpretatorius Alexandre Kojève. Jo knyga „Ateizmas“ parašyta 1931 m., tačiau ši studija nebuvo autoriaus publikuota. Pasirodė gerokai po jo mirties, 1998 m. Tyrinėjant ateizmą ji naudinga tuo, kad šios studijos negalėjo „užfiksuoti“ lietuvių filosofijos milžinai (J.Girnius, A. Maceina).

Sekuliarizacijos ir ateizmo tema šaltinių apstu, tačiau ne visi patikimi. Internetinėje erdvėje pilna mėgėjiškų straipsnių ar asmeninių pamąstymų „BLOGų“ svetainėse. Nemenką susidomėjimą sekuliarizacijos temai skyrė jau minėtas filosofas A. Maceina. Savo studijoje „Didieji dabarties klausimai“, bene pirmas iš Lietuvos filosofų reiškia susirūpinimą šiuo klausimu. Iš psichologinės ir teologinės pusės į sekuliarizacijos reiškinį gana kritiškai pasižiūri kunigas Antanas Paškus savo knygoje „Žvilgsnis į pasaulėžiūrą, aplinką, šventovę, save“ 2002 m.

Jürgen Habermas į sekuliarizacijos procesą žiūri valstybiniu požiūriu. Knygoje „Sekuliarizacijos dialektika“. Sociologas svarsto kaip valstybėje „priversti“ sugyventi skirtingų religijų žmones. Kaip prieiti prie bendros nuostatos, galiojančios visoms religijoms taikiai gyventi demokratinėje valstybėje. Nūdienos visuomenei puikiai žinomas ateizmo apaštalo Richardo Dawkinso vardas. Jo knyga „Dievo iliuzija“ tituluojama „ateizmo biblija“ tapo kultine visame pasaulyje. Tai, ko gero, naujusia ir aktualiausia religijos kritika šiandien.

Gerai žinomas naujojo ateizmo judėjimo atstovas Samas Harris. Savo kovingu antireliginiu požiūriu nenusileidžiantis R. Dawkinsui. Jo knygą „Tikėjimo pabaiga“ yra jo vizitinė kortelė. Harris daugiau rašo straipsnius, dalyvauja radijo laidose, veda paskaitas ateizmo tema.

„Dievas nėra didis“ – tai Christopherio Hitchenso knyga, kuri per tris savaites atsidūrė *New York Times* „bestselerių“ sąrašė. Knygos turinys – artimas prieš tai aptartiems nūdienos ateizmo skleidėjų postulatams.

Vienas stipriausių krikščionių apologetų Alisteris Mcgrathas ir jo knyga „Ateizmo saulėlydis“ yra tikras pavojus ateizmui. Šis autorius nelieka abejingas ir nūdienos ateistinei

propagandai. A. Mcgrathas yra žinomas kaip vienas ryškiausių R. Dawkinso oponentų. Savo knyga „Dawkinso iliuzija?“ jis atremia R. Dawkinso knygos „Dievo iliuzija“ išsakytas neigiamas mintis apie religiją.

Nobelio premijos laureatas Francis S. Collinsas sukėlė susidomėjimą savo knyga „Dievo kalba“. Knygoje mokslininkas pateikiantis Dievui ir mokslui palankius argumentus. Tai viena iš nedaugelio tokio pobūdžio knygų, papildanti tiek C. S. Lewis' o „Tiesiog krikščionybė“ (2007), tiek Ž. Gitono „Dievas ir mokslas“ (1996), tiek A. Paškaus „Evoliucija ir krikščionybė Teilhard de Chardino perspektyvoje“ (1988) mintis.

Apie meilės sampratą ir asmenį, kaip nelygstamą vertybę, kalba ne tik J. Girnius, A. Maceina, tačiau ir mūsų laikų filosofai, teologai (L. Šulcienė, I.E. Laumenskaitė, I. Gudauskienė).

Prieš tai minėtas A. Paškus, asmens dievišką antropologiją nagrinėja monografijose: „Asmuo ir laisvė“ (1984), „Krikščionis šiandieną“ (1987), „Meilė – žmogaus pašaukimas“ (2003) Taip pat svarbus Karolis Wojtyła, savo personalistines pažiūras pristatantis studijose: „Meilė ir atsakomybė“ (1994), bei „Asmuo ir veiksmas“ (1997). Šiandien labiausiai girdimas apie meilės vertę skelbiantis amerikiečių filosofas Peteris Kreeftas, kurio naujausia studija „Tave mylintis Dievas“ taip pat yra naudojama darbe.

Pagalbinė literatūra: įvairūs straipsniai, publikacijos, antriniai šaltiniai, Bažnyčios enciklikos: *Fides et ratio*, *Deus caritas est*, *Divini Redemptoris*. Biblija arba Šventasis Raštas.

Hipotezė: Ateizmas yra destruktivi laikysena, kuri nuasmenina ir menkina žmogų.

Darbo struktūra: Darbą sudaro *santrauka, įvadas, trys dalys, išvados, naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas, priedai*.

Pirmojoje darbo dalyje ateizmas tiriamas kaip istorinis fenomenas. Antrojoje dalyje akcentuojamas poslinkis į humanistinę žmogaus laikyseną ir ateizmo pavidalus nūdienuje. Trečioji dalis skirta krikščioniškos tradicijos reakcijai į ateizmą. Šios trys dalys padalintos į mažesnius poskyrius priklauso nuo iškeltų uždavinių.

Raktiniai žodžiai: *ateizmas, sekularizacija, humanizmas, religija, krikščionybė, Dievas, imago Dei, caritas*.

ATEIZMAS KAIP ISTORINIS FENOMENAS

1.1. Materializmas

Ateizmas kaip bedievybė, kaip antireliginis judėjimas, gimė dar senaisiais amžiais, daug anksčiau už krikščionybę. Lietuvių filosofas Juozas Girnius seniausiu ir galima sakyti, tradiciniu ateizmo pavidalu laiko materializmą. „Tai doktrina, pagal kurią visa, kas yra, tėra medžiaga (*lot. materia*).“⁶

Gal ir keistas tas faktas, kad pirmųjų ateizmo apraiškų reikia ieškoti Indijoje, nes būtent čia VI a. pr. m. e. prieš Vedų autoritetą pasisakė pirmieji indų mokslininkai filosofai iš Lokajato.⁷ Toje pačioje epochoje tik jau Azijos kontinente, Senovės Kinijoje, materialistinės ir antireliginės idėjos glaudžiai siejasi su mokslo, o ypač astronomijos raida.⁸ Antikos filosofai Graikijoje, stengdamiesi suprasti gamtos būvimo pagrindus, samprotavo apie gamtos reiškinių struktūrą. Jie manė, kad egzistuoja pirminė medžiaga, iš kurios viskas susidaro. Šiai pirminei medžiagai pavadinti ir buvo vartojama materijos sąvoka. „Iš tų, kurie pirmi ėmėsi filosofijos, daugumos visų daiktų pagrindu, kiti tik jų pradžia laikė materija“⁹ - rašo Aristotelis.

Ikisokratikas Talis buvo vienas pirmųjų, kuris suabejojo mitų teiginiais. Jis paklausė, iš kur atsiranda pasaulio daiktų įvairovė. Jis bandė paaiškinti pasaulį juo pačiu, atmesdamas bet kokias antgamtiškas jėgas. Pirminė medžiaga Mileto mokyklos atstovai laikė vandenį, orą ir apeironą (kažką tarpiško tarp vandens ir oro) Kiek vėliau Empedoklis bandė sujungti šiuos požiūrius.¹⁰ Jis taip pat pritarė miletiečiams bei kartu su Heraklitu ir Anaksagoru pasisakė, kad „visata egzistuoja amžinai, ji nesukurta dievų ir valdoma ne jų, o gamtinio dėsningumo.“¹¹ Tai puikiai patvirtino Heraklito žodžiai: „šis pasaulis yra visiems tas pats. Jo nesukūrė joks Dievas, joks žmogus. Bet jis visada buvo, yra ir bus amžina ugnis, dėsningai užsideganti ir dėsningai užgęstanti.“¹² Filosofas Anaksagoras saulę skelbė žerintųjų metalu, o menulį tapatino su žeme. Už tai susilaukė „bedievybės“ kaltinimų todėl turėjo nedelsiant bėgti iš Atėnų.¹³ Už ateistinių leidinių Atėnų buvo teisiamas sofist Protogoras. Jis teigė: „Kas dėl dievų, tai aš esu neigalus atrasti, ar jie egzistuoja, ar ne, ar iš ko jie sudaryti. Yra begalės žinojimo kliūčių ir žmogaus gyvenimas yra per trumpas, kad tai sužinotų.“¹⁴ Už naują dievybės sampratą didysis graikų moralistas Sokratas Atėnuose buvo pasmerktas išgerti nuodų taure.

⁶ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius 1994. 124 psl.

⁷ <http://www.positiveatheism.org/india/s1990c25.htm>

⁸ S. Skazkinas. Ateisto knyga. Vilnius. 1986. 7 psl.

⁹ Аристотель. Метафизика. Москва .Соцэкиз .1934. 23 psl.

¹⁰ N. Borusevičienė. Filosofija. Žmogus - klausianti būtybė. Šiauliai 2002. 20 psl.

¹¹ S. Skazkinas. Ateisto knyga. Vilnius. 1986. 8 psl.

¹² Ten pat.

¹³ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius 199. 114 psl.

¹⁴ M. Martin. The Cambridge companion to atheism. 2007. 12 – 13 psl.

O Aristotelis turėjo skubiai sprukti iš Atėnų, nes susilaukęs bedievyستės priekaištų dėl savo filosofinės Dievo sampratos.¹⁵

Didžiausiu senovės ateistu Graikijoje tituluojamas Epikūras materializmą išskleidė hedonizmu, išskėlus malonumą, kaip kelią į laimę. Anot Epikūro, religija žmones daro nelaimingus. „Didžiausias gėris žmogui yra laimė. Bet prieš siekdamas laimės, žmogus turi išsivaduoti iš baimės, kuri jį demoralizuoja, gyvenimą paverčia košmaru, daro jį bevertį.“¹⁶ Epikūras ragina atsisakyti dievų, nes jie kaip tik ir sukelia baimę ir trukdo žmogui siekti laimės šiame gyvenime.

Kaip pastebi teologas Alister McGrath, viena iš istorijos ironijų ta, kad antikoje ateistais buvo vadinami ir tie, kurie išpažino Dievą. Tarkim romėnai vadino „ateistais“ ir teistus, tik kitos religijos išpažinėjus pvz. krikščionis, vien dėl to, kad jie atmetę romėnų dievus.¹⁷

Viduramžiais ir Naujųjų laikų pradžioje visuomenė buvo krikščioniška-teocentrinė, todėl ateizmas buvo beveik nežinomas, o jeigu ir buvo, tai greitai būdavo užgniaužiamas inkvizicijos. Tik jau švietėjiškos epochos laikais prasidėjo troškimas atsiriboti nuo transcendencijos. Koperniko padarytas atradimas bei kiti didieji gamtos mokslo atradimai „buvo tas gamtos mokslo pagrindas, kuriuo rėmėsi Renesanso, <...> taip pat XVII ir XVIII amžių materialistai savo kovoje prieš religiją“¹⁸. Tikroju naujųjų amžių materialistu J. Girnius pavadina anglą Thomas Hobbes‘ą. Jam (Hobbes‘ui) „visa būtis išaiškinama tik medžiaga ir judesiu.“¹⁹ Kiekviena visatos dalis yra kūnas ir tai, kas nėra kūnas, nėra dalis visatos. Kadangi visata yra viskas, tai kas nėra joje, nėra niekur.

T. Hobbes‘as mano, kad natūralios religijos priežastys atsiranda iš nerimo, baimės.²⁰ Tačiau tai daugiau skirta pagonių dievams, politeizmui. O „vieno visagalio Dievo pripažinimas labiau gali būti kildinamas iš žmonių noro sužinoti gamtos kūnų priežastis ir jų įvairias savybes bei veiksmus, negu iš baimės dėl to, kas jiems atsitiks ateityje.“²¹ Pasak T. Hobbes‘o prigimtinis žmogaus buvimo būdas yra nedraugiškas ir nevisuomeniškas: *homo homini lupus* (žmogus žmogui yra vilkas). Tik negalėjimas vienam kitų sudraskyti privertė žmones jungtis į bendruomenes.²² Tačiau supykęs žmogus sužvėrėja, taip parodydamas savo „tikrąją prigimtį“.

Naujaisiais amžiais hedonizmas atgimė su pirmaisiais prancūzų materialistais (La Mettrie, P. A. Holbachas, J. K. Helvecijus)²³. Daugelis jų pažiūrų reikėsi kaip religijos kritika, skelbianti aiškų ateizmą. Kiek vėliau hedonizmą pakeitė utilitarizmas, kurio užuomazga jau slypėjo T. Hobbeso

¹⁵ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 115 psl.

¹⁶ A. Sikora. Susitikimai su filosofija. Nuo Herakleito iki Hurselio. Vilnius. 2004. 81 psl.

¹⁷ A. McGrath. The Twilight of Atheism The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World. New York. 2004. 8 psl.

¹⁸ A. M. Caricynas. Dialektinis materializmas – filosofinis proletariato ateizmo pagrindas. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. Vilnius 1952, 5 psl.

¹⁹ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 125 psl.

²⁰ Th. Hobbes. Leviathan, or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth, Ecclesiasticall and Civil, Canada. 2002, 89 psl.

²¹ Th. Hobbes. Leviatanas. Vilnius 1999, 122 psl.

²² A. Maceina. Raštai XI. Vilnius. 2006. 142 psl.

²³ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo, Vilnius. 1994. 173 psl.

materializme. Pristatant žmogų tik kaip gamtinę būtybę, malonumas „savaime išskyla „beiliuziniais“ principais, kurie neimplikuoja jokio idealizmo.“²⁴

Savo studijoje „Žmogus be Dievo“ J. Girnius pastebi, kad mechanizmo principų perkėlimui iš fizikos į kitas sritis pradžia jau davė Rene Descartes'as. Tačiau tai dar nereiškia materializmo, nes R. Descartes'as apsiribojo mechaninį aiškinimą iš fizikos perkeldamas tik gyvūnams. R. Descartes'o „gyvulio mašinos“ teoriją La Mettrie pavertė „žmogaus mašinos“ samprata.²⁵ Jo (La Mettrie) nuomone, žmogus yra tokia pati mašina, kaip ir gyvūnai. Žmogus turi kalbą – tuo jis pranoksta beždžiones ar kitus gyvulius, bet iš esmės jie tapatūs. La Mettrie'ui nėra aukštesnių būtybių, viskas yra tik materija ir mašina. Jis taip pat atmeta sielą, nes laiko ją iliuziška. Sekdamas epikūrininkais atkakliai skelbė hedonizmą.²⁶

1770 m. pasirodo materializmo Biblija praminta knyga „System de la nature“. Jos autorius buvo La Mettrie šalininkas Anri Polis Holbachas, vienas žymiausių XVIII amžiaus prancūzų švietėjų-materialistų. „Materija“ – rašė A. P. Holbachas, „apskritai yra visa tai, kas veikia kokiu nors būdu mūsų jutimus“.²⁷ Ji vienintelė tikra, nes empiriškai apčiuopiama.

A. P. Holbacho veikalai persmelkti neapykantos prietarams. Jo manymu religijos palaikomas tamsumas skatina, visuotinį papročių gedimą. A. P. Holbachas akcentuoja moralės suplakimo su prietarais pražūtingumą, žalingą jų poveikį moralei. Anot jo, krikščionybės „šventųjų knygoje“, pateikti moralės pavyzdžiai visiškai nesutaria su prigimties, žmogiškosios moralės reikalavimais.²⁸ Kiek užbėgant už akių galime pasakyti, kad XVIII amžiaus prancūzų ateistų raštus, „ypač kovingus antireliginius A. P. Holbacho pamfletus, labai vertino marksizmo ir leninizmo kūrėjai, laikydami juos priemone darbo žmonėms auklėti ateizmo dvasia.“²⁹

Psichologija, kaip savarankiškas mokslas, iškilo tik XIX a. antroje pusėje. Netrukus materializmo idėja persikėlė į psichologijos lygmenį. Materialistinė psichinio gyvenimo samprata buvo plėtota dviem pavidalais: pas rusus – refleksologija, pas amerikiečius – biheviorizmu.³⁰ Refleksologijos specialistu laikomas Ivanas Petrovičius Pavlovas, kuris aptiko vadinamuosius sąlyginius refleksus. Kaip jis pats sako „tai refleksai, kurie nėra įgimti, bet vėliau sąlygų sudaryti. Žmogaus ir gyvulio elgesio būdas priklauso ne tik nuo įgimtų nervų sistemos savybių, bet ir nuo tų įtakų, kurios veikė ir nuolat tebeveikia organizmą jo individualaus gyvenimo metu, t. y. priklauso nuo nuolatinio auklėjimo arba mokymo pačia plačiausia tų žodžių prasme.“³¹ Tarkim, jei maitinant šunį skambinama varpeliu, tai vėliau pakanka tik varpelio skambesio sukelti jo skrandžio liaukų

²⁴ Ten pat. 173 psl.

²⁵ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 125 psl.

²⁶ Ten pat. 125 – 126 psl.

²⁷ П. А. Голбах. Избранные произведения в двух томах. Москва. 1963. 84 psl.

²⁸ P. Holbachas. Laiškai Eugenijai. Sveikas protas. Vilnius. 1963. 35 psl.

²⁹ Ten pat. 3 psl.

³⁰ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 164 – 165 psl.

³¹ I.P. Pavlovas. Rinktiniai raštai. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. Vilnius. 1952. 429 psl.

reakcijai. Kaip šuniui varpelis, taip žmogui žodis gali pakeisti tiek besąlyginius, tiek sąlyginius dirgiklius. Sovietinis marksizmas refleksologiją taikė visam psichiniam gyvenimui. Idealistiniai reiškiniai visada sukuria mistikos aurą, o refleksinis psichinio gyvenimo suvokimas ją išsklaido. Refleksologija marksistų psichologų tapo tarsi įrankiu, kuris turėtų padėti „perauklėti“ žmogų.³²

Kiek vėliau refleksologija pažadino biheviorizmą, kuri nuo 1912 m. plėtojo amerikietis John Broadus Watsonas. Biheviorizmas yra kraštutinė materialistinė psichologija, radikalesnė ir už refleksologiją. J. B. Watsonas kaltino psichologiją dėl nesėkmės išsilaisvinant iš religijos ir filosofijos įtakos ir tampant gamtos mokslu. Psichologija, anot J. B. Watsono, yra objektyvus gamtos mokslas, kuris neturėjo griežtai skirti žmogaus ir gyvūno elgesio.³³ J. Girniaus nuomone, tokio pobūdžio būties samprata lieka materialistinė dėl to, kad „nepakyla į žmogaus dvasinės būties išvėlgimą. Bihevioristai žmogų traktavo mechaniškai. Kaip ir paprastas materializmas, taip ir vitalinė būties samprata žmogų suveda į kūną.“³⁴

Tuo tarpu vitalistiškai materialistinę žmogaus sampratą išplėtojo garsus austrų psichologas Sigmundas Freudas. Psichologo biografas Ernest Jones rašo kad, „jis (S. Freudas) perėjo per gyvenimą nuo pradžios iki pabaigos kaip natūralus ateistas <...> Žmogus, kuris nematė jokio pagrindo tikėti jokios antgamtinės būtybės egzistencija ir neįtė emociinio poreikio tokiam tikėjimui.“³⁵ Dvasinį žmogaus gyvenimą S. Freudas suvedė į tuos pačius potraukius, kurie yra gamtiški, natūralūs gyvosios būtybės. S. Freudas meta – psichologijos pamatinė prielaida yra ta, „kad žmogus yra savyje uždara savastis: sau pakankama, narcistinė, biseksuali būtybė, kuri vadovaujasi dviem pirminiais – *eros* ir *thanatos* – instinktais.“³⁶ Todėl tokiai būtybei santykiai su pasauliu nėra būtini.

Atitinkamai S. Freudas žvelgia ir į moralę ir religiją. Pasisakydamas religijos klausimais, S. Freudas stengėsi atrasti mokslinį (t. y. psichinę ir socialinę tikrovę grindžiamą) paaiškinimą, kaip atsirado tikėjimas. Jis pabrėžia varžančius laisvę, neigiamus, protui prieštaraujančius religijos aspektus.³⁷ Psichologo manymu, žmogaus prigimčiai yra natūralu netikėti į Dievą.³⁸ Religiniai įsitikinimai kilo iš to paties poreikio kaip ir kiti kultūros iškovojimai, t. y. iš būtinybės apginti save nuo žlugdančios gamtos visagalybės. Prie šio prisijungė antrasis motyvas – siekimas pataisyti skausmingai juntamus kultūros netobulumus.³⁹ Tikėjimas į Dievą – tai siekis patenkinti troškimus. S. Freudas pakartoja T. Hobbes'o *homo homini lupus*. Krikščioniška artimo meilė S. Freudui yra

³² J. Girnias. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 166 psl.

³³ J. B. Watson. Psichologija bihevioristo požiūriu. Vilnius. 2004. 371 psl.

³⁴ J. Girnias. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 166 psl.

³⁵ E. Jones. The life and Work of Sigmund Freud. New York. 1957. 351 psl.

³⁶ I. E. Laumenskaitė. Dvi ištakos krikščioniškosios antropologijos istorijoje: jų pagrindai, ypatumai ir reikšmė teologijai bei bažnyčios ir visuomenės gyvenimui. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010. 96 psl.

³⁷ S. Freud. Totemas ir tabu. Vilnius. 2010. 20 psl.

³⁸ A. McGrath. The Twilight of Atheism The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World. New York. 68 psl.

³⁹ З. Фрейд. Психология, религия, культура. Москва. 1992. 33 psl.

bepasmiška, neįmanoma ir neteisinga. Dievas yra iliuzija, „Dangų palikite angelams ir žvirbliams“⁴⁰, – sako psichologas. Jausdamas savo bejėgiškumą prieš likimą, žmogus ilgisi tėviškos globos. Pradžioje žmogus teikė tėvo bruožus gamtai, o paskui susikūrė Dievą, kaip idealų tėvą. S. Freudas tarsi metaforizuodamas sako, kad negalima visą laiką likti vaiku, reikia užaugti. „Reikia atsisukti į mokslą, kuris išsklaido religijos iliuzijas.“⁴¹

Reziumuojant galima pasakyti, kad materializmui žmogus tėra viena iš daugelio gamtinių būtybių, iš esmės nesiskirianti nuo kitų gyvūnų. Materialistiniam žvilgsniui dorinės vertybės turi likti tik tuščias žodis. Tikraja būtimi yra laikoma tik medžiaginė, empirinė tikrovė⁴², kuri nepalieka vietos dvasiai.

1.2. Pozityvizmas

XVII amžiaus mokslo revoliucijos metu buvo ne tik padaryti svarbūs mokslo atradimai, (daugiausia matematikoje, astronomijoje ir fizikoje), bet ir ėmė radikaliai keistis filosofijos ir mokslo santykis: prasidėjo ilgas ir skausmingas jų skyrybų procesas. Pozityvizmo ištakų, pasak filosofo Evaldo Nekrašo, reikia ieškoti būtent šiose kovose už mokslo nepriklausomybę.⁴³ Mokslas ima remtis kitu metodu nei filosofija (metafizika). Bene geriausiai šį naują supratimą atspindi Galileo Galilei'aus suformuluota nuostata: „Aš labiau linkęs rasti vieną tiesą, kad ir nežymiuose dalykuose, nei ilgai ginčytis didingiausiais klausimais, nepasiekiant jokios tiesos.“⁴⁴

Pozityvizmas remiasi empirizmu, kuriam būdinga nuostata, kad pažinimo šaltinis ir pagrindas yra juslinė patirtis. Tuo požiūriu iškyla prieš akis žymiausias empirizmo atstovas Davidas Hume'as. E. Nekrašas savo studijoje „Pozityvus protas“ teigia, kad D. Hume'as jau pureno dirvą pozityvizmo išdygimui.⁴⁵ Neigdamas kiekvienos substancijos, tiek materialios, tiek dvasinės realumą, D. Hume'as beprasmiškai laiko tiek teizmą, tiek ateizmą. Tačiau jau atmesdamas religiją, jis tampa ateistu.

D. Hume'as tikėjimą nustumia į juslių lygmenį. Kaip pats teigia „tikėti reiškia išgyventi tiesioginį juslių įspūdį arba šio įspūdžio atsikartojimą atmintyje.“⁴⁶ Iš tokio pareiškimo galime daryti išvadas, kad D. Hume'o filosofija persmelkta ne tik psychologizmu, bet ir subjektyvizmo.

Grynai tikru D. Hume'as laikė tik matematinį ir empirinį pažinimą. Knygoje „Žmogaus proto tyrinėjimas“ savo įsitikinimą, kad egzistuoja tik šios dvi pažinimo rūšys išreiškė taip: „Paėmę į rankas kokią nors knygą – pavyzdžiui, teologijos arba mokslinės metafizikos, paklauskime: Ar joje yra koks nors abstraktus samprotavimas apie dydį ar skaičių? Ne. Ar joje yra koks nors patyrimu

⁴⁰ S. Freud. The future of an illusion. New York. 1961. 82 psl.

⁴¹ J. Girnias. Raštai II. Žmogus be Dievo, Vilnius. 1994. 171 psl.

⁴² J. Girnias. Raštai II. Žmogus be Dievo, Vilnius. 1994. 83 psl.

⁴³ E. Nekrašas. Pozityvus protas. Vilnius. 2010. 28 – 29 psl.

⁴⁴ E. Nekrašas. Filosofijos įvadas. Vilnius. 2004. 12 psl.

⁴⁵ E. Nekrašas. Pozityvus protas. Vilnius. 2010. 17 psl.

⁴⁶ D. Hume. Traktatas apie žmogaus prigimtį. Vilnius. 2007. 77 psl.

pagrįstas samprotavimas apie faktus ir egzistavimą? Ne. Svieskite ją į ugnį, nes joje negali būti nieko kita, išskyrus sofistiką ir iliuzijas.“⁴⁷

Tiesa, D. Hume'as darė įtaką vokiečių filosofui Immanueliui Kantui. Antai pats prisipažino, kad D. Hume'as buvo tas filosofas, kuris pažadino jį iš „dogmatinio snaudulio“. Pažadino ne tik Kantą.⁴⁸ D. Hume'as darė įtaką pozityvizmo formavimuisi.

Klasikinio pozityvizmo atsiradimui įtakos turėjo jau ne mokslinė, o socialinė ir politinė revoliucija. Augustas Comte'as, bandydamas ištaisyti po Prancūzijos revoliucijos atsiradusias socialines negalias ir reikalaujamas naujos socialinės paradigmos, paremtos mokslu, suformavo „pozityvią filosofiją“.⁴⁹ Šią filosofiją A. Comte'as grindžia garsiuoju trijų stadijų dėsniumi. Pirmoji stadija yra teologinė (religinė), arba fiktyvioji. Čia gamtos reiškiniai aiškinami antijusliniu pagrindu. Savo ruožtu teologinė stadija turi tris fazes: fetišizmą, politeizmą ir monoteizmą. Fetišizmui būdingas gyvybės priskyrimas dangaus šviesuliams ir jų garbinimas, kur vyrauja instinktas ir jausmai. Politeizmas atstovauja laisvam samprotavimui ir yra aukščiau už instinktus ir jausmus. Su monoteizmu prasideda teologinės filosofijos smukimas. Prote išnyksta vaizduotės viešpatavimas, nes ja negali remtis jokia teorija. Tvirta teorija remiasi stebėjimais ir faktais.⁵⁰ Antroji stadija yra metafizinė. Čia „žmogus mėginąs aiškinti pasaulį bendruoju jo pagrindu, vadinamu įvairiais vardais: esme, prigimtimi, substancija, entelechija*, dvasia, vadinasi, atsietinėmis sąvokomis arba viena kuria tokia“⁵¹. Trečioji stadija – pozityvioji. Kaip teigia A. Maceina, tai stadija, kurios „metu žmogus suvokiąs pasaulį kaip tai, kas prieinama betarpiškai ir kas veikia dėsningai, vadinasi, kas pasiekiami patirtimi.“⁵² Ši trečioji stadija yra teisingiausia, nes moksliška, tik joje žmogus įveikia tiek religinius, tiek metafizinius „skiedalus“. E. Nekrašo teigimu šios trys stadijos „reprezentuoja skirtingus žmogaus ir žmonijos proto brandos laipsnius, jo progresyvios raidos pakopas: nuo proto vystymosi pradžios iki pabaigos“.⁵³ Kaip žinia, teologinis protas nesugeba išspręsti elementariausių mokslinių problemų. Toks protas greičiau jas nustumia į šalį.⁵⁴ Dievą A. Comte'as pakeičia žmonija, o pozityvizmas, jo manymu, ir yra tikroji žmonijos religija.

Nemėgdamas ateisto vardo, A. Comte'as pabrėžia, kad pozityvistai sutinka su ateistais tik netikėjimu į Dievą. Jie iš tolo bijo tų „tuščių metafizinių svajonių“. Kaip pastebi J. Girnius,

⁴⁷ E. Nekrašas. Pozityvus protas. Vilnius. 2010. 17 – 18 psl.

⁴⁸ D. Hume. Žmogaus proto tyrinėjimas. Vilnius. 1995. 13 psl.

⁴⁹ E. Durkheim. Sociologijos metodo taisyklės. Vilnius. 2001. 41 psl.

⁵⁰ O. Конт. Дух позитивной философии. Феникс. 2003. 23 psl.

* Entelechija [gr. entelecheia] Aristotelio filosofijoje — forma, galimybę paverčianti tikrove, tikslinga materijoje slypinčios potencijos realizacija

⁵¹ A. Maceina. Raštai VI. Vilnius. 2000. 29 psl.

⁵² Ten pat. 29 psl.

⁵³ E. Nekrašas, Pozityvus protas. Vilnius. 2010. 80 psl.

⁵⁴ Ten pat. 80 psl.

metafizinę mąstyseną, pagrįstą klausimu *kodėl* (pourquoi), pakeitus moksline mąstysena, *kaip* (comment), Dievo klausimas savaime išblėsiąs.⁵⁵ Toks ir būtų pozityvizmo verdiktas.

Pasak A. Comte'o, krikščioniškoji sintezė tikrovėje apėmė tik afektyvų* gyvenimą, ji bijojo proto, dėl to jo pirmumas negalėjo būti pakankamai akivaizdus bei tikras. Nuosavoje srityje krikščionybės principas neigavo socialinės krypties, kuri su stebėtinu atkaklumu stengėsi jam suteikti katalikiškoji dvasininkija.⁵⁶ A. Comte'as atmeta krikščioniškąją moralę, kaip anarchinį individualizmą. Jo teigimu, krikščionybė esanti esmiškai antisociali vien dėl to, kad ji visą žmogaus dėmesį telkia tik į asmeninį išganymą. Krikščioniškąją moralę A. Comte'as kaltina egoizmu, laiko nemoralia dėl „antisocialinės prigimties“. Todėl A. Comte'as kūrė pozityvistinės sociokratijos sistemą, kurioje dvasinės valdžios atstovai yra mokslininkai, o pasaulietinės – technikai bei kiti ūkio vadovai.⁵⁷

Pozityvizmas metafizinius bei Dievo klausimus skelbė moksliskai atgyvenusiais, juolab kad jie yra bereikšmiai ir beprasmi. Pozityvizmas plačiose masėse virto religinio indiferentizmo** ideologija, kurios devizas skambėtų maždaug taip: „kam bergždžiai rūpintis neišsprendžiamais „amžiniais klausimais“, kai vos galima spėti džiaugtis kasdien iš naujo stebinančia mokslų ir technikos pažanga?“⁵⁸

XIX amžiuje užgimęs pozityvizmas XX amžiuje buvo daug kartų transformuotas. Kiek vėliau jis pasirodė neopozityvizmo ir kritinio racionalizmo pavidalais.

Neopozityvizmui pagrindą padėjo Vienos ratelis – M. Šlicko sparne veikę filosofai (R. Carnapas, Ph. Frankas, O. Neurathas, K. Popperis ir kt.), kuriems ypač didelę įtaką darė Ludwig Wittgensteinas. Daugumai šių filosofų dėl nacių persekiojimo išsisklaidžius į anglosaksų kraštus, neopozityvistinės idėjos buvo išpopuliarintos ir šiuose kraštuose. Tiesa, tai nebuvo naujiena, kadangi čia jau seniau panašiu keliu ėjo Bertrandas Russellas.⁵⁹

Sunku vienareikšmiškai apibūdinti B. Russello filosofiją, daug kuo artimą neopozityvizmui, tačiau tuo pačiu „levituojantis“ ir neorealizmo ribose. B. Russellas pratęsė Vakarų Europos ateizmo tradicijas, stengėsi parodyti religijos ir mokslo priešiskumą, neigiamą religijos, ypač tradicinės krikščioniškosios moralės, vaidmenį istorijoje. Religiją suprato kaip emocinio pobūdžio dogmomis pagrįstą tikėjimą. Tikėjimo paskirtis yra viena – iliuziškai kompensuoti žmogaus laimės ir savo vertės pajautimo stoką. B. Russello ateizmas yra puolamojo pobūdžio. Labiausiai jis buvo nusitaikęs į religinių dogmų „nelogiškumą“.⁶⁰ Vieną svarbiausių religijos priežasčių jis laikė žmonių baime.

⁵⁵ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 130 - 131 psl.

* Afektacija (lot. *affectatio* – dirbtinumumas, nenatūralumas) perdėto jausmingumo reiškimas.

⁵⁶ O. Конт. Родоначальники позитивизма. Петербург. 1913. 165 psl.

⁵⁷ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 132 psl.

** Indiferentas [lot. *indifferens* (kilm. *indifferentis*) —abejingas], žmogus, abejingas politikai, tikėjimui, idėjoms.

⁵⁸ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 144 psl.

⁵⁹ Ten pat. 133 psl.

⁶⁰ B. Russellas. Religija ir mokslas. Vilnius. 1982. 9 – 11 psl.

„Baimė – štai kas sudaro religijos pagrindą: nežinomybės, nesėkmės, mirties baimė. O kadangi iš baimės kyla žiaurumas, tai nenuostabu, kad religija ir žiaurumas eina koja kojon. Taip buvo todėl, kad jų abiejų pagrindas vienas – baimė. Tik mokslas gali padėti mums įveikti tą bejėgišką baimę, kuri slėgė ištisas žmonijos kartas.“⁶¹ Šitaip rašė B. Russellas savo veikale „Kodėl aš nesu krikščionis“.

B. Russellas, nematydamas nė menkiausio religijos pranašumo, kovą tarp mokslo ir krikščionybės laikė baigta, kaip jis pats sako: „kova tarp mokslo ir krikščionybės, nepaisant atsiktinių susirėmimų pasienio linijoje, yra beveik pasibaigusi, ir, manau, dauguma krikščionių sutiks, kad jų religijai dėl to geriau.“⁶²

B. Russello pasekėjas loginio pozityvizmo (neopozityvizmo) atstovas A. J. Ayeris yra įdomus tuo, kad Dievo klausimo apskritai nelaiko tikru. Religinė Dievo patirtis nieko neįrodo: „Mistikas neteikia mums jokios informacijos apie išorinį pasaulį, jis tik netiesiogiai mus painformuoja apie savo paties nusistatymus“⁶³, – teigia filosofas. Jis kritikuoja metafiziką ir teigia, kad „tikras pažinimas tėra faktų pažinimas“⁶⁴.

Reziumuojant galima teigti, kad fakto apčiuopiamumas yra pozityvizmo tikrasis pagrindas. Pozityvizmas į faktą žiūri pro pojūčių prizmę. Ko pojūčiai jam neparodo, tą jis neigia.⁶⁵ Kitaip sakant pozityvizmas atsiremia į triadą (empirizmą, materializmą, scientizmą), kas ir yra jo siekis ir tikroji esmė.

1.3. Marksizmas

XIX amžiaus pirmoje pusėje vyrauja pozityvizmo, materializmo triumfo laikotarpis. Gamyba, pinigai, daiktai tapo vyraujančia įtakingų visuomenės sluoksnių sąmone. Religija šiam procesui, kaip dvasinis matmuo, tapo nenaudinga ir nereikalinga.⁶⁶ Karlas Marksas ir Friedrichas Engelsas stengėsi galutinai išstumti šį idealistinį „paveikslą“. Dialektinis materializmas (marksizmas) buvo pasipriešinimas idealistinės metafizikos viešpatavimui. Tai ne tik pasaulėžiūra, bet ir revoliucinio judėjimo (socializmo ir komunizmo) pamatas. Jūdviejų sukurta pasaulėžiūra vadovaujasi gamtos ir visuomenės vystymosi dėsniumais, remiasi mokslu ir yra kovinga religijos atžvilgiu.

Marksizmas, anot J. Girniaus, – pats reikšmingiausias ateizmo pavidalas. Nes jis savyje sieja tiek materializmą, tiek pozityvizmą. Tačiau ne kiek tas pačias grynąsias tradicijas, kiek modifikuotas ir naujai adaptuotas. Atsisakydami mechaninio materializmo, marksistai skelbia dialektinį

⁶¹ B. Russellas. Why I am not a christian. London. 1927. 112 – 113 psl.

⁶² B. Russellas. Religija ir mokslas. Vilnius. 1982. 205 psl.

⁶³ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 134 psl.

⁶⁴ Ten pat. 143 psl.

⁶⁵ A. Maceina. Raštai II. Vilnius. 1992. 381 – 382 psl.

⁶⁶ A. McGrath. The Twilight of Atheism The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World. New York. 2004. 63 psl.

materializmą. Tikrąjį pozityvizmą jie traktuoja kaip buržuazinę ideologiją.⁶⁷ Nors ir kritikuoja pozityvizmą, išvelgia jame ir plusų, todėl iš jo pasiima tą scientistinį žvilgsnį.

Jaunas K. Marksas yra pasakęs, kad „Dievo buvimo įrodymai yra ne kas kita, kaip tuščia tautologija...<...> Dievo egzistavimo įrodymai yra ne kas kita, o tik esmingosios žmogaus savimonės buvimo įrodymai“⁶⁸. Reiktų nepamiršti, kad jaunajam K. Marksui dar neaktualu ekonominių visuomenės santykių analizės. Čia dar nekvepia ta socialinės revoliucijos idėja, tačiau ateistinis gestas po truputi bręsta. K. Markso Dievo gretinimas su „tuščia tautologija“ ir jo „Dievas – kaip savimonės buvimo įrodymas“ jau yra stiprus užtaisas, leidžiantis manyti, kad tai yra ateistinis lozungas.

Vėliau Marksui jau aktuali revoliucijų dvasia, jame jau ryškios naujos socialinio gyvenimo orientacijos. „Filosofai tik įvairiai aiškino pasaulį, bet dalykas yra tas, kad jį reikia pakeisti“⁶⁹, – taip mano Marksas. Jo požiūriu, filosofijos uždavinys yra ne atmesti pasaulio aiškinimą, bet susieti jį su revoliucine praktika. Marksizmo filosofija reiškiasi kaip idėjinis ginklas, pretenduojantis pertvarkyti pasaulį.⁷⁰

Filosofas A. Maceinos žvilgsniu, marksizmo teorija yra charakteringiausias „devyniolikto amžiaus padaras“, nes jo „centras yra *homo economicus*“.⁷¹ Marksas žmogų apmąsto darbo procese, pramonės išsivystymo lygio ir socialinių gamybinių santykių požiūriu. K. Marksui Absoliuto vietą reprezentuoja Bazė. (žr. Priedą I). Materialių poreikių turinys, t. y. kad maistas, drabužiai ir stogas virš galvos ir kt. yra būtinybė. Kol nerealizuojami materialūs poreikiai, žmogui nesvarbus nei grožis, nei dvasinis gėris. Tokios ideologijos būdu filosofas pritaiko materializmą ir aiškinant žmonių visuomenės reiškinius.⁷² Kaip šio pasaulio perkeitimo subjektą, Marksas įvardino ne vieną žmogų, o bendruomenę. „Tiesa yra bendra; ji priklauso ne man; ji priklauso visiems – ne tik ta prasme, kad visi yra jos „savininkai“, bet ir ta, kad visi yra jos kildintojai“⁷³, – teigė K. Marksas.

K. Marksas sėmėsi žinių iš savo mokytojo Friedricho Hėgelio. Tačiau yra vienas nesutarimas tarp mokinio ir mokytojo. F. Hėgeliui tikrovė yra dvasinės būties skleidimasis. Kaip pats F. Hėgelis sako: „Dvasia, suvokianti dvasią, yra savo pačios sąmonė, ir sau ji esti objektiškumo forma; ji yra ir kartu ji yra būtis sau.“⁷⁴ K. Marksas toje pačioje dialektinėje būties sampratoje dvasią pakeičia medžiaga, atmesdamas idealistinį žmogaus suabstraktinimą.⁷⁵

⁶⁷ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 145 psl.

⁶⁸ K. Marksas. Ankstyvieji filosofijos raštai. Vilnius. 1986. 117 - 118 psl.

⁶⁹ F. Engelsas. L. Foerbachas ir klasikinės vokiečių filosofijos pabaiga. Vilnius. 1989. 39 psl.

⁷⁰ K. Marksas, F. Engelsas. Apie religiją. Vilnius. 1958. 144 psl.

⁷¹ A. Maceina. Raštai VI. Vilnius. 1994. 458 psl. psl.

⁷² K. Marksas ir F. Engelsas. Vokiečių ideologija. Vilnius. 1974. 4 psl.

⁷³ A. Maceina. Raštai VI. Mintis. Vilnius. 1994. 114 psl.

⁷⁴ G. Hėgelis. Dvasios fenomenologija. Vilnius. 1997. 499 psl.

⁷⁵ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 146 psl.

K. Marksas į savo mokytoją žiūri tarpininkaujant Ludwigui Feuerbachui. Pats marksizmas, dar kitaip vadinamas dialektiniu materializmu, yra sąvokų kombinacija, iš Hėgelio paimtos dialektikos ir L. Feuerbacho materializmo. Tačiau nereiškia, kad ši sąvokų simbiozė *fluens** atspindinti jų mintis.

„Modernaus ateizmo tėvas“ – taip L. Feuerbachą vadina Antanas Paškus knygoje „Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien“. Anot jo, L. Feuerbacho pagrindinis siekis buvo „pakeisti teologiją antropologija, mokslą apie Dievą – mokslu apie žmogų.“⁷⁶ „Modernaus ateizmo tėvas“ manė, kad materializmas yra vienintelis solidus dorovės pamatas.⁷⁷ Jis (L. Feuerbachas) kritikavo Hėgelio idealizmą bei atmetė jo dialektiką ir sukūrė metafizinį materializmą. L. Feuerbachas nesidomi ontologiniais klausimais. Dievo idėją jis laiko žmogaus poreikių projekcija. Jam „krikščionių religija yra kančios religija.“⁷⁸ Dievas filosofui atrodo baisus, tironiškas ir varžantis laisvę. Jis teigė: „Aš neduočiau nė skatiko už tokią politinę laisvę, kuri paliktų žmogų religijos vergu. Tikroji laisvė tik ten, kur žmogus laisvas ir nuo religinių prietarų.“⁷⁹ *Homo homini deus est!* Taip filosofas siūlė nosisukti nuo Dievo į žmogų. Tiktai tada, kai žmogus į kitą žmogų pradės žiūrėti kaip į Dievą, bus nebereikalingas Visagalis Dievas.⁸⁰ Marksizmo pradininkai perėmė L. Feuerbacho idėją apie žmogų kaip visuomenės egzistavimo šaltinį ir tikslą. Tai atsispindi marksistų kūriniuose, kuriuose tariamai skamba tas „meilės žmogui“ motyvas.⁸¹

K. Marksas konstatuoja, kad istorijos raida priklauso nuo žmonių, net jei jie to ir nesupranta, nors jie to ir nemoka kontroliuoti. Istorinis materializmas parodo puikią idėją, kad dabar žmogui įmanoma sąmoningai pakeisti istoriją: nugalėti visas klasių dominavimo formas ir kolektyviškai kontroliuoti savo socialinius santykius.⁸² Tokiam mąstymo modeliui religija nereikalinga, nes „religija – tai engiamos būtybės atodūsis, beširdžio pasaulio širdis, nes ji yra bedvasės santvarkos dvasia...<.> Panaikinti religiją, kaip iliuzinę laimę, – reikalauja jos tikroji laimė“⁸³, – sako K. Marksas.

Apie laimę, panaikinus religiją, panašiai yra kalbėjęs Epikūras, matyt, turėjęs įtakos ir K. Markso filosofijai, kadangi K. Markso disertacijos tema buvo: „Demokrito natūrfilosofijos ir Epikūro natūrfilosofijos skirtumai.“

F. Engelsui, panašiai kaip ir K. Marksui, kiekviena religija tėra kasdieniniame žmonių gyvenime viešpataujančių išorės jėgų fantastinis atspindys, – „atspindys, kuriame žemiškos jėgos yra

---

* Fluens (lot.k.) – sklandus.

⁷⁶ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien. Vilnius. 1998. 98 psl.

⁷⁷ Л. Фейербах. Избранные философские произведения. Москва. 1958. 504 psl.

⁷⁸ L. Fojerbachas. Krikščionybės esmė. Vilnius. 1985. 117 psl.

⁷⁹ Л. Фейербах. Избранные философские произведения. Москва. 1958. 733 psl.

⁸⁰ A. McGrath. The Twilight of Atheism The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World. New York. 58 psl.

⁸¹ L. Fojerbachas. Krikščionybės esmė. Vilnius. 1985. 20 – 21 psl.

⁸² J. Larrain. A reconstruction of historical materialism. London. 2000. 125 psl.

⁸³ K. Marksas. Dėl Hėgelio teisės filosofijos kritikos. Vilnius. 1985. 4 psl.

įgijusios nežemiškų jėgų formą“.⁸⁴ Religinio atspindžio specifiniu bruožu Engelsas laiko jo fantastiškumą. Religija yra fantazija, t. y. prasimanymas to, ko tikrovėje paprastai nėra ir nebūna. Religija – pasaka.

Bene garsiausias K. Markso ateistinis postulatų – „religija yra liaudies opijus“.⁸⁵ Tačiau ką tai reiškia? Visų pirma derėtų atkreipti dėmesį į opijų – kas tai yra? Juk tai narkotikas, kuris mažina skausmą, deformuoja realybę. Tai ir panaudota kaip metafora apibūdinant religijos esmę.⁸⁶ K. Marksas suprato religiją kaip narkotiką, kuris sukelia haliucinacijas ir priverčia žmones kvailai elgtis, įveda juos į ekstazę. Taip pat šis narkotikas yra bėgimas nuo realybės į kažką, ko nėra. Anot K. Markso, žmogus gali būti laimingas tik šioje realybėje, tad čia jam reikia ir koncentruotis.

F. Engelsas savo ruožtu tarsi antrina K. Marksui teigdamas, kad religijos reikšmė tėra liaudies valdymas. „Religija turi būti išlaikyta liaudžiai“.⁸⁷ Tai yra patogus būdas buržuazinei valdžiai manipuliuoti žmonėmis. Religija – tai kapitalistinės visuomenės citadelė. Jis teigia, kad svarbiausia krikščionybės atsiradimo priežastis buvo išnaudojamųjų bejėgiškumas kovoje su išnaudotojais. Reikėjo rasti kokią nors išeitį, kad būtų galima pakelti sunkią priespaudą. „Tokia išeitis atsirado, bet ne šiame pasaulyje.“⁸⁸ Engelsas, kaip, beje, ir K. Marksas, sugebėjo panaudoti Charles'o Darwino teoriją savo ideologijai. Marksizmo kūrėjai Ch. Darwino teoriją modifikavo norėdami apginti materialistinę visuomenės raidos sampratą ir tokiu būdu sugriauti krikščioniškąją istorijos interpretaciją.⁸⁹

Kol egzistuoja klasinė visuomenė, tol gyvuos ir religinės sampratos formos.⁹⁰ Panaikinus klasines visuomenes, kada visi būtų lygūs, religija save eliminuotų. Marksistai manė, kad „tik marksizmas sugebėjo iki galo atskleisti religijos esmę, parodęs, kad ji yra ne kas kita, kaip fantastinis atspindys žmonių galvose tų išorinių jėgų“.⁹¹

Dialektinis materializmas, buvęs XIX a. fenomenas, tačiau tuo metu jo šalininkų būta nedaug. Marksizmo tęsėju ir plėtotuju yra laikomas Vladimiras Ilijičius Leninas.

Marksizmas ir leninizmas – tai Lenino suformuluotas požiūris į marksizmą. „Marksizmo ir leninizmo filosofija – dialektinis ir istorinis materializmas – yra bendras teorinis viso marksizmo ir leninizmo mokslo pagrindas.“⁹² Dėl dialektinio ir istorinio materializmo ateizmas tapo mokslinis, kovingas ir „įtikinamas“. Mokslinis ateizmas dialektinę materialistinę pasaulėžiūrą paverčia priešiška ne tik idealizmui, bet ir religingumo apraiškoms, o jos šalininkus uždega kovingo ateizmo

⁸⁴ K. Marksas, F. Engelsas. Apie religiją. Vilnius. 1958. 7 psl.

⁸⁵ Ten pat. 32 psl.

⁸⁶ W.S. Goldstein. Marx, critical theory, and religion. Boston. 2006. 11 psl.

⁸⁷ K. Marksas, F. Engelsas. Apie religiją. Vilnius. 1958. 260 psl.

⁸⁸ N. S. Gardienko. Mokslinis ateizmas, Vilnius. 1986. 31 psl.

⁸⁹ A. Paškus. Evoliucija ir krikščionybė. Teilhard de Chardino perspektyvoje. Chicago. 1988. 140 – 141 psl.

⁹⁰ P. Штайгервальд. Марксизм, религия, современность. Москва. 1976. 10psl.

⁹¹ K. Marksas, F. Engelsas, Apie religiją. Vilnius. 1958. 4 psl.

⁹² Marksistinės – Leninistinės filosofijos pagrindai. Vilnius. 1973. 9 psl.

ugnimi. Kurie nepasiduoda religijai ir vykdo „teisingą misiją“ – stengiasi padėti kitiems iš jos (religijos) išsivaduoti.⁹³

Mokslinis ateizmas kritikuoja ne tik krikščionybę, bet absoliučiai visas religines koncepcijas. Jis (mokslinis ateizmas) akcentuoja Bažnyčios hierarchijos ir tuometinės valdžios „neigiamybę“. Mokslinio ateizmo šalininkai mano, kad „gindama kapitalizmą bažnyčia gina ir save, nes ji yra svarbiausias kapitalistas pasaulyje. Totaliai visi kunigai „užima“ lojalias pozicijas.“⁹⁴ Marksistinio ir lenininio ateizmo atstovai manė, kad praeities ateistai nors ir laikėsi materialistinių pažiūrų į gamtą, tačiau negalėjo atrasti objektyvių visuomenės vystymosi dėsnių, kadangi visuomeninius reiškinius bei religiją jie aiškino nemoksliškai. Todėl jau Leninas svarbiausia mokslinio ateizmo savybe laikė sugebėjimą materialistiškai išaiškinti masių tikėjimo ir religijos šaltinį, atskleisti religijos šaknis ir jos socialines funkcijas, pagrįsti mokslinę kovos su religija metodologiją.⁹⁵

Marksizmas ir leninizmas ateizmą pavertė mokslu bei nurodė būdus, kaip pagreitinti religijos įveikimo procesą pakeičiant ją aukštesnėmis ir „tikrai“ humaniškomis dvasinio gyvenimo formomis.⁹⁶

Kuriant komunizmą, kartu su jo materialinės bazės formavimu ir gamybinių santykių tobulinimu reikia auklėti (komunistiškai) darbo žmones, formuoti materialistinę pasaulėžiūrą. Todėl Leninas skelbė, kad „religija – rūšis dvasinės baltakės, kurioje kapitalo vergai skandina savo žmogiškąjį pavidalą, savo reikalavimus bent kiek deramo žmogui gyvenimo“⁹⁷. Leninui atrodė, kad K. Marksas religijai parodęs per daug garbės pavadindamas ją liaudies opiumu. Jis religijoje mato pigią „vodką“. Religija esanti blogos rūšies „dvasinė vodka“, o kapitalizmo vergai prageria savo žmogiškumą ir savo galimybes į vertingesnę egzistenciją.⁹⁸ Išsivaduoti iš religinės priespaudos galima tik vienu būdu – revoliucine darbininkų klasės kova, kurioje mokslo laimėjimai panaudojami kovai su religiniu kvaituliu.⁹⁹ Pabrėždamas tą didžiulį vaidmenį, kurį religinės fantazijos atsiradimui ir egzistavimui turi sunki išnaudojamųjų klasių padėtis, Leninas rašė: „Su išnaudotojais kovojančių išnaudojamųjų klasių bejėgiškumas taip pat neišvengiamai gimdo tikėjimą į geresnį pomirtinį gyvenimą, kaip su gamta kovojančio laukinio bejėgiškumas gimdo tikėjimą į dievus, velnius, stebuklus ir pan.“¹⁰⁰

Kaip jau buvo galima pastebėti marksizmo ir leninizmo idėjinis materializmas yra priešingas idealizmui, nes visi pasaulio reiškiniai yra išaiškinami materialistiškai. Tokio pobūdžio materializmas aiškindamas pasaulį išlaisvina mokslą nuo prasimanytų antgamtinių jėgų. Dievo

⁹³ N. S. Gardienko Mokslinis ateizmas, Vilnius. 1986. 6 psl.

⁹⁴ Ten pat. 41 psl.

⁹⁵ J. Mačiulis. Ateizmas ir dabartis Vilnius. 1983. 8 - 9 psl.

⁹⁶ N. S. Gardienko Mokslinis ateizmas, Vilnius. 1986. 86 - 87 psl.

⁹⁷ V.I. Leninas. Raštai. Vilnius. 1952. 64 – 65 psl.

⁹⁸ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien. Vilnius. 1998. 100 psl.

⁹⁹ S. Skazkinas. Ateisto knyga. Vilnius. 1986, 49 psl.

¹⁰⁰ V. Leninas. Pilnas raštų rinkinys. Vilnius. 1989. 133 psl.

egzistavimas darosi nebereikalingas, kadangi viskas pasaulyje vyksta gamtiniu keliu.¹⁰¹ Leninas rašė, jog „mes kovosime prieš religiją tik idėjiniu keliu – mūsų žodžiu, mūsų spauda. Religija visuomet parazituoja tamsiuose, neaiškiuose, neišaiškintuose klausimuose.“¹⁰² Šios ideologijos postulatą – viską galima paaiškinti moksliskai, net ir religiją. Mokslas yra visa ko pagrindas ir mokslas yra nesutaikomas su religija. Mokslinės žinios eliminuoja religiją.¹⁰³ Leninas nematė tarp religijos ir tikėjimo jokios dermės. Jam atrodė, kad bandyti suvienyti religijos ir tikėjimo žinias yra beprasmiškas ir net nesąmoningas veiksmas.

Marksizmas per socialistų ir komunistų partijas tapo pagrindiniu ateizmo „piligrimu“. Jis greitai tapo Sovietų Sąjungos oficialia doktrina, taip pat reikėsi ir spalvotų rasių tautose.¹⁰⁴ Nors oficialiai marksizmo ideologija nešioja K. Markso ir Lenino vardą, tačiau ji tapo ir Josifo Stalino ideologija. Joje pynėsi tiek K. Markso, Engelso ir tiek Lenino teorijų mintys. Marksizmas Sovietų Sąjungoje susikristalizavęs į naują versiją, pasidarė oficialia, kanoniška totalitarinės valstybės ideologija. Faktiškai jai buvo palenktas visas intelektualinis gyvenimas.¹⁰⁵ Kaip ateistine pasaulėžiūra pagrįsta ideologija, marksizmas norėjo žmogui būti viskas, kas yra religija. Marksizmo kovos prieš religiją pagrindas: „religija turi būti sunaikinta, kad jos vietą žmogaus sieloje galėtų užimti pats marksizmas.“¹⁰⁶

1848 m. Manifestu Marksas paskelbė kovą klasių priespaudai pasaulyje. Praėjus 25 metams, 1973 m., vadinamajame antrajame manifeste humanistai išdėstė savo tikėjimą į žmogų be Dievo. Jų nuomone, moralinių vertybių šaltinis yra ne Dievas, bet žmogus. Kaip pastebi psichologas A. Paškus, pirmasis komunistų manifestas buvo paprastas savo filosofija, aiškus savo tikslais. O jau antrasis, vadinamasis humanistų manifestas, pasirodė kaip nuožmus religijos kritikas, subtilus savo veikla, tačiau labai miglotas ir neaiškus savo tikslais.¹⁰⁷ Dėl to norisi užklausti kas iš tiesų yra humanistinis ateizmas, kuo jis kvėpuoja ir koks jo tikslas.

---

¹⁰¹ F. Kolonickis. Marksistinis filosofinis materializmas – teorinis ginklas kovoje su religija. Vilnius. 1955. 3-4 psl.

¹⁰² Ten pat. 54 psl.

¹⁰³ Ten pat. 55 psl.

¹⁰⁴ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 122 psl.

¹⁰⁵ A. Paškus. Krikščionis ir šiandiena. Chicago. 1987. 105 psl.

¹⁰⁶ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 162 psl.

¹⁰⁷ Kultūros žurnalas Aidai. Vilnius. 1980. Nr. 1

http://aidai.us/index.php?view=article&catid=85%3A8002&id=297%3Afi&option=com_content&Itemid=103 [žiūrėta 2011.05.05]

HUMANISTINIS ATEIZMAS

2.1. Egzistencialistinis ateizmas

Visus tris prieš tai tyrinėtus ateizmo pavidalus (išdavas): materializmą, pozityvizmą ir marksizmą galima bendrai apibūdinti natūralistiniu ateizmu. Nors jie ir nėra tapatūs, tačiau juos vienija tas žmogaus suvedimas į gamtą.¹⁰⁸ Svarbus persilaužimas iš natūralistinio į humanistinį ateizmą įvyksta filosofo Friedricho Nietzsche's mąstyme. Kadangi filosofas žmogaus klausimo ieško nebe gamtoje, o pačiame žmoguje. Tiesa, toks postūmis nėra vienareikšmis ir paprastas. Esmiškai F. Nietzsche žmogų laiko gyvūnu, ir jis niekuo nesiskiria nuo prieš tai aptartų materialistų. Tačiau jis „mato du kelius: arba sustingti tik „bandiniu gyvuliu“ (*nur das Herdentier*) ir tuo būdu tapti „jau apspręstu gyvuliu“, arba „peržengti save“ ir išsiveržti į „antžmogį“ (*Übermensch*)“.¹⁰⁹ F. Nietzsche Zaratustros lūpomis skelbia „antžmogį“. „Aš antžmogį jums skelbti noriu. Žmogus yra būtybė, kurią įveikti reikia.“¹¹⁰

F. Nietzsche savo veikale „Linksmasis mokslas“ pirmą kartą konstatuoja sukrečiantį įvykį: „Dievas mirė! Dievas nebeprisikels! Ir mes jį nužudėme! Kaip mes paguosime vienas kitą, mes, žudikų žudikai? Švenčiausia ir galingiausia, ką pasaulis iki šiol turėjo, nukraujavo mūsų peiliais – kas nušluostys nuo mūsų tą kraują? Kokių vandeniu mes galėsime nusiplauti? Kokias atgailos iškilmes, kokius šventus žaidimus turėsime sugalvoti? Ar šito žygdarbio didybė nėra mums per didelė?“¹¹¹

Toks F. Nietzsche's diagnostinis „Dievo mirties“ įvykis, kaip taikliai pastebėjo Heideggeris, reiškė, kad antjuslinis pasaulis praranda galią. Jis nebegyvas. F. Nietzsche savo filosofiją traktavo kaip platonizmo kritiką¹¹² ir ragino nusigręžti nuo grynojo transcendentinio ir atsigręžiant į regimąją empiriką. „Dievo mirtis“ reiškia bet kokios metafizikos pabaigą ir maištą prieš būtį. Būtį reikia „nugalėti“. Tai tarsi ir yra nyčiškojo antžmogio misija.¹¹³ Pasak filosofo Arvydo Šliogerio, F. Nietzsche „žmogų <...> suvokia solipsistiškai*, kaip būties anapus žmogaus neigėją: žmogus kaip antžmogis yra panhoministinio solipsizmo visatos centras. Kad klestėtų antžmogis, turi būti paneigta visa, kas nėra jis pats, iš daiktų turi būti atimta teisė į būtį savyje ir sau. Būtis redukuojama į savo priešybę – Niekį. Antžmogio karalystė yra nihilistinio maišto prieš būtį vietovė“¹¹⁴.

¹⁰⁸ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 163 psl.

¹⁰⁹ Ten pat. 178 psl.

¹¹⁰ F. Nietzsche. Rinktiniai raštai. Vilnius. 1991. 24 psl.

¹¹¹ F. Nietzsche Linksmasis mokslas. Vilnius, 1995. 152 psl.

¹¹² A. Mickevičius. Galia ir interpretacija. Vilnius, 2004. 50 psl.

¹¹³ J. K. Barevičiūtė. Tikrovės problema nihilistinio mąstymo perspektyvoje: F. Nietzsche, J. Baudrillard. Logos 52. Vilnius. 2007. 201 psl.

* Solipsizmas [lot. solus ipse — pats vienas], kraštutinė subjektyviojo idealizmo forma, vienintele realia esamybe laikanti mąstantį subjektą.

¹¹⁴ F. Nietzsche. Rinktiniai raštai. Vilnius. 1991. 16 – 17 psl.

F. Nietzsche, inspiruotas Feuerbacho, tvirtina, kad Dievas yra žmogaus kūrinys, o krikščionybę laiko vergiško mentaliteto raiška. „Krikščioniškas tikėjimas nuo pat pradžių yra atsižadėjimas: atsižadėjimas visokios laimės, visokio išdidumo, visokios dvasios savimonės, taip pat ir nusizeminimas, ir pasityčiojimas iš savęs, savęs žalojimas.“¹¹⁵ Tokiu būdu norisi kvestionuoti: jei krikščionybė yra laimės išsižadėjimas, tai kas ta tikroji laimė? F. Nietzsche'ui tai yra „augančios galios jausmas, nugalimo pasipriešinimo jausmas.“¹¹⁶ Tokiu būdu filosofas tampa tarsi laisvės dainiumi, kuris žavėjosi nepriklausomybe. Šią nepriklausomybę išreiškė ir teoriškai pagrindė *Wille zur Macht* (valia siekti galios) kategorija.

F. Nietzsche'ui dažniau taikomi diagnostiko, pranašo, chirurgo etc. epitetai, tačiau F. Nietzsche'us filosofinė mintis gali būti traktuojama kaip maištas. Maištas prieš viską, kuo buvo iki tol tikėta, o labiausiai maištaujama prieš krikščionybę.¹¹⁷ Kaip teigia prancūzų egzistencialistas Albertas Camus savo esė „Maištaujantis žmogus“, F. Nietzsche'us „maištas randasi iš teiginio „Dievas mirė“, ir tai priimama kaip įvykęs faktas; tuomet maištas nukreipiamas prieš visa, kas bando melagingai pakeisti išnykusią dievybę ir įžeidžia pasaulį, kuris, be abejo, prarado valdymą, bet liko vienintele dievų kalve.“¹¹⁸ Nors, žinia, jis nesistengė nužudyti Dievo, F. Nietzsche Jį rado jau mirusį savo epochoje, nužudytą pačių krikščionių. Kaip pats sakosi, jis buvo pirmas, kuris suprato įvykio svarbą ir padarė išvadą, kad maištas privers atgimti.¹¹⁹ Pasak Camus, F. Nietzsche'ui klausimas: „Ar galima gyventi maištaujant?“ virto: „Ar galima gyventi niekuo netikint?“ F. Nietzsche tokiai avantiūrai duoda teigiamą atsakymą.¹²⁰

Galima sakyti F. Nietzsche savo ateistines idėjas veda dviem kryptimis: negatyviaja – krikščionybės kritika ir pozityviaja – naujo žmogaus idėja.¹²¹

Visi prieš tai aptarti ateistai džiaugėsi laisve be Dievo, tačiau jau F. Nietzsche rūpinosi, kaip žmogus pakels šią laisvę be Dievo.¹²² Filosofo skelbiamas naujas žmogus-antžmogis būsiąs „Dievo mirties“ vertas. Reikia užmušti Dievą, kad vietoj jo būtų galima pastatyti antžmogį, kuris yra naujųjų laikų žmogus. Filosofo tvirtinimu, ne Jėzaus Kristaus gimimas turi skirti pasaulį į dvi epochas (prieš Kristų ir po Kristaus), bet Dievo mirtis.¹²³

---

¹¹⁵ Ten pat. 357 psl.

¹¹⁶ F. Nietzsche. Antikristas. Vilnius. 2009. 10 psl.

¹¹⁷ Arvydas Ramonas. Humanistinio ateizmo drama: Liudwigas Feuerbachas ir Friedrichas Nietzsche. Logos 53. Vilnius. 2007. 27 psl.

¹¹⁸ A. Camus. Maištaujantis žmogus. Vilnius. 2006. 64 psl.

¹¹⁹ Ten pat. 64 psl.

¹²⁰ Ten pat. 63 psl.

¹²¹ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien. Vilnius. 1998. 94 psl.

¹²² J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 188 - 190 psl.

¹²³ Arvydas Ramonas. Humanistinio ateizmo drama: Liudwigas Feuerbachas ir Friedrichas Nietzsche. Logos 5. 2007. 26 - 29 psl.

Antžmogio vizija yra atskleidimas žmogaus moralinio pašaukimo kurti pačiam save. Priešais artimo meilę Nietzsche skelbia „tolimojo meilę“ kaip tikrą moralumą.¹²⁴

F. Nietzsche'as figūra daug lėmė ne tik posūkiui nuo scientistinio į filosofinį ateizmą, bet ir filosofijos atsigręžimui į žmogaus klausimą. Tikroji filosofijos prasmė visų pirma F. Nietzsche'ui slypi žmogiškosios egzistencijos įprasminime. Kaip žinia, mokslai neliečia žmogaus, kaip individo, kuris neretai būna susirūpinęs savo egzistencijos prasme. Pozityvistai, marksistai neigiamai vertino individualizmą ir dėl to kaltino religiją, kad ji išganymo rūpesčiu skelbia egoizmą.¹²⁵

F. Nietzsche'as sublimuotam žmogaus individualumui bei kūrybiškumui išsaugoti teko ieškoti ateizmui naujo pagrindo humanizme, nutraukiant tradicinį ateizmo ryšį su materializmu. Būtent F. Nietzsche ir pažadino posūkį į humanistinį ateizmą, iškilusį egzistencializmo pavidalu.¹²⁶

Tiesa, reikėtų atkreipti dėmesį, kad egzistencializmo ištakos formuojasi iš krikščioniškos dirvos. Katalikas Blaise'as Pascalis ir protestantas Sørenas Kierkegardas priskiriami prie egzistencializmo filosofijos kaip pirmtakai.¹²⁷ Tačiau čia aptariamas ateistinis egzistencializmas remiasi jau krikščionybės priešininku F. Nietzsche.

Ateistiniame humanizme, kaip ir paprastame materializme, žmogus tampa pats savęs matu. Čia atsiduriama prieš tą patį moralės klausimą. Egzistencialistinis ateizmas, J. Girniaus teigimu, yra ateistinis humanizmas, kuriuo žmogus be Dievo ieško savęs įprasminimo. „Kaip materializmas yra medžiagos, taip egzistencializmas – žmogaus filosofija.“¹²⁸

Ateistinio egzistencializmo žmogus yra tarsi „pasmerktas laisvei“, pasmerktas visada savo paties rizika rinktis ir apsispręsti, nes nėra Dievo, kuris nustatytų absoliučius, visiems privalomus idealus bei normas.¹²⁹

Rusų klasiką Fiodaras Dostojevskis rašė: jei Dievo nebūtų, viskas būtų leista. Tai ir yra pradinis egzistencializmo nusistatymas. Dievo „nesatis“ suponuoja mąstymą, kad žmogus yra paliktas vienas pats sau.¹³⁰ Šią nuostatą bene labiausiai plėtojo prancūzų egzistencialistas Jean – Paul Sartre'as. Kaip jis pats teigia: „Ateistinis egzistencializmas, kuriam aš atstovauju, yra logiškesnis. Jis skelbia, kad jeigu Dievo nėra, tai gal yra nors kokia būtybė kuriai egzistavimas yra pirmesnis už esmę, būtybė, kuri egzistuoja anksčiau, negu buvo galima ją apibrėžti kokia nors sąvoka ir kad ši būtybė yra žmogus, arba, anot Heideggerio, žmogiškoji realybė.“¹³¹ J. P. Sartre'o egzistencializmas yra radikalus ir atviras ateizmas, o humanizmas ir ateizmas J. P. Sartre'ui įgauna sinonimišką

¹²⁴ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius 1994. 183 psl.

¹²⁵ Ten pat. 186 psl.

¹²⁶ Ten pat. 184 psl.

¹²⁷ W. Kaufmann. Existentialism from Dostoevsky to Sartre. New York. 1956. 11 psl.

¹²⁸ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo Vilnius. 1994. 277 psl.

¹²⁹ K. Kuzmickas. Šiuolaikinė katalikiškoji filosofija. Vilnius. 1976. 122 psl.

¹³⁰ S. Priest. Jean- Paul Sartre: Basic writings. London..New York. 2001. 29 – 32 psl.

¹³¹ J. P. Sartre. L'existentialisme. Est un humanisme. Paris. 1968. 21 psl.

laikyseną.¹³² Jo į pasaulį paleista ir paties ne kartą kartota frazė yra: „Egzistencializmas – tai humanizmas“.¹³³ Taip jis tarsi primena žmogui, jog nėra kito įstatymų leidėjo, kaip tik jis pats. J. P. Sartre'o manymu, etinės vertybės yra išrastos, o ne atrastos. Jis mano, kad Dievo nėra, todėl nėra dieviškos institucijos, skiriančios gėrį ir blogį.¹³⁴ O tariamasis Dievas yra tik būtybė, kuri ieško vergų. Žmogus yra laisva ir nepavergiama būtybė. „Norint kalbėti apie žmogaus neribotą laisvę, reikia neigti Dievą. J. P. Sartre'as tarsi nori matyti, kad Dievo ir žmogaus santykiai yra paremti konkurencijos.“¹³⁵

Objektyvių vertybių galimybė, pagal J. P. Sartre'ą, dingso su Dievu. J. P. Sartre'as tyčiojasi iš ankstesnių laisvamanių, kurie tikėjo, kad ir be Dievo reikia tam tikras vertybes laikyti įrašytomis į žmogaus sąmonę.¹³⁶ Kaip pats J. P. Sartre'as romane „Žodžiai“ sako, kad jis norėjo tikėti, tačiau Dievas jo nepalytėjo. „Aš tiesiau rankas į religiją. Jei ji man būtų paneigta, aš ją pats būčiau išradęs.“¹³⁷ Tačiau „nusivylimas mane pastūmėjo į netikėjimą.<...> man reikėjo Dievo, jį man davė, aš priėmiau, nesuprasdamas, kad jo ir ieškojau. Neįleidęs šaknų mano širdyje, jis kurį laiką dar ten skurdo, paskui numirė.“¹³⁸

Galime pamatyti, kad nors ir atmetamas amžinasis žmogaus pašaukimas, tačiau dėl to neprarandamas tikėjimas į žmogų. Nesutikdamas su materializmu ir marksizmu, humanistinis ateizmas gina žmogų, jo rūpestį savimi pačiu ir orientuojasi į jo laisvę.¹³⁹

J. P. Sartre'o egzistencializmui daug įtakos darė Heideggeris. Tačiau jau savo mirties samprata J. P. Sartre'as polemizuoja su mokytoju. „Kiek Heideggeris buvo suvokęs mirčiai atvirą gyvenimo įprasminimą, tiek J. P. Sartre'ui pagrindinė tiesa yra mirties beprasmybė.“¹⁴⁰ Heideggeris „teikdamas mirčiai centrinę vietą žmogaus metafizikoje <...> nors ir skirtingoje plotmėje, atspindi krikščioniškąjį apeliavimą neužsimiršti kasdienos rūpesčiuose ir telktis į pagrindinį sielos išganymo rūpestį“¹⁴¹. Tuo tarpu J. P. Sartre'o žvilgsnis į žmogų visiškai ribojasi su laimėjimais šiame pasaulyje. Kaip tai netiesiogiai pažymi romane „Šleikštulys“: „Jie juk turėjo teisę į viską – į gyvenimą, darbą, turtą, valdžią, pagarbą, galiausiai į nemirtingą gyvenimą.“¹⁴² Tik greičiausiai tas „nemirtingas gyvenimas“ reiškia maksimumą šioje realybėje.

Neigiant nemirtingumą, kaip iliuziją, J. P. Sartre'o ateistui nėra klausimo, kas bus po mirties. Krikščionio akimis žiūrint, toks požiūris turėtų būti labai liūdnas. Tačiau anaipatol egzistencializmas

¹³² J. Girmius. Raštai I. Vilnius. 1991. 477 psl.

¹³³ A. Šliogeris. Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas. Vilnius. 1985. 13 psl.

¹³⁴ S. Priest. Jean- Paul Sartre: Basic writings. London..New York. 2001.191 psl.

¹³⁵ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien. Vilnius. 1998. 113 psl.

¹³⁶ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 260 psl.

¹³⁷ J. P. Sartre. The words. New York. 1964. 97 psl.

¹³⁸ J. P. Sartre. Žodžiai. Vilnius. 1966. 95 psl.

¹³⁹ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 300 psl.

¹⁴⁰ Ten pat. 212 psl.

¹⁴¹ Ten pat. 213 psl.

¹⁴² J. P. Sartre. Šleikštulys. 2009. 140 psl.

yra optimizmas, nes tai veiklos doktrina. Polemizuodamas su pesimizmo priekaištu, apibrėžia savo nusistatymą J. P. Sartre'as: „Tik krikščionys, painiodami savo nevirtę su mūsų, gali mus vadinti desperatikais“¹⁴³. Egzistencialistui ateistinis humanizmas yra veiklos doktrina dėl to, kad laisvė pasaulyje realizuojasi tik veikla. Panašiai kaip Camus taip ir J. P. Sartre'ui tikroji laisvė yra ne amžinoji laisvė, o veiklos laisvė.¹⁴⁴

Humanistinis ateizmas yra kitoks nei prieš tai aptartos natūralistinio ateizmo formos. Jis nėra tik hedonizmas ar paprastas ateizmas. Ši ateizmo forma „vietoj Dievo iškelianti žmogų kaip visa ko galutinį mastelį ir tikslą.“¹⁴⁵ Kiek teistinėje filosofijoje pagrindinis klausimas yra Dievas, tiek ateistinėje – žmogus.¹⁴⁶

Kvestionuoti ateistinį humanizmą yra lygu jam kelti klausimą: ar galimas žmogui prasmingas gyvenimas be Dievo?

2.2. Sekuliari visuomenė

Filosofas J. Girnius savo studijoje „žmogus be Dievo“ yra pastebėjęs, kad egzistencinis ateizmas, atsisakęs materializmo, pradėjo kelti panašias moralinės atsakomybės problemas, kurios buvo plėtojamos ir krikščioniškoje žmogaus sampratoje. Neretai buvo klausama, ar ateistinis humanizmas nėra tik kartais krikščioniškojo humanizmo sekuliarizacija.¹⁴⁷ Tačiau ką mes vadiname sekuliarizacija? Kaip rodo praktika, šis žodis yra lydimas neigiamų, neretai ateistinių konotacijų. Vertėtų pakalbėti apie žodžio „sekuliarus“ etimologiją bei reikšmę. „Sekuliarus“ yra vedinys iš lotyniško žodžio *saeculum*, kuris reiškia „amžių, šimtmetį“. Žodis „sekuliarumas“ yra daiktavardis, atitinkantis būdvardį „sekuliarus“, ir reiškia pasauliškumą ar nereligiškumą.¹⁴⁸ Kalbant apie sekuliarizacijos procesą norisi likti ištikimiems religijotyryninko Gintaro Beresnevičiaus požiūriui, kad aptarti „kaip religiškai gyvenama sekularioje erdvėje, yra nepaprastai platus klausimas, neverta tikėtis jo apibrėžti, juo labiau išspręsti – jis apima pernelyg daug įvairių aspektų.“¹⁴⁹ Sekuliarizacijos procesą geriausia kvestionuoti istorijos kontekste. Puikiai matome nenuginčytinas tendencijas, kad šiandieninis religingumas Vakaruose mažta ir ženkliai skiriasi nuo Viduramžių. Nereikia, net priminti, kad Viduramžiais teologija turėjo išskirtinę vietą, netgi buvo laikoma mokslų karaliene, o kitoms disciplinoms neretai tekdavo tarnaičių vaidmuo. Iki pat modernių laikų teologija save

¹⁴³ J. Girnius. Žmogaus problema technikos amžiuje. Vilnius 1998. 61 psl.

¹⁴⁴ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 335 psl.

¹⁴⁵ Arvydas Ramonas. Humanistinio ateizmo drama: Liudwigas Feuerbachas ir Friedrichas Nietzsche. Logos 53. Vilnius. 2007. 23 psl.

¹⁴⁶ Ten pat. 321 psl.

¹⁴⁷ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 274 psl.

¹⁴⁸ A. Paškus. Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save. Kaunas. 2002. 18 psl.

¹⁴⁹ G. Beresnevičius. Ant laiko ašmenų. Vilnius. 2002. 68 psl.

suvokė kaip betarpišką Dievo žodžio skelbėją.¹⁵⁰ Šiandien minėtasis vaizdinys mums atrodo nesuprantamas ir be galo tolimas. „Nepaisant proginių Bažnyčios pasirodymų viešoje erdvėje, ji vis labiau išstumiamą iš viešosios visuomenės sąmonės ir praktiškai beveik nedaro jokios įtakos keliant ir sprendžiant politinio ar ekonominio gyvenimo klausimus.“¹⁵¹ Ne tikai Viduramžių suformuluota dogmatika nevilioja šiuolaikinio žmogaus; net ir modernieji II Vatikano susirinkimo dokumentai yra pristatomi kaip atgyvenos,¹⁵² neturinčios ką pasakyti nūdienos žmogui.

Šiandien sekuliarizacija yra šalia mūsų, ji liečia ne tik mokslą, meną, valstybę, visuomenę, bet kartu ir mūsų egzistenciją. Ji nėra tik teorija, bet tampa jau praktika.¹⁵³ Su nauju laisvės kultu randasi sekuliarus individualizmas. Žmogus manosi esąs savo paties suverenas ir nėra jokio vertybinio mato, pagal kurį būtų galima nustatyti gyvenimo kryptis.¹⁵⁴ Tai savotiškas atspindys to, ką skelbė J. P. Sartre'as ir kiti „plunksnos broliai“ ateistai.

Jėzuitas Tėvas Gernal O' Collins S. J. sekuliarizmą apibūdina kaip „virtinę, įsitikinimų, kuriais modernus žmogus savo teises gynė nuo teologinio dominavimo ir aiškino save ir savo aplinką išimtinai šio pasaulio ir šio gyvenimo požiūriu“¹⁵⁵. Kun. Antanas Paškus, studijoje „Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien“ teigia, kad sekuliarizmas be jokios abejonės yra ateistinė ideologija, juk čia vyksta tokio pobūdžio mainai kaip: netikėjimas pakeičia tikėjimą, protas – Šventraštį, politika – Bažnyčią. Darbas išstumia maldą. Materialios bazės kūrimas žemėje užima Dangiškų vertybių vietą. Sekuliarizacija orientuojasi į šiapusybę, Dievo figūrą išstumdama į iliuzinę sferą, kaip, kad siūlė prieš tai nagrinėti ateistai (Feuerbachas, Marksas, Nietzsche, Freudas). Sekuliarizmas remiasi anksčiau ištarta Feuerbacho ištara: *homo homini deus est*.¹⁵⁶

Sekuliarizacijos procesas yra būdingas tiek Rytams, tiek Vakarams.¹⁵⁷ Skirtumas tas, kad Rytuose kai kuriose šalyse jis yra primetamas, o Vakaruose tokio pobūdžio ideologija yra laisvas pasirinkimas.

Yra be galo sudėtinga atrasti padegėją, kuris „užkūrė sekuliarizmo ugnį“. Sekuliarizacijos tema jau aktuali tampa Apšvietos epochoje. Sparčiai besivystantis mokslas ir pramonė, vis didėjanti diferencija keitė požiūrį į religiją.¹⁵⁸ A. Comte'o nuomone, toks reiškinys yra neišvengiama žmonių rasės brendimo išraiška ir tai yra laisvės sklaidos atspindys. Freudas linkęs manyti, kad būtent dėl mokslų įtakos religijos iliuzija susilpnėjusi ir į susidariusią tuštumą išsibrovęs sekuliarizmas.¹⁵⁹

¹⁵⁰ T. Kiauka. Teologija ir sekuliarizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 48. 2006.73 psl.

¹⁵¹ Ten pat. 76 psl.

¹⁵² G. Beresnevičius. Ant laiko ašmenų. Vilnius. 2002. 69 psl.

¹⁵³ A. Maceina. Didieji dabarties klausimai. Chicago. 1971. 13 psl.

¹⁵⁴ <http://www.religija.lt/straipsniai/religijotyra-religijos-sociologija/naujas-is-amzius-siuolaikine-sekuliari-visuomene>

¹⁵⁵ G. O' Collins S.J., The Theology of secularity, Notre Dame. Ind., Fides Publisher. 1974. 16 psl.

¹⁵⁶ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius. 1998. 167 - 168 psl.

¹⁵⁷ Ten pat. 168 – 169 psl.

¹⁵⁸ A. Bukevičiūtė. Vilniaus universitetas. Problemos. Mokslo darbai. 72 tomas. Vilnius. 2007. 65 psl.

¹⁵⁹ A. Paškus. Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save. Kaunas 2002. 21 psl.

Teologas Tomas Kiaukia pateikia savo versiją, kad sekularizacijos evoliucijoje svarbus buvo Reformacijos vaidmuo. Tikėjimą Reformacija iškelė kaip išganymo mediumą. „Dievas apsidreiskia ne kaip antgamtiška, objektyviai patiriama šventybė, bet kaip asmeninis tikėjimas“¹⁶⁰, – sako protestantų teologas. Taigi teologijos objektu tampa nebe Dievas, o tikėjimas. Ir taip, anot T. Kiaukos, teologija tampa viena iš sekularizaciją skatinančių faktų.

Amerikiečių sociologas Robert'as Wuthnow nemato sekularizmo procese jokios ateistinės išdavos. Jo teigimu, „šventybė visada yra čia, kaip ir dieviškoji dvasia,ėjusi izraelitų priešakyje jų kelionėje į pažadėtąją žemę. Kartais ją matome aiškiai, o kartais ji dingsta mums iš akių. <...> Religiniai jausmai ne tiesiog auga ir nyksta – jie keičia apdarus ir kartais pasirodo tokiais rūbais, kurie mums neįprasti. Jie gali būti tarp mūsų, o mes – nepasiruošę jų atpažinti.“¹⁶¹ Tačiau, kad ir kaip ten bebūtų religijos „budeliai“ (Feuerbachas, Nietzsche, Sartre'as etc.) tuos rūbus „kilstelėjo“ kaip reikiant ir padarė nematomus.

Paradoksalu, tačiau šiuolaikinis italų postmodernistas Gianni Vattimo „Dievo mirtimi“ skelbia religijos sugrįžimą. Anot jo, mirė ne tikėjimo, bet metafizinis Dievas, kuris buvo virtęs moralistiniu stabu. Todėl filosofas teigia, kad metafizikos pabaiga ir moralinio Dievo mirtis panaikino ateizmo pagrindus.¹⁶² Nors lieka milžiniškas iššūkis kalbėti apie religijos sugrįžimą imant duomenį F. Nietzsche'as filosofiją. Šiuo atveju tenka pripažinti, kad tokiems apmąstymams reikalingas nemenkas filosofijos bagažas. Arba kaip pats G. Vattimo sako: „Ne iš nuogirdų būti susipažinusi su filosofija.“¹⁶³

Lietuvių filosofas, A. Maceina, žvelgdamas teistiniu žvilgsniu, studijoje „Didieji dabarties klausimai“ teigia, kad bendriausia prasme „sekularizacija yra pasaulio nudievinimas. Jį nudieviname, paneigdami jam dieviškumo ar net šventumo pobūdį.“¹⁶⁴ Tačiau jis mato sekularizacijos procese du aspektus. „Galima pasaulį nudievinti, kad jis nebūtų Dievas, bet galima jį ir nudievinti, kad jis nebūtų Dievo. Tai esminis skirtumas.“¹⁶⁵ Pirmu aspektu sekularizacija virsta pasaulio pašventimu, antru – pasaulio suprofaninimu. Kyla klausimas kaip sekularizacija gali virsti pasaulio pašventimu? Ir čia A. Maceina turi galvoje stabų garbinimą, kreipdamas aliuziją į Šv. Raštą ir Viešpaties įsakymą: *Neturėk kitų dievų, o tik mane vieną* (Iš. 20, 3). Juk tikėti į vieną tikrąjį Dievą galima tik tada, kai atsisakoma kitų dievų. Jei sekularizacija yra visų gamtos daiktų nudievinimas, tai tokia prasme sekularizacija yra paties Viešpaties įsakymas. Joks daiktas nenusipelno dieviškojo

¹⁶⁰ T. Kiauka. Teologija ir sekularizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 49. 2006. 72 psl.

¹⁶¹ R. Wuthnow. Šventybės atgaivinimas. Religija šiuolaikinėje visuomenėje. Vilnius. 1996. 10 – 11 psl.

¹⁶² T. Kiauka. Teologija ir sekularizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 49. 2006. 77 psl.

¹⁶³ G. Vattimo. Tikėti, kad tiki. Vilnius. 2009. 15 psl.

¹⁶⁴ A. Maceina. Didieji dabarties klausimai. Chicago. 1971. 34 psl.

¹⁶⁵ A. Maceina. Raštai. V. Vilnius. 1993. 138 psl.

garbinimo kaip tik vienas Dievas.¹⁶⁶ Antruoju aspektu profaniškumas pasireiškia Kristaus bei Dievo supasaulinimu, suprantant Kristų ne kaip išganytoją, bet kaip tam tikrų idėjų skelbėją, o Dievą – ne kaip transcendentinę Būtį, bet kaip žmonių tarpusavio santykius taikos bei meilės pagrindu.¹⁶⁷ A. Maceinos manymu, toks judesys yra neigiamas, nes „kai pasaulis taip sudievinamas, kad jis tampa nebe Dievo, tuomet sekuliarizacija yra neabejotinas kelias į viso gyvenimo nuosmukį.“¹⁶⁸ Tačiau su A. Maceina gal nesutiktų jau prieš tai minėtas G. Vattimo, kuris galvoja kaip tik priešingai. Pasak G. Vattimo, „krikščioniškosios visuomenės sakralių struktūrų ištirpimas, perėjimas prie etikos autonomiškumo, prie valstybės pasaulietiškumo, prie nebe tokio griežto paradiškumo interpretuojant dogmas, <...> nėra laikomas krikščionybės sumenkėjimu arba jos atsisakymu, bet galutinesne jos tiesos realizacija, – tiesos, kuri <...> yra *kenosi*.“¹⁶⁹ Vattimo teigia, kad krikščionybės atradimas iš naujo įmanomas tik per metafizikos ištirpimą.¹⁷⁰ Tačiau ne visiems krikščionims toks „fizinis“ žvilgsnis priimtinas. Daugeliui „tradiciškai“ auklėtų krikščionių Vattimo mintis gali pasirodyti kiek spekuliatyvi, ar net „sektantiška“. Jau teologui T. Kiaukai G. Vattimo Dievo ir transcendencijos sampratos traktuotė primena Feuerbachą. T. Kiauka teigia, kad „tam tikras prieštaravimas G. Vattimo Krikščionybės interpretavime atsiskleidžia, viena vertus, jo pozityviame religijos vertinime, kita vertus – jis neigia pačią Dievo idėją ir transcendenciją. Tada kyla klausimas: ar religija dar gali vadintis religija, jeigu praranda savo garbinimo objektą?“¹⁷¹ Nors jau šiuo aspektu A. Maceinos požiūris gal būtų artimesnis Vattimo. Lietuvių filosofas, žvelgdamas kiek giliau, pastebi, kad metafizikos Dievas gyvena pasaulyje. Religijos Dievas gyvena sieloje. Metafizikos Dievas yra deistinis Dievas. Religijos Dievas yra krikščionybės Dievas.¹⁷²

Kalbant apie sekuliarizacijos procesą įvairių požiūrių virtinė tarsi vėl suklaidina ir neduoda aiškių atsakymų, o tik atveria duris į langus. Todėl kalbant apie sekuliarizacijos procesą (ypač nūdien), aktualesnis klausimas (kuris buvo ir paties Maceinos ne kartą keliamas): kur yra pasaulio nudievinimo ribos? Ir dar galima paklausti: kaip turėtų bendrauti tikintieji ir netikintieji? Ar įmanomas kompromisas, vienijantis abi puses?

Popiežius Jonas Paulius II tarsi ir kvietė į dialogą skelbdamas, kad: „sveikas dialogas tarp valstybės ir Bažnyčios – kurios yra ne varžovės, bet partnerės – gali esmingai prisidėti prie integralios žmogiškojo asmens pažangos ir darnos visoje visuomenėje“¹⁷³ Tačiau ar toks dialogas įmanomas?

¹⁶⁶ A. Maceina. Didieji dabarties klausimai. Chicago. 1971. 35 psl.

¹⁶⁷ A. Maceina. Raštai. V. Vilnius. 1993. 137 - 138 psl.

¹⁶⁸ Ten pat. 140 psl.

¹⁶⁹ G. Vattimo. Tikėti, kad tiki. Vilnius. 2009. 62 psl.

¹⁷⁰ Ten pat 82 psl.

¹⁷¹ T. Kiauka. Teologija ir sekuliarizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 48. 2006. 85psl.

¹⁷² A. Maceina. Dievas ir žmogus. 18 psl. [Žiūrėta 2011.04.18] Prieiga internete: <http://maceina.lt/pdf/dievasirzmogus.pdf>

¹⁷³ http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/12/15/krvis_02.html

Sociologas Jürgen Habermas siūlo atkreipti dėmesį, kad religinės bendruomenės nario vaidmuo dabar yra kitoks negu visuomenės piliečio, nes liberali valstybė privalo siekti piliečių politinės integracijos, išeinančios iš paprasto *modus vivendi* rėmų. Ši narystės diferencija negali apsiriboti kognityviniu prisitaikymu prie įstatymų, kuriuos jiems skyrė sekulioji bendruomenė.¹⁷⁴

Atvirkščiai: universalistinė tvarka (teisėtvarka) ir egalitarinė* visuomenės moralė turi prisijungti prie bendruomenės etoso normų iš vidaus tokiu būdu, kad logiškai kiltų vienas iš kito. Tokiam prisijungimui amerikiečių filosofas John Rawls parinko modulio pavyzdį: šis pasaulietinio teisingumo modelis privalo įsiliesti į ortodoksiškumu pagrįstą kontekstą.¹⁷⁵

Teologas T. Kiauka, spęsdamas panašią problemą, iškelia versiją, kad teologija visose – tiek viešo, tiek ir privataus – gyvenimo srityse yra reikalinga: tiek ekonomikoje (kuri negali sėkmingai egzistuoti be etikos), tiek politikoje (kuri neįmanoma be moralės), tiek ir teisėje, medicinoje, ar privačiame gyvenime. Teologija čia reikalinga ne kaip aukštesnė instancija, nurodanti, kaip elgtis, bet kaip vidinis vertybinis elementas. Auklėjimas, mokslas, menas, politika, ekonomika etc. – tai, kas gali būti teologinės minties netiesioginiai mediumai, padedantys praktiškai įgyvendinti krikščioniškus principus.¹⁷⁶

Tuo tarpu J. Habermas mano, kad viso ko matas yra tolerancija. Tolerantiškumo supratimas liberaliose pliuralistinėse visuomenėse priverčia ne tik tikinčiuosius elgesyje su netikinčiaisiais ir kitatikiais skaitytis su pastoviu skirtumų egzistavimu. Liberaliosios politinės kultūros rėmuose toks pats supratimas turi kilti ir netikintiems santykiuose su tikinčiaisiais žmonėmis. Neturintiems religinio jausmo tai reiškia visai ne trivialų* kvietimą savikritiškai nusistatyti tikėjimo ir proto santykius pasaulietinių žinių perspektyvoje. Įsitikinimas tuo, kad nesutarimas tikėjimo ir žinių visada išliks, tik tuo atveju nusipelno sąvokos „protingas“ jeigu religiniai įsitikinimai gauna iš sekuliarinių žinių pozicijų kokį nors episteminių statusą, kuris nėra absoliučiai iracionalus.¹⁷⁷

Akyliau patyrinėjus sekuliarizacijos procesą taip ir lieka neaišku, ar sekuliarizacija turi pozityvumo, ar yra dar vienas ateistinis manifestas, kuris progresuoja. Galima formuluoti dvi hipotezes projektuojant sekuliarizacijos proceso ateitį: „1) religija bandys vis labiau prisitaikyti prie sekuliarizuoto pasaulio ir praras savo transcendentinį matmenį; 2) religija nesikeis ir nesiderins prie pasikeitusio pasaulio ir šitaip išliks patraukli tik mažumai.“¹⁷⁸

Tačiau ar religijos bandymas prisitaikyti prie sekuliarizuoto pasaulio nepastumės Hanso pasakos virsti tikrove? Dar būdamas kardinolu Josephas Ratzingeris „Krikščionybės įvade“ mums

¹⁷⁴ Ю.Хабермас. Й.Ратцигер. Диалектика секуляризации. Москва. 2006. 71 – 72 psl.

* Egalitarinis [pranc. egalitaire]— lygybė, išlyginamasis, sulygintinis.

¹⁷⁵ J. Rawls. Politischer Liberalismus. Frankfurt. 1998 76 psl.

¹⁷⁶ T. Kiauka. Teologija ir sekuliarizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 49. 2006.78psl.

* Trivialus [lot. trivialis — paprastas]: 1. banalus, lėkštas, nuvalkiotas, neoriginalus; 2. šlykštus, bjaurus.

¹⁷⁷ Ю.Хабермас. Й.Ратцигер. Диалектика секуляризации. Москва. 2006. 73 – 74 psl.

¹⁷⁸ A. Bukeyičiūtė. Vilniaus universitetas. Problemos. Mokslo darbai. 72 tomas. Vilnius. 2007. 66 psl.

primena gerai žinomą pasakojimą apie laimės ieškojusį Hansą. Pastarasis nešėsi aukso luitą, tačiau vis jį keitė į lengvesnį daiktą, kad būtų patogiau jį nešti. Net ir kai jau buvo pakankamai patogų, jis vis tiek toliau keitė: arklį į karvę, karvę į žąsį ir galiausiai žąsį į galąstuvą, kurį galiausiai išmetė. Jis visą tą laiką manė, kad jo mainai buvo brangi laisvės dovana. Ratzingeris klausia: „Ar vargšas Hansas, krikščionis, kuris patikliai leidosi į vis į naujus mainus – naujas interpretacijas, vieną dieną nesusigriebs belaiką rankose jau ne aukso gabalą, o galąstuvą, tinkamą išmesti?“¹⁷⁹

2.3. Šiandieninis ateizmo „veidas“

Ateizmo ir teizmo kova žymi praktiškai visus laikus, tačiau savo laiku ateizmas įgauna savito charakterio. Šiandien sekuliaros visuomenės „globoje“ ateizmas dažniausiai propaguojamas kaip humanizmas, kaip vidinis žmogaus vertės ir garbės reikalavimas, kaip būtina sąlyga, kad žmogus galėtų iki galo atsiskleisti, realizuoti pats save. Kaip teigia prof. Monsinjoras Vytautas Kazlauskas, tokioje „ateizmo tendencijoje nesunku įžiūrėti šiuolaikinio žmogaus sąmonėje išskylančią didesnę savo asmens vertės, laisvės <..> ir asmens subrendimą.“¹⁸⁰ Bažnyčios įtakos silpnėjimas pažengusiose pasaulio šalyse gali būti paaiškintas rinkos terminais. Pirmiausia, esant išsivysčiusiam mokslui ir valstybiniam saugos mechanizmom, taip pat daugumai šeimų esant mažoms, gyventojų kasdienybėje lieka mažiau vietos baimei ir nežinomybei, taigi, tai tampa religijai nepatrauklia rinka. Tuo pačiu metu siūloma daugybė alternatyvių produktų, tokių kaip psichotropiniai vaistai ir elektroninės pramogos, kurie neįpareigoja ir kuriems nereikia vergiško nemokslisčių tiesų laikymosi.¹⁸¹ Mokslo ir technologijos laimėjimai yra išpūdingi. Šiandien mokslas ir technologija įgavo tam tikrą intelektualinę viršenybę pasaulio interpretacijoje. Todėl kultūros kritiko Craig Gay nuomone „mokslas ir technologija gerokai, o gal ir iš esmės, sustiprino <..> ateizmo patikimumą moderniojoje visuomenėje ir kultūroje.“¹⁸²

Nors vertėtų atkreipti dėmesį, kad ne visi postmoderne įžvelgia ateizmą. Italų filosofas Gianni Vattimo tikina, kad šiaudien jau nebėra pateisinamų priežasčių būti ateistais. Anot G. Vattimo, „modernybės pabaiga, <...>, sykiu atnešė ir pagrindinių filosofinių teorijų, kurios religiją laikė esant likviduota, – pozityvistinio scientizmo, hegeliškojo istorizmo bei marksizmo, – ištirpdydama.“¹⁸³ Tačiau norėtusi kvestionuoti tokį filosofo požiūrį. Ar tikrai šiaudien pozityvizmas nėra gajus? Tiesa, pats pozityvizmas yra XIX–XXa. kryptis, tačiau šiaudien jis jau kombinuojasi su sekuliaruoju humanizmu. „Pati socialinė aplinka šiuolaikiniam žmogui tiesiog meste primeta senąją pozityvistų

¹⁷⁹ J. Ratzinger. Krikščionybės įvadas. Vilnius. 1991. 8 psl.

¹⁸⁰ V. Kazlauskas. Dievo neigimas šiuolaikiniame pasaulyje. Antroji religinės filosofijos ir bažnytinio meno studijų savaitė. Straipsnių rinkinys. Kaunas. 1991. 148 psl.

¹⁸¹ <http://www.psychologytoday.com/blog/the-human-beast/201005/why-atheism-will-replace-religion>

¹⁸² A. Paškus. Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save. Kaunas 2002. 30 psl.

¹⁸³ G. Vattimo. Tikėti, kad tiki. Vilnius 2009. 39 psl.

(materialistų) tezę: Dievas nėra reikalingas nei pasaulio išaiškinimui, nei pasaulio išganymui¹⁸⁴ Tai dar kartą tik patvirtina, kad J. Girnius buvo teisus, nurodydamas tam tikras gaires dėl ateizmo pavidalų atgijimo ir koreliavimo ateinančiose epochose. Sparčiai tobulėjant technologijai mokslas šiandien yra pasiekęs zenitą. Mokslininkai vis dažniau ir dažniau akcentuoja evoliucijos teoriją ir jos nesuderamumą su kreacionizmu^{*}. Šiandien dauguma ateistų yra apsisukę liberalai, kurie trokšta ne tiek ateistinės santvarkos, bet daugiau (stipresnės) sekuliaros valstybės, kurioje religija neatliktų jokie vaidmens. Tokiu būdu, jie tiki, jog tokios santvarkos valstybėje religija ilgainiui nunyksianti.¹⁸⁵ Šiandieniniai ateistai yra ne tik sekuliaros pasaulėžiūros aktyvistai, bet ir evoliucionistai. Jie ne tik aiškina darvinizmo sampratą, bet dar ją ir praplečia. Atkakliai skelbia, kad pripažįstant evoliuciją, teologiją reikia grįžti ateizmu.¹⁸⁶

Neodarvinistas ir ateizmo apaštalas Richardas Dawkinsas yra nuožmiausias nūdienos religijos kritikas ir užkietėjęs ateistas. R. Dawkinso knyga „Dievo iliuzija“ vadinama šiuolaikinio „ateizmo biblija“. Savo ateizmą jis grindžia mokslu, teigia, kad religija yra blogis ir manipuliacija žmonėmis. Panašiai kaip K. Marksui (religija yra opijus liaudžiai) taip R. Dawkinsui „religija yra placebo, kuris, mažindamas stresą, prailgina gyvenimą.“¹⁸⁷ Jis didžiuojasi, kad yra ateistas, nes, anot jo, ateizmas yra vienintelis sveikas mąstymo būdas. „Būnant ateistu tikrai nereikia kukliai nuleisti akių. Priešingai. Tuo verta didžiuotis, drąsiai žvelgti į platų horizontą, nes ateizmas beveik visada liudija apie darnų nepriklausomą mąstymą, kitaip tariant, sveiką protą.“¹⁸⁸ – sako šis Oxfordo profesorius. Remdamasis moksliniais pasiekimais įrodinėja religijos nepagrįstumą. Knygoje „Velnius yra kapelionas“ Dawkinsas laiško forma klausia dešimties metų mergaitės, iš kur mes tiek daug žinome apie visatą, apie žvaigždes, toli ar arti yra saulė. Kaip svarų atsakymą jis pateikia teiginį, kad tikrai dėl mokslo mes gebame atsakyti į šiuos klausimus. Mokslas mus moko išminties, padeda atsakyti į protingus klausimus. Tačiau trys dalykai yra priešiški įrodymams: tradicija, autoritetas ir apsireiškimas. Visa tai kartu įvardijama vienu žodžiu - religija. O ji įtraukia ir verčia tikėti be įrodymų.¹⁸⁹ Žinoma, kaip ir ankščiau minėtiems pozityvistams, Dawkinsui mokslas turi neginčytiną vertę. Jis drąsiai akcentuoja, kad „kaip mokslininkas esu priešiškas visiems religijos fundamentalistams, nes jie aktyviai stengiasi pakenkti mokslui. Jie moko laikytis kartą įsikaltų idėjų ir net negeisti sužinoti naujų, įdomių faktų. Jie siekia pakirsti mokslą ir apriboti protą.“¹⁹⁰ R. Dawkinsas pripažįsta, kad religija ilgai turėjusi evoliucinį pranašumą, tačiau šiandien, jo nuomone,

¹⁸⁴ V. Kazlauskas. Dievo neigimas šiuolaikiniame pasaulyje. Antroji religinės filosofijos ir bažnytinio meno studijų savaitė. Straipsnių rinkinys. Kaunas. 1991. 147 psl.

^{*} Kreacionizmas [*lot. creatio* (kilm. *creationis*)- sukūrimas] rel. koncepcija, neigianti organizmų rūšių kintamumą, jų evoliuciją; teigia, kad organizmų įvairovę sukūręs Dievas.

¹⁸⁵ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-31-john-gray-ateistu-iliuzija-ii/56924/comments/2>

¹⁸⁶ F.S. Collins. Dievo kalba. Mokslininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 179 psl.

¹⁸⁷ R. Dawkins. Dievo iliuzija. Vilnius. 2010. 187 psl.

¹⁸⁸ Ten pat.. 26 psl.

¹⁸⁹ R. Dawkins. A Devil's Chaplain. New York. 2003. 242 – 243 psl.

¹⁹⁰ R. Dawkins. Dievo iliuzija. Vilnius. 2010. 307 psl.

tai neįmanoma. Panašiai kaip Freudui, taip ir Dawkinsui, religijos gyvavimas ir jos palaikymas yra blogo švietimo rezultatas.

Dawkinso teigimu, nėra įmanomas ryšys tarp religijos ir mokslo, nes religija tėra iliuzija, tad ji net neturi teisės stovėti šalia mokslo. Profesorius postuluoja, kad „religijos apologetų pastangos rasti tikrai didžius šiuolaikinius mokslininkus, kurie tiki į Dievą, atspindi jų neviltį ir atrodo beviltiškai, kaip tuščios statinės dugno gramdymas.“¹⁹¹

Ateizmo apaštalas negaili kritikos ir popiežiui Benediktui XVI. Viename savo straipsnių klausia: „Ar popiežius turėtų atsistatydinti?“ Tai, žinoma, ironijos persmelktas retorinis klausimas, į kurį vėliau pats atsako taip: „Popiežius jokių būdu neturėtų atsistatydinti. Jis turi ir toliau vadovauti šiai supuvusiai tvirtovei. Šiai besipelnančiai iš žmonių, moteris diskriminuojančiai, tiesos nekenčiančiai, vaikus prievartaujančiai institucijai. Jis turėtų ir toliau tūnoti savo smilkalų smarvėje, apsuptas banalių šventų širdžių ir absurdiškai atrodančių karūnuotų nekaltų mergelių, skirtų turistams.“¹⁹² Iš tokių pareiškimų galime numanyti, kad šiuolaikinis ateizmas pasižymi ne tik, kad drąsiai kovingumu, tačiau ir netaktiškumu religijos atžvilgiu.

Kitas pakankamai garsus nūdienos ateistas – Sam Harris. Jo knyga „Tikėjimo pabaiga“ JAV yra tapusi „bestseleriu“. S. Harris teigimu, religija jokių būdu negali būti tiesos ieškotoja. Bet kurios religinės doktrinos tiesa yra subjektyvi, išaukštinanti tik savo tikėjimą. Visos religijos, kaip tiesos nešėjos, yra melagingos ir pilnos baisių pasiūlymų.¹⁹³ Viename savo straipsnių, pavadinimu „Problemos su ateizmu“ S. Harris ragina drąsiai skelbti ateizmo idėją. Jo nuomone, toks karingumas padėsiantis įveikti religines iliuzijas. „Man yra garbė save atrasti ir tęsti tai, apie ką kalba Danielis Dennettas, Richardas Dawkinsas ir Christopheris Hitchensas. Mes esame tarsi vienas asmuo su keturiomis galvomis. Toks „išradimas“ vadinasi „naujasis ateizmas“ arba „karingasis ateizmas“ ir bus naudojamas išlaikyti mūsų religijos kritikai. <...> Ir nors mūsų knygos susilaukė pakankamai dėmesio, manau, kad visa šita diskusija apie konfliktą tarp tikėjimo ir sveiko proto, religijos ir mokslo buvo ir toliau bus sėkmingai priskiriama ateizmo stovyklai“¹⁹⁴, – teigė S. Harris. Autorius mano, jog jiems nereikėtų vadintis ateistais, skeptikais, laisvamaniais ar pan. Jie norėtų būti padorūs, atsakingi žmonės, kurie žlugdo kitų žmonių blogą savivoką.¹⁹⁵ Panašiai kaip ir R. Dawkinsas, S. Harris mano, kad religija buvo didžiausias smurto ir priespaudos šaltinis istorijoje. Jis pripažįsta, jog sekuliarūs despotai, tokie kaip Stalinas ir Mao, sukėlė grandiozinio masto terorą, tačiau, rašytojo

---

¹⁹¹ Ten pat. 121 psl

¹⁹² http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/panelists/richard_dawkins/2010/03/ratzinger_is_the_perfect_pope.html
The Washington Post. Ratzinger is the perfect pope. Washington 2010 [žiūrėta 2011. 04. 27]

¹⁹³ S. Harris. The end of faith. New York. 2005. 68 psl.

¹⁹⁴ http://onfaith.washingtonpost.com/onfaith/panelists/sam_harris/2007/10/the_problem_with_atheism.html
The Washington Post. The problem with atheism. Washington 2007 [žiūrėta 2011. 05. 11]

¹⁹⁵ Ten pat, [žiūrėta 2011. 05. 12]

nuomone, jų praktikuotos represijos neturėjo nieko bendra su „mokslinio ateizmo“ ideologija – šių režimų blogybes lėmė tik tai, jog jos buvusios tironijos.¹⁹⁶

S. Harris straipsnyje „Mokslas turi sunaikinti religiją“ pristato nenuginčijamą religijos ir mokslo nesuderinamumą. Religija ir mokslas, kaip mano autorius, yra nesuderinami iš pačios esmės, kompromisai tarp jų sutinkami tik išskirtiniais retais atvejais. Nauji mokslo atradimai dažnai reiškia senų religinių dogmų griūtį. Iš esmės mokslas apima visas tikras žinias apie mus ir mus supantį pasaulį.¹⁹⁷ Tad religijos indėlis į žmogaus egzistenciją yra bevertis.

Christopheris Hitchensas puikiai telpa į nūdienos ateizmo rėmus. „Džiugina“ gerai žinoma knyga „Dievas nėra didis“, kurioje atvirai kritikuoja religiją. „Religija viską nuodija, ji yra tai, kas kelia pavojų civilizacijai, tapti praeities liekana“¹⁹⁸, – teigia Ch. Hitchensas. Šiai minčiai pritaria ir kiti garsūs nūdienos ateistai, tokie kaip Richardas Dawkinsas, Danielis Dennettas, Samas Harris, Martinas Amisas, Michaelis Onfray‘us – jie taip pat suvokia religiją kaip nuodą, kuris per visą istoriją iki pat šių dienų kursto smurtą ir daro įtaką spaudai. Ateistų antireliginei polemikai būdingas įniršis liudija, jog tokio masto religijos kritika galėjo atslinkti su sekuliarizacijos banga.¹⁹⁹

Dabar naujieji ateizmo „apaštalai“ daugiau akcentuoja tokius dalykus kaip etiką be tikėjimo, žmogaus teises, mokslo vertę individui. Gali susidaryti toks išpūdis, kad nūdienoje, mokslo pažanga, jo „visagališkumas“ ir sublimacija pradeda priminti naują „religijos“ formą.

Šiandien ateizmas pasaulyje įgauna pagreitį. 2009 metais JAV buvo darytas tyrimas, kuris parodė, kad 34 milijonai suaugusių amerikiečių nepriskiria savęs jokiai religinei grupei. Reikia manyti, kad tai ganėtinai didelis „šuošis“ nuo 1990 metų, kada buvo pradėti tokio pobūdžio tyrimai, šis skaičius išaugo beveik dvigubai.²⁰⁰

Kiek susipažinę ir patyrinę nūdienos ateizmą susiduriame su problema. Lieka neaiškus tikslus jo pavidalas. Artimas pozityvizmui, tačiau išsitenkantis humanizme, atmetantis metafiziką ir puoselėjantis realizmą. Čia galime vėl prisiminti tą ateizmo pavidalų sulydymą, apie kurį kalba lietuvių filosofas J. Girnius. Ateizmo pavidalus galime išskirti ir schematiškai pavaizduoti, tačiau konkrečioje tikrovėje jie koreliuoja tarpusavyje, lydosi į vieną darinį. Tad šiandienį ateizmą, vadovaudamiesi „girniškuoju principu“, galime nedrąsiai pavadinti: „pozityvistiniu humanizmu“.

¹⁹⁶ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-28-john-gray-ateistu-iliuzija-i/56918/comments>

¹⁹⁷ http://www.huffingtonpost.com/sam-harris/science-must-destroy-reli_b_13153.html

The Huffington Post. New York. 2006 [žiūrėta 2011.05.12]

¹⁹⁸ C. Hitchens. God is not great. New York. 2007 25 psl.

¹⁹⁹ <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-28-john-gray-ateistu-iliuzija-i/56918/comments>

²⁰⁰ http://www.catholicnewsagency.com/news/new_study_examines_34_million_american_adults_with_no_religion/

KRIKŠČIONIŠKASIS ATSAKAS

3.1. Mokslo ir tikėjimo dermė

Žmogus baigtinė būtybė, tik pradėjęs mąstyti, bandė suprasti, kas yra šis pasaulis ir kaip jis atsirado. Dažniausiai šiuo klausimu laikomasi dviejų nuomonių. Pirmoji yra prieš tai aptartas materialistinis požiūris. Šio požiūrio šalininkai mano, kad materija ir erdvė tiesiog egzistuoja ir visada egzistavo. Kitas požiūris yra religinis. Jis teigia, kad anapus pasaulio yra kažkas, kažkoks aukštesnis protas²⁰¹, kuris nežinomomis priemonėmis sukūrė pasaulį. Apie šiuos du požiūrius kalbėjo teologas Clive Staples Lewis, tačiau nenumatė abiejų požiūrių simbiozės. Tuo tarpu S. Lewiso amžininkas fizikas Albertas Einsteinas manė, kad mokslas be religijos nevaisingas, o religija be mokslo – akla. Taigi mokslininkas žvelgia į religiją neįprastu rakursu kaip į bendrininką. Tačiau užtenka žvilgtelėti į istoriją, ir ten galėsime aptikti begales mokslininkų, kurie buvo palankūs religijai, tame tarpe ir Charles‘as Darwinas, Izaokas Niutonas ar Galileo Galilėjus, etc.²⁰² Kartu nereiktų pamiršti, kad nuo pat neatmenamų laikų mokslo ir religijos santykis buvo sudėtingas. Juk ateizmo fenomeno protrūkis prasideda nuo mokslinio aiškinimo pažinti gamtą. Galima prisiminti čia jau minėtuosius senovės Graikijos milėtiečius, kurie remiasi mokslu aiškindami gamtą ir toks aiškinimo būdas juos tarsi išprovokuoja atsisakyti dievų.

„Klasikinė Apšvietos tezė – religija ir mokslas yra nesuderinami.“²⁰³ Ką jau bekalbėti apie pozityvizmą, kuris remiasi grynuoju scientizmu ir mokslinį pažinimą traktuoja kaip vienintelį ir neprilygstamą. A. Comte‘as, pristatydamas trijų pakopų dėsni, mokslinį pažinimą išskiria kaip teisingiausią. Arba štai B. Russellas, kuris teigė, jog tik mokslas gali mus išgelbėti iš baimių, o kova tarp religijos ir mokslo reiktų laikyti baigta, nes mokslas yra tikrasis vertybių nešėjas. Ne religija.

Marksizmas savo ruožtu vykdė nuožmų mokslinį ateizmą, kuriame negali būti jokio dialogo tarp mokslo ir religijos. Tokio paties požiūrio, kaip matėme, laikosi ir R. Dawkinsas bei kiti nūdienos ateistai.

Tačiau šiandien tie du nuo amžių nesutaikomi priešai gali žvelgti vienas į kitą kaip lygiaverčiai. Bene prieš du šimtus metų vienas įtakingiausių filosofų – I. Kantas rašė: „Du dalykai – anapus mūsų esantis žvaigždėtas dangus ir vidiniame mūsų pasaulyje slypintis Moralės įstatymas – man, apie juos nuolat mąstančiam, ilgainiui kelia vis didesnę susižavėjimą ir pagarbią baimę“²⁰⁴. Tad reiktų paklausti ar tik šis I. Kanto nuolatinis pasvarstymas apie du svarbiausius dalykus, negali būti išdava to, kad svarstant svarbų visatos kilmės klausimą įmanoma suderinti tikėjimą ir mokslą?

²⁰¹ C.S. Lewis. Tiesiog krikščionybė. Vilnius 2007. 41 – 42 psl.

²⁰² <http://www.biblequery.org/Science/Scientists.htm> Scientists and Their Beliefs in God. 2009 [žiūrėta 2011.05.18]

²⁰³ A. Bukevičiūtė. Vilniaus universitetas. Problemos. Mokslo darbai. 72 tomas. Vilnius. 2007. 65 psl.

²⁰⁴ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 64 psl.

Kaip mokslas ir religija gali būti išvien? Formuluoti atsakymo užuomazgas galbūt padėtų Galilėjaus ištara: „Biblija moko, kaip patekti į dangų, bet ne to, kaip sukasi dangaus kūnai.“²⁰⁵ Mokslas remiasi eksperimentais. Jis stebi, kaip viskas vyksta. Bet tokie metafiziniai klausimai, kaip „kodėl apskritai kažkas yra?“, „ar už mokslo stebimų dalykų yra kažkas daugiau, kažkas kitokios rūšies?“, nėra moksliniai.²⁰⁶ Religijotyrininkas Arvindas Sharma tikina, kad mokslas atsako į klausimus: kas, kur, kada ir kaip, o religijos kompetencija yra atsakyti į klausimą „kodėl“.²⁰⁷ Iš to gali plaukti išvada, kad tikėjimas gali labai pasitarnauti mokslui. Apie tokį vienas kito papildymą kalba ir Šventasis Tėvas Benediktas XVI, tuo pačiu kviesdamas į mokslinį ir religinį dialogą. Popiežius mano, kad šiandien – „be galo svarbus tikėjimo ir mokslo dialogas, reikalingas ne tik Bažnyčiai, bet ir mokslininkų bendruomenei“²⁰⁸. Tik įdomu, ar įmanoma į tokį dialogą įtraukti nūdienos ateizmo apaštalus R. Dawkinsą, S. Harry etc., kuriems religija ir mokslas yra neįmanomi derinio komponentai. Pagal juos, pasaulis yra materialus, be jokio polekio į idealizmą. Scientizmas – vienintelis pažinimo šaltinis. Religija yra destruktivi visų negandų bei blogybių kaltininkė, o popiežių reikia įkalinti už melo propagandą.

Tačiau mokslas ir technologijos nepadarė žmonių ateistais. Fizikas Stephenas Barras pastebi, kad nėra nė menkiausių prieštaravimų tarp tikėjimo ir mokslo, tačiau mokslininkų, nusistačiusių prieš tikėjimą, netrūksta. Fiziko nuomone, „šis kai kurių mokslininkų priešiškus religijai iš tikrųjų yra susijęs su vidiniu prieštaravimu, dabar išeinančiu į paviršių.“²⁰⁹ Tai daugiau psichoanalizės sfera, kuri galėtų mums pasakyti daugiau apie tuos vidinius prieštaravimus. Todėl nebandysime vaikytis „tuščių“ interpretacijų neturėdami tam atitinkamos kompetencijos.

Tyrinėjant visatą, mokslas dažnai „atsimuša į sieną“. Ne retai dėl faktų trūkumo negali tvirtai pareikšti, kad tas kažkas yra nei, kad to nėra. Tikri mokslininkai paprastai tokių pareiškimų ir nedaro. Tokio pobūdžio avantiūros būdingos žurnalistams ar populiarių romanų rašytojams.²¹⁰ Sociologo Jean Louisas Schlege‘io nuomone, mokslas turėtų pripažinti, kad jis nėra pajėgus ar bent jau labiau kompetentingas už kitus skelbti vertybes, kurios nėra neutralios. Jei religijos turi pripažinti tai, kas moksliskai įtvirtinta, tai ir mokslas neturi neigti, kad religijos turi ką pasakyti apie etiką ir gyvenimo prasmę.²¹¹

Mokslui pasisekė prieiti prie dviejų tiesų: vieno fakto ir vieno dėsnio. Faktas yra toks: moksliskai įrodyta, kad gyvybė su savo esminėmis savybėmis ne visada žemėje buvo, kad ji, mūsų

²⁰⁵ <http://193.219.47.10/mokslo-lietuva/node/45> Mokslo Lietuva. Lietuvos mokslininkų laikraštis. Vilnius 2006. Nr. 6 [žiūrėta 2011.05. 05]

²⁰⁶ C.S. Lewis. Tiesiog krikščionybė. Vilnius 2007. 43 psl.

²⁰⁷ A. Sharma. Religion today and tomorrow. London. 2008. 102 psl.

²⁰⁸ [http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-](http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-03/191754_sventasis_tevas_sekuliarizmas_pamatinis_zmonijos_ir_baznycios_ateities_klausimas.html)

[03/191754_sventasis_tevas_sekuliarizmas_pamatinis_zmonijos_ir_baznycios_ateities_klausimas.html](http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-03/191754_sventasis_tevas_sekuliarizmas_pamatinis_zmonijos_ir_baznycios_ateities_klausimas.html)

²⁰⁹ S. M. Barr. First Things. Washington. 2000. 18 psl.

²¹⁰ C.S. Lewis. Tiesiog krikščionybė. Vilnius 2007. 43 psl.

²¹¹ [http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-09/228687_kaip_siandien_dialoguoja_mokslas_ir_religija_\(ii\).html](http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-09/228687_kaip_siandien_dialoguoja_mokslas_ir_religija_(ii).html)

planetoje pasirodė palyginti vėlai. O dėsnis štai koks: tyrimais įrodyta, bent iki šios dienos, kad kiekvienas gyvis pareina iš kito gyvio (*omne vivum ex vivo*).²¹² Mokslas nesuteikia tikro pažinimo; jis tik nurodo: „tikriausiai, viskas įvyko taip“. Tačiau biblinis tikėjimas, anot filosofo W. J. Ouweneelo, kalba kitaip. Jis sako: *Tikėjimas laiduoja mums, ko viliamės, įrodo tikrovę, kurios nematome* (Žyd. 11,1)²¹³ Religija nėra ir niekuomet nebus gamtotyros išvada. Žemės amžiaus nustatymas yra mokslo, o ne teologijos dalykas. Teologija tenkinasi vien tvirtinimu, kad žemė nėra amžina, kad ji sukurta laike, o prieš kiek milijardų metų ji yra atsiradusi, tai palieka spręsti mokslui. Teologas filosofas Adomas Jakštas yra pastebėjęs, kad darvinistai dažnai bedieviai nėra ir bedieviais vadinami būti nenori. Jei tas ar kitas darvinistas pripažįstą pirmąją visų daiktų pradžią, o tai yra Dievas, tuomet tarp jo ir religijos gali nebūti visai jokio konflikto.²¹⁴

Šiandien dar negalime kalbėti apie mokslo ir religijos dermę kaip savaiminę suprantamybę. Tai sudėtingas klausimas. Lietuvos mokslo ar religijos atstovai stengiasi jo viešai išvis neaptarinėti.

XX amžiaus pabaigoje prancūzų filosofas krikščionis Žanas Gitonas dialogo forma kalbino brolius Bogdanovus, kurie garsėja kaip astrofizikos žinovai. Tokiu dialogu buvo tarsi norima parodyti, kad visiškai nebetoli tasai metas, kai įvyks lemtinga mokslo žmonių ir tikėjimo santarvė. „Daug kitų minties meistrų, gaivinami pranašiškos dvasios, irgi yra skelbę tokią aušrą: tai Bergsonas, Teilhardas de Chardinas, Einsteinas, broliai Brogliesiai ir daugelis kitų.“²¹⁵ Vertėtų stabtelėti ties Teilhard de Chardinu, kuris sužavėjo visą kartą krikščionių, nes pirmasis pateikė teologiškai ir protingai argumentuotą atsakymą į Ch. Darwino atradimus apie rūšių evoliuciją. Iki tol buvo paprasčiausiai sakoma, jog evoliucija neegzistuoja, o teisinga teorija esanti Biblijos pirmuosiuose puslapiuose.²¹⁶ Beje, taip manančių yra ir nūdien. Fizikas Francis Collinsas apgailestauja, kad 2004 metais vykęs tyrimas parodė, jog 45 % tikinčių amerikiečių vis dar mano, kad „apytiksliai prieš 10 000 metų Dievas iš karto sukūrė žmones maždaug tokius, kokie jie yra dabar.“²¹⁷ F. S. Collinsas klausia, kodėl žmonės nėra linkę pripažinti Ch. Darwino teorijos. Jo manymu, priimti evoliucijos teoriją ypač sunku dėl to, kad reikia proto pagalba apmąstyti ilgus procesus sudarančius laiko – tarpus.²¹⁸ Tikintieji jau nuo Ch. Darwino laikų į „netiesioginį prasmės aiškinimą dažnai žvelgia kiek įtariai – toks aiškinimas, jų manymu, tėra „nuolaidžiavimas“ evoliucijos teorijai ir galbūt net griaua pasitikėjimą šventame tekste slypinčia tiesa“²¹⁹. Todėl nenorima apleisti savo tvirtų idealistinių pozicijų tikėjimo atžvilgiu.

²¹² B. Viksva. Dievas. Pasaulis. Žmogus. Kaunas. 1940. 114 psl.

²¹³ W.J. Ouweneel. Sukūrimas ar evoliucija. Kas tiesa? Vilnius 1995. 55 psl.

²¹⁴ A. Jakštas. Mokslas. Filosofija. Religija. Vilnius. 1995. 265 – 268 psl.

²¹⁵ Ž. Gitonas. Dievas ir mokslas. Kaunas. 1996. 15 psl.

²¹⁶ [http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-09/228687_kaip_siandien_dialoguoja_mokslas_ir_religija_\(ii\).html](http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-09/228687_kaip_siandien_dialoguoja_mokslas_ir_religija_(ii).html)

²¹⁷ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrindumą. 2008.156 psl.

²¹⁸ Ten pat. 157 psl.

²¹⁹ Ten pat. 160 psl.

Kreacionizmas ir evoliucija gali sutarti. Jeigu tikime, kad Dievas yra transcendentinis (virš laiko ir erdvės), tai logiška, kad milijonas metų skaičiuojant mūsų laiku Dievui yra kaip viena diena.

Vienas garsiausių krikščionių apologetų S. Lewis taip ir sako: „Dievas yra už laiko. Dievo gyvenimo nesudaro laiko momentai.“²²⁰ Galime daryti tokią prielaidą, kad jei šiandien tarkim dešimtą valandą Dievui meldžiasi milijonas žmonių, Jam nereikia jų visų išklaudyti tą akimirksnį. Dešimta valanda Dievui yra visada dabartis ir niekada praeitis. Šv. Augustinas, ne kartą grįždamas prie laiko prasmės klausimo, galiausiai prieina išvadą, kad Dievas egzistuoja anapus laiko ir nėra jo saistomas.²²¹ Antrajame Petro laiške aiškiai nurodoma: *Tačiau, mylimieji, vienas dalykas neturi likti jūsų nepastebėtas: viena diena pas Viešpatį yra kaip tūkstantis metų, ir tūkstantis metų – kaip viena diena* (2 Pt. 3, 8).

Reiktų pripažinti, kad kategoriškas evoliucijos neigimas būdingas fundamentalistams, kurie Pradžios knygos, pirmąsias eilutes apie pasaulio sukūrimą aiškina raidiškai. Kunigas A. Paškus kritiškai žvelgia, į tai, kad „tikėjimo vardu neigiama evoliucijos teorija. Tokį mentalitetą reikia laikyti tragišku siauraprotiškumu. Šiandien egzegetai primygtinai pabrėžia, kad Šventraštis nėra gamtamokslis, bet tikėjimo „vadovėlis“. Tokios minties buvo ir šv. Augustinas.“²²² Tai dar kitaip vadinamas aklas tikėjimas. Tačiau aklas mokslinis žvilgsnis mums irgi ne į naudą. Prieš tai jau minėtas de Chardinas manė, kad Kristaus ir Omegos tapatybę mums atskleidžia ne protinė dedukcija, bet krikščioniškasis tikėjimas. Nors vėliau filosofas pripažinęs, kad visgi dvi mąstymo linijos, du pažinimo šaltiniai yra būtini, nes turi reikalo su viena ir ta pačia tikrove. Toks mąstymo būdas nebuvo novatoriškas. De Chardinas tik seka filosofijos milžino šv. Tomo Akviniečio pėdomis. Juk jau Tomas sujungė Aristotelį su krikščionybe, gamtinę tikrovę su antgamatine į vieną prasmingą sintezę.²²³ Tomas priėjo išvados, kad mokslas nėra tikslas pats savaime, o tik galimybė pasiekti aukštesnį tikslą, būtent Dievo pažinimą, amžinąjį gyvenimą ir žmogaus realizavimąsi šioje žemėje. Tomas manė, kad mokslas visada susijęs su žmogaus prasmės įminimu.²²⁴

De Chardeno požiūriu, viskas visatoje, iki pačios smulkiausios detalės, pasižymi tam tikru sąmonės laipsniu.²²⁵ Fizikas Davidas Bomas tarsi antrindamas tvirtina, kad egzistuoja vidinė tvarka, slypinti tikrovės gelmėse. Šia prasme mums tektų pripažinti, kad visata yra tarytum kupina protingumo ir tikslų, pradedant pačia mažiausia dalele ir baigiant galaktikomis.²²⁶ Tomas tokiam protingumui randa pagrindimą ir teigia, kad „visi, išskyrus Dievą, nėra savo pačių esatys, jie tiesiog esatyje dalyvauja. Todėl būtina, kad visi, kurie skirtingai dalyvauja esatyje, kaip priežastį turėtų

²²⁰ C.S. Lewis. Tiesiog krikščionybė. Vilnius 2007. 189 psl.

²²¹ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. 2008. 161 psl.

²²² A. Paškus. Evolicija ir krikščionybė Teilhard de Chardin'o perspektyvoje. Chicago. 1988. 139 psl.

²²³ Ten pat. 94 psl.

²²⁴ A. Ramonas. Mokslo ir tikėjimo santykis Dogminės teologijos perspektyvoje. Kaunas. 2008. 21 psl.

²²⁵ Ž. Gitonas. Dievas ir mokslas. Kaunas. 1996. 95 psl.

²²⁶ Ten pat.. 82 – 86 psl.

vieną pirmąjį esantį, kuris yra tobuliausias.²²⁷ Nuo kurio viskas priklauso ir kuris viską valdo. Ir tai yra Dievas.

Didžiausias galvosūkis mokslininkams lieka „Didysis sproginimas“. Gvildendami šio reiškimo kilmės klausimą aiškiai regime mokslo ribotumą. „Didžiojo sproginimo“ teorija paveikė ir teologiją, labiausiai sukrėtusi tas religines tradicijas, kurios skelbia, kad visatą *ex nihilo* sukūrė Dievas.

Mokslininkas F. S. Collinsas klausia: „Gal tokį įvykį kaip „Didysis sproginimas“ reiktų vadinti stebuklu?“²²⁸

Dar ir šiandien „mokslininkai neįstengia nusakyti ankstyviausių sproginimo įvykių, trukusių pirmąją 10^{-43} sekundės dalį (vieną dešimtąją milijoninės milijoninės milijoninės milijoninės milijoninės milijoninės sekundės dalį!).“²²⁹ Per 10^{-43} sekundės įvyksta daugiau dalykų negu per visus likusius milijardus metų. Jeigu tiksliai bandytume aprašyti, kas įvyko 10^{-43} sekundės po sproginimo, tai automatiškai norėtūsi kvestionuoti kas gi vyko prieš tai? Tačiau mokslas, nepajėgus pasakyti, kas buvo pradinis momentas po to, kai laikas dar netilpo į jokių rėmus.²³⁰ Astrofikas Griška Bogdanovas pripažino, kad fizikai neturi nė mažiausio supratimo kas galėtų paaiškinti pasaulio atsiradimą, jie sugrįžta iki 10^{-43} sekundės nuo pasaulio pradžios, bet nei truputėlio anksčiau. Jie atsitrenkia į „Planko sieną“. O už „Planko sienos“ – visiška paslaptis. Už šios sienos slypi neįsivaizduojama Tikrovė, Tai kažkas, ko galbūt žmonija niekuomet nepajėgs suvokti savo protu.²³¹

Tokių labirintų slėpinyje „Didysis sproginimas“ skatina ieškoti dieviškų jo prielaidų ir daryti išvadą, kad gamtos pasaulio pradžia buvo iš anksto suplanuota. Neįsivaizduoju, kaip gamta būtų gebėjusi pati save sukurti. Šį veiksma galėjo atlikti tiktai antgamtinė, anapus erdvės ir laiko esanti jėga²³², – teigia garsus fizikas F. S. Collinsas.

Šis mokslininko liudijimas turi precedentą. Kaip jau anksčiau buvo minėta, didysis astronomas G. Galilėjus, iki pat gyvenimo pabaigos tikėjęs į Dievą teigė: „Nesijaučiu privalęs tikėti, jog Dievas, apdovanojęs mus sąmoningumu, nuovoka ir protu, būtų norėjęs, kad išsižadėtume galimybės jais naudotis.“²³³ Toks pareiškimas galėtų būti paradigminis kiekvienam nūdienos mokslininkui. Gaila, kad savo laiku Bažnyčios nesuprastas G. Galilėjus tik šiandien sulaukia pripažinimo. Ne taip seniai Bažnyčia popiežiaus Jono Pauliaus II lūpomis atsiprašė už G. Galilėjaus persekiojimą. Jonas Paulius II atsargiai pavadino evoliuciją „daugiau nei vien hipoteze“.²³⁴

²²⁷ Šv. Tomas Akvinietis. Apie pasaulio sukūrimą ir blogio priežastį. Vilnius. 2007. 28 – 29 psl.

²²⁸ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 73 psl.

²²⁹ Ten pat. 72 psl.

²³⁰ Ž. Gitonas. Dievas ir mokslas. Kaunas. 1996. 29 – 30 psl.

* „Planko siena“ - pavadinimas kilęs nuo garsaus XXa. fiziko Max Planck, kuris buvo pirmasis, pranešęs mokslo pasauliui, kad mokslui neįmanoma paaiškinti, kas atsitiktų su atomais, kai svorio jėga taptų ekstremali.

²³¹ Ž. Gitonas. Dievas ir mokslas. Kaunas. 1996. 30 psl.

²³² F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 74 psl.

²³³ Ten pat. 168 psl.

²³⁴ http://www.katalikuleidiniai.lt/index.php?lng=lt&content=pages&page_id=116

Lietuvių teologas prof. Arvydas Ramonas pastebi, kad šiandien pasaulis nebepajėgia išspręsti civilizacijos problemų orientuodamasis vien tik į mokslinę ir techninę pažangą. Jo manymu būtina sąlyga yra ir metafizinė kryptis.²³⁵ Mokslo laimėjimai, atskirti nuo metafizinės tiesos, lemia visų pirma žmogaus egzistencijos tuštumą. Reiktų nepamiršti, kad teistinės evoliucijos idėja savo pasaulėžiūrą dabar grindžia dauguma autoritetinių biologų, kurie kartu yra ir tikintieji. Tokiam požiūriui prijautė ir prijaučia ne tik popiežius Jonas Paulius II ar kitos krikščionių konfesijos. Toks požiūris yra aktualus ir induistams, musulmonams, žydams (tačiau ne visoms šakoms). Reikia manyti, kad tokiam požiūriui, matydami mokslinius evoliucijos įrodymus, taip pat pritartų didžiai gerbiamas XII amžiaus žydų filosofas Maimonidas ir šv. Augustinas.²³⁶

F.S. Collinso teigimu, teistinė evoliucijos pasaulėžiūra grindžiama šiomis prielaidomis:

1. *Visata atsirado iš nieko apytiksliai prieš 14 milijardų metų.*
2. *Nors ir didžiai neįtikėtina, visatos savybės pasirodė besančios tobulai pritaikytos gyvų būtybių poreikiams.*
3. *Kaip žemėje atsirado pirmosios gyvybės užuomazgos, kol kas tiksliai nežinoma, tačiau jau nustatyta, kad gyvybės formų įvairovę ir sudėtingumą lėmė labai ilgai vykęs natūraliųjų atranka grįstas evoliucijos procesas.*
4. *Prasidėjus evoliucijos procesui, toliau nereikėjo jokio antgamtinės būtybės įsikišimo.*
5. *Šio proceso dalis yra ir žmonės, kilę iš tų pačių protėvių, kaip ir žmogbeždžionės.*
6. *Vis dėlto žmonės turi savitų bruožų, niekaip nepaaiškinamų evoliucijos požiūriu ir liudijančių dvasinę jų prigimtį. Tarp tokių bruožų – Moralės įstatymas (gėrio ir blogio skirties suvokimas), taip pat visų laikų ir kultūrų žmonėms būdingas Dievo ilgesys.²³⁷*

Tai puikiausiai pristato tikėjimo ir mokslo dermę, tačiau teistinė evoliucijos pasaulėžiūra yra pasmerkta būti nepastebėtai. Praktika parodė, kad daugelis tikybos mokytojų, mokiniams vis dar aiškina pasaulio sukūrimą vadovaudamiesi tik pažodiniu kreacionizmu. Tenka pripažinti, kad toks veiksmas nėra sveikintinas, o dar labiau skatina mitus apie „iliuzinę krikščionybę“.

Galima postuliuoti, kad modernusis mokslas yra daug nuveikęs. Atskleidamas gamtos procesus pasaulyje mums leidžia daugiau sužinoti, kaip šis pasaulis veikia. Nors ir suprantame, kaip viskas vyksta, nereiškia, kad už šitų procesų nėra mąstančio proto apie kurį kalbėjo Tomas.

Jau Einšteinas savo laiku išreiškė baimę ir pagarbą, aukščiausiai Dvasiai ir Protui virš visatos. Tad nevertėtų daryti tokios klaidos, kad susižavėję dalykų vyksmu, nekreiptume dėmesio į Kūrėją, kuris yra transcendentinis Protas, pakilęs virš viso sudėtingo proceso.²³⁸

²³⁵ A. Ramonas. Mokslo ir tikėjimo santykis Dogminės teologijos perspektyvoje. Kaunas. 2008. 19 psl.

²³⁶ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 210 - 211 psl.

²³⁷ Ten pat. 211 psl.

XXI amžiuje, technologijos skverbiantis į visuomenės gyvenimą, vyksta įnirtinga kova dėl asmens proto. Kaip jau buvo minėta, daugelis materialistų, pergalingai skelbia, kad, tobulėjančiam mokslui užpildant gamtamokslio pažinimo spragas, tikėjimas į Dievą virsta nederančiu prietaringumu, todėl esą būtų daug geriau, jei šitai pripažintume. O pripažinę imtume keistis.²³⁹ Tačiau Nobelio premijos laureatas F. S. Collinsas nelinkęs tokiems pokyčiams pritarti. Jo nuomone: „Biblijos Dievas kartu yra ir genomo Dievas. Jį galima šlovinti ir katedrose, ir laboratorijose. Jo kūrinija didinga, kelianti pagarbą baime, sudėtinga ir nuostabi, ji negali kovoti pati su savimi. Tik mes, netobuli žmonės, galime pradėti tokias kovas. Ir tik mes galime jas užbaigti.“²⁴⁰ Tai mūsų asmeninis pasirinkimas ir principų reikalas.

Vertėtų atkreipti dėmesį į prof. A. Ramono pastabą, kurioje kunigas tiesiog deklaruoja, jog tikėjimas negali atsiriboti nuo mokslo, siekiant visapusiškai pažinti Šv. Raštą ir Dievo sukurtą pasaulį, tokiu būdu smarkiai galima atitolti nuo pasaulio realijų, tapti asocialiu,²⁴¹ ir nemokėti bendrauti ar spręsti svarbių klausimų. Panašius orientyrus išvelgęs ir popiežius Jonas Paulius II enciklikoje *Fides et ratio* kurioje skelbė: „Būtų klaidinga manyti, kad tikėjimas taptų paveikesnis, pririštas prie silpno proto; priešingai, tokiu atveju tikėjimui gresia rimtas pavojus virsti mitu arba prietarais. Lygiai ir proto niekas neskatina pažvelgti į pačios būties ypatingumą ir gelmę, jeigu jo nesieja ryšys su brandžiu tikėjimu.“²⁴²

Proto ir tikėjimo dermė buvo svarbi ir J. Girniaus filosofijoje. Tik galbūt nebuvo taip aiškiai pristatoma dėl atitinkamų priežasčių. Jo manymu, „užuot išsiskyre, mokslinis žinojimas ir religinis tikėjimas vienas antrą papildo. Kaip religijai Dievas yra pradžios pagrindas, taip mokslui pabaigos vainikas.“²⁴³ Ir tai labai artima Newtono įsitikinimui, kad galutinis mokslo tikslas yra pažinti Kūrėją.²⁴⁴

Tai tik keletas pavyzdžių, kada garsūs mokslininkai, astronomai, fizikai, biologai, filosofai, teologai kalba apie mokslo ir tikėjimo dermę. Tikri mokslininkai niekada neplūsta religijos, jeigu jie ir netiki krikščioniškuoju Dievu, jiems būdingas tolerancijos jausmas. Tuo tarpu mokslo sublimavimas ir kovingas ateizmas – būdingas „šoumenams“ ir „romanų“ rašytojams. Tokiems mokslo mėgėjams tiktų filosofo Ž. Gitono klausimas: Ar tik neatrasime mokslinėje teorijoje to paties, ką radome religiniame tikėjime?²⁴⁵ Arba galima paklausti paprasčiau: ar mokslininkai, vadovaudamiesi moksliniu pažinimu ir tyrinėjantys gamtos reiškinius, jame neaptiks Dievo?

---

²³⁸ K. Nektas. Duok man atsakymą, kuris pasiektų man širdį ir protą. Šiauliai 1996. 75 psl.

²³⁹ F.S. Collins. Dievo kalba. Mokslininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 222 psl.

²⁴⁰ Ten pat. 223 psl.

²⁴¹ Ten pat.

²⁴² http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/fides-et-ratio.html# Popiežius Jonas Paulius II. Enciklika *FIDES ET RATIO Katalikų Bažnyčios vyskupams apie tikėjimo ir proto santykį*. 2000 [žiūrėta 2011.05. 05]

²⁴³ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo, Vilnius. 1994. 139 psl.

²⁴⁴ E. Nekrašas. Pozityvus protas. Vilnius. 2010. 38 psl.

²⁴⁵ Ž. Gitonas. Dievas ir mokslas. Kaunas. 1996. 13 – 14 psl.

3.2. Ateizmo kritika

II Vatikano susirinkimo nutarimuose Bažnyčia su rūpesčiu svarstė ateizmo problemą. Bažnyčia akcentuoja, kad „žmogus jau nuo pat savo egzistavimo pradžios buvo pakviestas į dialogą su Dievu. Jis apskritai egzistuoja tikrai dėl to, kad Dievo sukurtas iš meilės, nuolat tos pačios meilės yra palaikomas; jis gyvena ne pagal tiesą, jeigu laisvai nepripažįsta šios meilės ir nepaveda savęs Kūrėjui. Tačiau daugelis mūsų <...> nemato arba atvirai atmeta šį giliausią ir gyvybinį ryšį su Dievu. Todėl ateizmas privalo būti laikomas viena svarbiausių šiuolaikinių problemų ir rūpestingai išnagrinėtas.“²⁴⁶

Kaip jau buvo minėta pradžioje, seniausia ateizmo forma yra materializmas. Materializmas tapatina žmogų su gamta bei atmeta Dievą kaip nereikalingą komponentą. Žvelgiant krikščionio akimis, toks judesys yra klaidingas ir gėdingas, kadangi žmogus nėra gyvūnas, nors tą ir norėjo įrodyti materialistai ar pozityvistai. J. Girnius pabrėžia, kad būtent „žmogus savo protu daro šuolį nebe į kitą gyvūnų rūšį, o į kitą būties dimensiją. Tai šuolis nuo *bios* į *logos* – nuo juslinio sąryšio su aplinka į racionalų tikrovės pažinimą, nuo vitalinių poreikių tenkinimo į moralinių vertybių atskleidimą, nuo instinktų į sąžinę, nuo lytinio geismo į meilę.“²⁴⁷ Žmogaus suvedimas tik į gamtinę būtybę uždaro žmogaus, kaip žmogaus, suvokimą. Materialistai stengėsi žmogui būdingas dvasines apraiškas išaiškinti visiems gyvūnams bendrais refleksais, potraukiais etc. Nepaisant tokio nužeminimo, žmogus yra daugiau negu paprastas gyvūnas. Nagrinėjant žmogaus faktinį laikymąsi ir atsisakant jo vertinimo, dažnai pamiršamas esminis klausimas, kas žmogus privalo būti. O šis klausimas, pasak filosofo J. Girniaus, yra „viso žmogiškojo savęs ieškojimo siela.“²⁴⁸ Tarsi antrindamas J. Girniui, teologas ir filosofas Adomas Jakštas panašiai kritikuoja materialistinį požiūrį į žmogų. Filosofo nuomone, materialistinėse teorijose visas žmogus, su kūnu, siela ir protu, tepripažįstamas vien evoliucijos padaru. Krikščioniui, tokios ar panašios materialistinės pažiūros yra visai nepriimtoms, nes tikima, kad be kūno žmoguje yra Dievo sukurtoji siela; tarp materijos ir žmogaus dvasios glūdi neperžengiama bedugnė.²⁴⁹ Krikščioniui žmogus nėra vien tik materija, jis turi dvasią kuri yra tarsi laidas, sujungiantis jį su Kūrėju.

J. Girnius klausia, ar atskleisti žmogaus sąryšį su gamta jau lygu atskleisti patį žmogų savyje? Filosofo pagrindinė pastaba, kad gamtiniai sąryšiai visiškai neatskleidžia žmogaus paslapties, į kurią nurodo jo kūrybinė iniciatyva. Kūryba, anot J. Girniaus, nėra įprantama kaip sąlyginiai refleksai. Gamta savyje slepia tik evoliucijos galimybę, o ne kūrybą.²⁵⁰ Vienas garsiausių psichiatrijos specialistų Victoras Franklis kūrybą sublimuoja kaip vieną iš žmogaus egzistencinės

²⁴⁶ II Vatikano susirinkimo nutarimai. Konstitucijos dekretai deklaracijos. Kaunas. 1994 133 psl.

²⁴⁷ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 79 psl.

²⁴⁸ Ten pat. 174 psl.

²⁴⁹ A. Jakštas. Mokslas, filosofija, religija. Vilnius. 1995. 62 psl.

²⁵⁰ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo, Vilnius. 1994.171 - 172 psl.

laikysenos būdų. Kūryba – žmogaus prasmė, kuriai yra pašauktas kiekvienas save įprasminėti. Šis autorius tokiu būdu tarsi akivaizdžiai parodo ir žmogiškąjį unikalumą. Negalime žmogaus tapatinti su gyvūnais, nes žmogus kuria. A. Maceinos garsi frazė, kad „žmogus yra kūrėjas. Žmogaus kūrybiškumas yra pagrindinė jo žymė. Tai pirmykštis jo būties pradai, kuriame glūdi visi kiti pradai.“²⁵¹ Kūryba yra kartu ir dieviškasis pradai. Dievas taip pat kūrybingas, nes tai Būtis, turinti sąsają su būtybe. Būtybė be būties iš viso negali būti; ji būtina, kad būtybė atsiskleistų.²⁵²

Maceina realiai vertino situaciją ir suvokė, kad žmogus be Dievo yra prapuolęs žmogus. Toks žmogus neturi jokios atramos, vilties. Toks žmogus, anot egzistencialisto, gyvena ne asmenį, o greičiau daiktišką gyvenimą. Teisingai yra pasakęs Kristus: *kur tavo lobis, ten ir tavo širdis* (Mt 6, 21). Žmogus prisirišęs prie daikto praranda meilę, o taip pat ir žmogiškumą.²⁵³

Tolesnis anksčiau čia aptartas natūralistinis ateizmo pavidalas pozityvizmas jau atmeta metafiziką. Pozityvizmas nori, kad žmogus atsigręžtų į empiriką, scientizmą. A. Comte'as mano, kad pozityvizmas – tai aukščiausia žinojimo rūšis. Šioje stadijoje žmogus neva įveikia religinius ir metafizinius prietarus. Pozityvistinį teigimą, jog metafiziniai klausimai yra beprasmiški, filosofas J. Girnius kritikuoja ir laiko nesusipratimu. Filosofo nuomone metafiziniai klausimai yra kaip tik tie klausimai, kuriais žmogus nušviečia savo būties prasmę.²⁵⁴ A. Maceinos pastebėjimu pozityvizmas žmogaus dvasią uždaro tikrai patirtyje. Juk tai yra dvasios nuskurdimas. Patirtis visada suponuoja kažką, kas yra šalia dvasios, kas yra ne dvasia. Tokiu būdu pozityvistas yra priverstas savo dvasią susieti su kažkuo kitu, kas yra ne jos. Pozityvizmas sunaikina atsirėmimą į savo išvidinę galią.²⁵⁵ Tarsi antrindamas A. Maceinai, J. Girnius pabrėžia, kad „metafizinę tiesą privalu ne tik pažinti, bet ir pagal ją gyventi, nes ji teikia žmogui jo egzistencijos įprasminimą.“²⁵⁶

Paneigiant metafiziką netenka pagrindo ir moralė. A. Comte'as tikėjosi ateizmo negatyvizmą pateisinti, Dievą pakeisdamas žmonija. Tačiau, pasak J. Girniaus, tokia žmonijos vardan išplėtotoji „altruizmo“ moralė faktiškai buvo tik totalistinė socialatrija, skelbusi asmens pavergimą visuomenei.²⁵⁷ Asmens pavergimą visuomenei kaip galima buvo matyti, plėtojo marksizmas. Marksizmas apjungia tiek materializmą, tiek pozityvizmą. Nors jis ir skelbia žmogaus vertę, tačiau vis tiek yra J. Girniaus priskiriamas prie natūralistinio ateizmo pavidalų.

Marksizmo ontologijai nėra didelio skirtumo tarp atskirų būties laipsnių: medžiagos, gyvybės, dvasios.²⁵⁸ Kaip teigia A. Maceina, „marksizmas žmogų nudvasina ir paverčia jį gyvūnu. Gyvybė marksizmo metafizikoje yra aukščiausias žmogaus būtybės pradai, kurį išlaikyti yra

²⁵¹ <http://maceina.lt/index.php/site-map/79-apie-a-maceina>

²⁵² <http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/78466>

²⁵³ <http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/78466>

²⁵⁴ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 139 psl.

²⁵⁵ A. Maceina. Raštai II. 1992. 382 psl.

²⁵⁶ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 139 psl.

²⁵⁷ Ten pat. 140 psl.

²⁵⁸ A. Maceina. Raštai X. Vilnius. 2005. 150 - 152 psl.

aukščiausias žmogaus uždavinys²⁵⁹. Tačiau atmetus žmogaus dvasiškumą, kaip iliuzinį, jo vertė sumenksta.

Marksizmas taip stengėsi nagrinėti socialinius santykius tarp žmonių, kad pamiršo patį žmogų. Juk žmogus turi dvasinę ir nemirtingą sielą. Jis yra asmuo, Kūrėjo nuostabiai apdovanotas kūno ir sielos galiomis. Kiekvienas žmogus yra mažasis pasaulis,²⁶⁰ o ne masinis individas.

Enciklikoje *Divini Redemptoris* (Apie bedieviškąjį komunizmą) popiežius Pijus XI aiškiai išsako savo pozicijas prieš marksizmo utopiją. Jo teigimu, Bažnyčia, kitaip nei marksizmas, pirma rūpinasi amžiniais dalykais. Kristus skelbė: *jūs pirmiausia ieškokite Dievo karalystės ir jo teisumo, o visa tai jums bus pridėta* (Mt 6, 33). Enciklikos *Divini Redemptoris* IV-ame skyriuje „Vaistai ir priemonės“ drąsiai teigiama, kad tik Bažnyčios mokslas tegali atnešti tikrąją šviesą į socialinę sritį ir apsaugoti nuo komunistinių idėjų. Svarbu, kad tokio mokslo sklaida laikytusi Apaštalo Jokūbo žodžių: *Jeigu kas tēra žodžio klausytojas, o ne vykdytojas, tai jis panašus į žmogų kuris stebi savo gimtąjį veidą veidrodyje. Pasižiūrėjo ir nuėjo, ir bematant pamiršo koks buvo. Bet kas geriau išsiūri į tobuląjį laisvės įstatymą ir jo laikosi, kas tampa nebeužuomarša klausytojas, o darbo vykdytojas, tas bus palaimintas už savo darbus.* (Job 1, 23 – 25).²⁶¹

Kaip jau buvo minėta K. Marksui religija yra liaudies opiumas. Šis opijus vartojamas, kad būtų lengviau pakelti vargą ir išnaudojimą. Tačiau psichologas A. Paškus klausia: Ar K. Marksas pažino krikščionybę? Ar savo teigimus ir plūdimašį parėmė argumentais? Tačiau atsakymas neigiamas, kiek yra žinoma K. Marksas krikščionybės net nesistengė pažinti. Tą paliudija ir buvęs komunistas Ignace Leppas, kuris be jokios ironijos teigė, jog „niekad nėra sutikęs komunisto, kuris būtų bandęs panagrinėti krikščionybę.“²⁶² Istorija parodė, kad gerai nepažinoti religijos ir ją plūsti yra precedentinis ateistinės laikysenos motyvas. Tačiau ar toks motyvas yra ko vertas? Ar galima sakyti, kad Volfgandas Amadėjus Mocartas – prastas kompozitorius, nei karto negirdėjęs jo skambant?

Galime konstatuoti istorinį faktą, kad Ch. Darwino veikalui „Apie rūšių kilmę“ buvo netinkamai uždėta ateistinė etiketė. Jo (Ch. Darwino) teoriją Marksas panaudojo spekuliatyviai. Ch. Darwinas apie savo amžininką K. Marksą dar nebuvo girdėjęs, kada jo teorija buvo naudojama. Ir negana to, C. Darwinas juk buvo mokslininkas, kuris neketino gamtos stebėjimo metodų sumaišyti su socialinių mokslų metodika, ar su socialinių reformatorių utopijomis.²⁶³ Ar kaip nors panašiai tuo spekuliuoti.

²⁵⁹ A. Maceina. Raštai II. Vilnius 1992. 458 – 459 psl.

²⁶⁰ Pop. Pijus XI. Enciklika apie bedieviškąjį komunizmą. *Divini Redemptoris*. Alytus : Don Bosko Saleziečių I-kla, 1995.. 18 – 21 psl.

²⁶¹ Ten pat. 25 psl.

²⁶² A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius 1998. 100 – 102 psl.

²⁶³ A. Paškus. Evoliucija ir krikščionybė Teilhard de Chardin'o perspektyvoje. Chicago. 1988. 140 psl.

Faktiškai K. Marksas niekad nesigilino į darvinizmo esmę, jo atidžiau nestudijavo. Jis, galima sakyti, išūliai iš C. Darwino pasisavino tai, kas jo teorijai buvo naudinga.²⁶⁴

Vėlesnė marksizmo teorinė struktūra, vadinamasis „mokslinis ateizmas“, tėra labai dogmatinis ir menkai mokslinis šio tikrojo ateizmo siekio pateisinimas.²⁶⁵ Jo programa padrika ir net infantili. „Dievo nėra, nes pirmasis rusų kosmonautas Jurijus Gagarinas pakilo į dangų ir pamatė, kad Jo ten nėra“ – toks visko aiškinimas materialiai priveda prie absurdo ir komiškumo. Pačiame „moksliniame ateizme“ yra daug istorinių, mokslinių neatitikimų. Kaip kad sako religijotyrininkas G. Beresnevičius: „Šitokie aiškinimai visiškai spekuliatyvūs, nepagrįsti jokia religijos istorijos medžiaga“²⁶⁶.

A. Maceina pabrėžia, kad religija yra santykis, apimantis tiek žmogų, tiek Dievą. Nėra jokios nei grynai dieviškos, nei grynai žmogiškos religijos. Visokios kalbos apie vadinamą humanistinę religiją, pagal L. Feuerbacho mintį *homo homini Deus est* (žmogus žmogui yra Dievas), yra nesusipratimas.²⁶⁷ L. Feuerbachas nors ir studijavo teologiją, tačiau taip ir nesuprato tikrosios krikščioniškosios idėjos apie Dievą, nes buvo neįsigilinęs į Bibliją. Kun. prof. A. Ramono pastebėjimu L. Feuerbachas redukuodamas teologiją į psichologiją darė didžiulę klaidą, nes tada, logiškai maštant, Dievas ir tampa žmogaus projektacija. L. Feuerbacho Dievas atspindi žmogaus asmenybės ribotumą. Toks Dievas jau ne biblinis, o tik žmogaus vaizduotės padarinys, kuris išnyksta kartu su asmens mirtimi.²⁶⁸

F. Nietzsche's mąstymas paliko įspūdį visam XX amžiui. Filosofo atšvaitai dar regimi ir šiandien. Tačiau F. Nietzsche's mąstymas anaipol ne kiekvienam. Filosofo Arvydo Šliogerio manymu, „tam tikrai nūdienos žmonių kategorijai Nyčė yra pavojingas mąstytojas“²⁶⁹. Šis teiginys kiek drąsus, kadangi jau Jūratė Baranova yra pastebėjusi, kad postmodernas skatina toleruoti kitybę.

Nūdien išgyvename postmodernistinį laikmetį, kurį žymi pliuralizmas, netikrumo, vertybių nebuvimo žymės. Orientyrų nebuvimas determinuoja žmogaus sutrikimą pasaulyje. Dievo poreikis visada išlieka, nors dažnai pasireiškia netiesiogiai. Tokiam poreikiui būdinga apraiška yra maišto kelias.²⁷⁰

Ateistas jaučiasi, F. Nietzsche's žodžiais kalbant, „tarsi stovėtų krante atviros jūros, į kurią jis gali išplaukti visais laivais. Tai milžiniška paskata išmėginti savo jėgas tada, kai nėra nieko

---

²⁶⁴ Ten pat. 141 psl.

²⁶⁵ S. Fausti. Liaupsė mūsų laikams. Vilnius 2003. 66 – 67 psl.

²⁶⁶ G. Beresnevičius. Religijotyros įvadas. Vilnius. 1997. 63 psl.

²⁶⁷ A. Maceina. Raštai V. Didieji dabarties klausimai. Vilnius 1993. 156 psl.

²⁶⁸ Arvydas Ramonas. Humanistinio ateizmo drama: Liudwigas Feuerbachas ir Friedrichas Nietzsche. Logos 53, Vilnius. 2007. 26 psl.

²⁶⁹ F. Nietzsche. Rinktiniai raštai. Vilnius. 1991. 6 psl.

²⁷⁰ Mokslinis žurnalas „Soter“. R. Baltrušaitytė. Nietzsches antžmogio ilgėjimosi išsipildymas Dievažmogyje. 2004. 25 psl.

aukštesnio.“²⁷¹ F. Nietzsche žmogų šaukia į antžmogiškumą, nes žmogų laiko „dar neapstręstu gyvuliu“.

Filosofas J. Girnius mano, kad tai nevykęs sprendimas juolab kad neapspręsto gyvulio gamtoje nėra ir negali būti. Rasti žmogų kaip „dar neapspręstą gyvulį“ faktiškai lygu pripažinti jį neišsitenkant tik gamtinėje tikrovėje. Jei žmogus būtų „gyvulių rūšis“, netektų jo niekur kviesti. Filosofas mano, kad gamtoje „už savęs išsiveržimas“ yra paprasta neįmanomybė.²⁷² Veltui F. Nietzsche kvietė savo antžmogį žengti anapus gera ir bloga, „nes šį anapus žmogus jau yra palikęs už savęs gyvulyje. Tik gyvulys, o ne žmogus lieka anapus kaltės“²⁷³, – teigia filosofas. Psichiatras Victorio Frankl, tyrinėdamas žmogaus elgseną, daro išvadą, kad žmogui yra būdingiausia ne valia siekti galios (*Wille zur Macht*), tačiau valia siekti prasmės. Žmogus taip pat siekia pasitikti kitą žmogiškąją būtį kaip Tu, mylėti ją.²⁷⁴

F. Nietzsche's manymu, jeigu užmušėme Dievą, patys turime būti dievais. Tačiau „naujieji dievai“ turi būti egoistiški, tad nelieka vietos artimo meilei. Toks F. Nietzsche's pareiškimas yra rizikingas. Kunigo Andriaus Baltinio pastebėjimu, Dievo niekas negali atstoti žmogui. Jokia kultūra, joks mokslas, joks menas, jokia technika, joks žmogus nebus alternatyvus substitutas. Dievo paneigime glūdi paties žmogaus paneigimas, visos būties prasmės netekimas ir viso gyvenimo sugriovimas.²⁷⁵ Egzistencija pačia savo esme ieško Dievo. Žmogus gali atsisakyti Dievo, jis gali Jį ir nužudyti. Tačiau šis darbas jam visados yra per didelis. A. Maceinos žodžiais, „šis darbas atskleidžia jam begalinę tuštumą, kuria jis turi kvėpuoti ir kurioje jis turi gyventi. Todėl žmogus užsidega šioje nebūties tamsoje žiburį ir vėl eina ieškoti prarasto Dievo. F. Nietzsche's beprotis kaip tik yra tokios ieškančios egzistencijos simbolis.“²⁷⁶

F. Nietzsche's amžininkas psichiatras S. Freudas teigė, kad religija yra iliuzija ir siekis patenkinti savo troškimus, o Dievo projektas yra vaiko ir tėvo ryšio atspindys, kylantis iš superego. Tačiau F. S. Collinso požiūriu, toks Freudos sprendimas, kad tikėjimas į Dievą yra siekis patenkinti savo troškimus, yra ginčytinas. Juk būtent tikėjimas, kaip siekis patenkinti troškimą, mus veikiausiai skatina Dievą įsivaizduoti visai kitokią, negu Jis nusakomas Biblijoje.²⁷⁷ Tai tik įrodo, kad Freudas gerai neįsigilino į Biblijos tiesas. Tą patį pastebi ir psichologas A. Paškus, nuodugniai išstudijavęs Freudos biografiją, pamato įdomių psichologinių diskursų. Visų pirma „religijos, kurią kritikavo Freudas nepažino nei stengėsi ją pažinti. Savo psichoanalitinėje praktikoje jis neturėjo nė vieno pamaldaus kliento – nei žydo, nei krikščionio.“²⁷⁸ Gyvendamas sekularioje visuomenėje Freudas

²⁷¹ A. Maceina V Rastai. Mintis Vilnius 1993. 530 psl.

²⁷² J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 178 – 179 psl.

²⁷³ Ten pat. 485 psl.

²⁷⁴ V. E. Frankl. Žmogus prasmės akivaizdoje. Vilnius. 2010. 111 – 112 psl.

²⁷⁵ S. Juknevičius. Kultūros fenomenas. Kultūra ir religija. Vilnius. 1995. 307 psl.

²⁷⁶ A. Maceina. III Rastai. Mintis Vilnius 1990. 605 psl.

²⁷⁷ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 44 – 45 psl.

²⁷⁸ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius 1998. 140 psl.

žinojo, kad ateizmas yra geriausia politinė linija. Manoma, kad jeigu Freudas būtų buvęs religingas žydas, tai taptų rimta kliūtis jo idėjoms plisti²⁷⁹. Todėl net nesistengdamas pažinti religijos sąmoningai pasirinko ateisto kelią.

J. Girnias aktualizuoja, kad ateizmas išpažįstamas tokia filosofija, kuri orientuojasi į žmogaus laisvę bei ją laiduoja. Filosofo manymu visų pirma vertėtų užklausti kiek laisvė be Dievo įgalina prasmingą gyvenimą. Ar iš tiesų ateistų skelbiama laisvė be Dievo įprasmina žmogų?²⁸⁰

J. P. Sartre'o tezę, kad žmogaus buvimas yra pirmesnis negu jo esmė, yra pati ryškiausia humanistinio ateizmo išdava. Kol žmogus jaučiasi esąs Viešpaties kūrinys, tol jo esmė yra Dievo dovana. Šis pradus žmogui yra nusileidęs iš aukšto. Tačiau jei Dievo nėra, tuomet buvimas žmogui yra atėjęs iš gamtos.²⁸¹ „Sartre'o „Šleikštulį“ galima vadinti krikščioniškosios minties antipodu, tačiau tokiu, kuris galėjo atsirasti tik Vakarų kultūroje. Romano autorius, viena vertus, savavališkai griaua krikščioniškos pasaulėžiūros etinius ir metafizinius principus, kita vertus, tai darydamas tarsi netiesiogiai parodo kuo virsta humanistinė pasaulėžiūra, kai iš jos išbraukiamas krikščioniškas žvilgsnis.²⁸² Prieš tai minėtame romane „Žodžiai“ autorius šią dviprasmišką situaciją puikiai įvardina: „Aš augau kaip piktžolė katalikybės dirvoje: mano šaknys čiulpė jos sultis, kurios tekėjo mano gyslomis. Dėl to aš kentėjau trisdešimt metų – žiūrėjau nieko nematydamas. <...> „Šleikštulyje“ aprašiau – ir, patikėkite man, labai nuoširdžiai – niekuo nepateisinamą, vargingą panašių į mane žmonių gyvenimą, lyg pats būčiau niekuo dėtas. Aš buvau Rokantemas, juo be jokio nuolaidžiavimo parodžiau savo gyvenimo audinį; ir tuo pat metu aš buvau aš, išrinktasis, pragaro metraštininkas, stiklo ir plieno fotomikroskopas, tyrinėjęs savo paties protoplazminį skystį.“²⁸³

A. Maceinos žvilgsniu Sartre'o romano „Šleikštulys“ pagrindinis veikėjas Antuanas Rokantenas išreiškia, tą pasišlykštėjimą, kas yra žmogaus gelmėje glūdinti nuodėmė, apsišlykštėjimo nuotaika. Tokiame rakurse filosofas mato sąsają ir su Dostojevskio Raskolnikovu. Rokantenas yra nusidėjėlis, kaip ir Raskolnikovas. Tiesa, Sartre'as, būdamas nuoseklus ateistas, savo didvyrio žygių nelaiko nuodėme. Tačiau ateistinė laikysena anaipatol nėra nuodėmės išnaikinimas.²⁸⁴ Ateistinis žmogus savo darbais nusikalsta taip pat kaip ir kiekvienas kitas. Todėl pasišlykštėjimas, anot A. Maceinos, ir yra jo dalis. A. Maceina plėtodamas mintį teigia, kad „Rokantenas kaip tik ir yra šitokio nusikaltusio ir todėl visu kuo pasišlykštinto ateisto simbolis. Dar daugiau, jis yra simbolis visos ateistinės gyvenimo linkmės, sukurtos pastaraisiais amžiais ir apimančios vis didesnius žmogiškojo buvimo plotus.“²⁸⁵

²⁷⁹ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius. 1998. 144 psl.

²⁸⁰ J. Girnias. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 407 psl.

²⁸¹ A. Maceina. Raštai V. Vilnius 1993. 530 psl.

²⁸² N. Putinaitė. Tikėjimo prieigos. Filosofinės studijos. Vilnius. 2003. 322 psl.

²⁸³ J. P. Sartre. Žodžiai. Vilnius 2000. 265 – 266 psl.

²⁸⁴ A. Maceina. Raštai IX. Vilnius. 2004. 393 psl.

²⁸⁵ Ten pat..

Šv. Augustinas savo „Išpažinimuose“ rašė: „Tu žadini, kad būtų malonu Tave garbinti, kadangi padarei mus, lemdamas linkti Tavęs link, ir nerami yra mūsų širdis, kol pailsės Tavyje.“²⁸⁶ Šv. Augustinas kalbėjo apie neramią žmogaus širdį (sielą) tol, kol ji nurims Viešpatyje. Tokiu būdu religija virsta siekiu tai, ko žmogus ieško ir į ką sąmoningai (ar nesąmoningai) eina. Vienintelis kelias į galutinę žmogaus gyvenimo prasmę veda per religiją.²⁸⁷

S. Kierkegardas įspėja neatmesti Dievo, kad tai pavojingas dalykas. Dievo „paleidimas“ (leidimas jam iškelti) yra rizikingas dėl paties žmogaus egzistencijos.

A. Maceina vis tarsi iš naujo primena, kad ateistinis žmogus yra tragiškas pačioje esmėje. Ateistas turi troškimų ir absoliučių norų kaip ir visi kiti. Tačiau jis neturi priemonių šiems troškimams patenkinti, kadangi religiją jis neigia, o kultūra jų patenkinti nepajėgia. Šitokią žmogaus laikyseną Maceina pavadina heroiška. Tačiau tokiam žmogui lieka tik herojiškai žiūrėti į savo dūžtančias pastangas ir priimti gyvenimo neprasmingumą, nes gyvenimas, nepasiekęs tobulai esminių žmogaus norų, yra neprasmingas pačioje esmėje. Dėl to ir pavojinga (kaip jau Kierkegardas įspėjo) leisti Dievui iškelti, nes iškeliaujant Dievui, iškeliauja ir žmogaus gyvenimo prasmę.²⁸⁸

Būti religingam reiškia pripažinti savo priklausomybę nuo Kūrėjo, sueiti su Juo į tinkamus santykius. Religija yra Dievo galybės apsisireiškimas ir išsiskleidimas. Tik tada kai žmogus absoliutinius savo norus vykdo dieviškuoju būdu, jo gyvenimas pasidaro pilnutinis.²⁸⁹ A. Maceinai svarbu paminėti, kad žmogus gali Dievą atmesti savo laisva valia. Tačiau to jis negali padaryti savo būtimi, nes ji visa savimi išreiškia Dievą ir Jo ieško,²⁹⁰ net jeigu ir žmogus yra ateistas.

Vienas žymiausių teistinių egzistencialistų Gabrielis Marcelis sako, kad gyvenime svarbiau Dievą liudyti, o ne įrodinėti jo buvimą, nes ontologija remiasi egzistenciniu patyrimu. „Tikintysis savo gyvenimu liudija Dievą, nes jo gyvenimas orientuotas į aukščiausias vertybes. Egocentrizmas, charakterizuojantis turėjimo pasaulį, užskleidžia vietą teocentrizmui. Žmogus tampa visiškai svetimas pasauliui, kuriame gyvena.“²⁹¹

Marcelio egzistencijos išvados skiriasi nuo J. P. Sartre'o „egoizmo“. „Ne titaniškas atkaklumas, bet nusižeminimas, ne kova, bet meilė yra tikrai laisvo žmogaus požymis“²⁹², – sako filosofas. Tik meilė išlaisvina bei įveikia tą tragizmą. Vadovaudamasis krikščioniškuoju mokymu Marcelis akcentuoja tikėjimo, vilties ir meilės tapatumą bei svarbą.

J. P. Sartre'ui atmetus Dievą pagrindinis sielos išgyvenimas – susirūpinimas ir baimė. Toks požiūris krikščioniui yra *terra incognita*, nes krikščionis baimės neturi, nei ontologiškai, nei

²⁸⁶ A. Augustinas. Išpažinimai. Vilnius. 1998. 7 psl.

²⁸⁷ A. Maceina. Raštai IX. Vilnius. 2004. 33 psl.

²⁸⁸ Ten pat. 34 psl.

²⁸⁹ Ten pat. 35 psl.

²⁹⁰ A. Maceina. Raštai II. Vilnius. 1990. 424 psl.

²⁹¹ Г. Марсел. БЫТЬ И ИМЕТЬ. Новочеркасск. 1994. 155 psl.

²⁹² G. Marcel. Du refus al'invocation. Paris. 1940. 291 psl.

psichologiškai. „Tikėdamas į Dievą ir Juo pasitikėdamas, jis žino, kad Viešpats niekadęs neleis nebūčiai jo ištikti. Todėl tasai pesimizmas, kurį baimės jausmo pabrėžimu sukėlė egzistencinė filosofija, krikščionybėje yra nežinomas“.²⁹³ Krikščionis gyvena dangiškojo Tėvo globoje: *Įsižiūrėkite į padangių sparnuočius: nei sėja, nei pjauna, nei į kluonus krauna, o jūsų dangiškasis Tėvas juos maitina. Argi jūs ne daug vertingesni už juos?* (Mt. 6 26)

Jėzuitas William O'Malley klausia: kuo gyvybingas netikėjimas šiandien? Jo manymu, „giliausia netikėjimo priežastis yra paprasta. Mes esame įkabinti į patologiją gimdą: kūno ir kai kam psichikos užtenka.“²⁹⁴ Tuo norima pasakyti, kad gyvendami patologiai ir lengvai, tampame „krištolinėmis lėlytėmis“, kurios stengiasi išvengti nemalonumų ir kentėjimų. Tačiau tarsi antrindamas Marceliui, O'Malley teigia, kad tik kančioje žmogus pradeda mąstyti. Tik mintis daro žmogų išmintingą. Tačiau kada žmogų blaško pašalinės mintys, medijų formacija ar lėkšta žiniasklaida, tokiam kontekste žmogui darosi sunku įsigyti išmintį.²⁹⁵

Kunigas V. Kazlauskas pateikia gal kiek neįprastą šiandienos netikėjimo elementą – tai religinis auklėjimas. Kada klaidingai aiškinamos tikėjimo tiesos ar ne iki galo išryškinami visuomeninio gyvenimo trūkumai tai tokiu būdu Dievo ir religijos veidas ne išryškinamas, tačiau kaip tik pasislepia²⁹⁶ ar mutuoja.

Nors darbe sekularizacijos proceso klausimas neturi dogmatiškos tiesos. Ir jis labiau iškeliamas, nei bandomas nugalėti. Tačiau sekularizacijai, kaip ateistinei apraiškai, originaliausiai tiktų nusakyti tai, ką religinio egzistencializmo atstovas Nikolajus Berdiajevas yra pasakęs apie komunizmą. Jo teigimu, „komunizmas slepia savyje vieną didžiulį prieškrikščionišką melą, sykiu ir ištisą eilę tiesų; jis slepia savyje ištisą eilę tiesų ir tik vieną vienintelį didžiulį melą. Šis melas yra toks galingas, jog nustelbia bei iškreipia visas komunizmo tiesas.“²⁹⁷ Komunizmo melas kaip tik yra jo ateizmas. Tas pats gali atsitikti su sekularizacija. Ji išreiškia daug tiesų, kalbėdama apie istorijos bei kultūros nepriklausomumą; ji pabrėžia žmogaus kaip pasaulio reikšmę ir tuo būdu pakerta šaknis klerikalizmui.²⁹⁸

Popiežius Jonas Paulius II posinodiniame apaštališkajame paraginiame *Reconciliatio et paenitentia* kalbėjo, kad sekularizmas savo prigimtimi yra papročių ir idėjų sąjūdis, peršantis visiškai ateistinį humanizmą, tokį, kuris yra sutelktas vien į veiklos bei gamybos kultūrą ir apimtas vartojimo bei malonumo svaigulio Bažnyčios vadovo nuomone, tokio pobūdžio sekularizmas griaua nuodėmės pajautą.²⁹⁹

²⁹³ A. Maceina. Raštai II. Vilnius 1990. 428 psl.

²⁹⁴ W. O'Malley S.J. The Roots of unbelief. New York. 1976. 7 psl.

²⁹⁵ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius. 1998. 209 – 210 psl.

²⁹⁶ V. Kazlauskas. Dievo neigimas šiuolaikiniame pasaulyje. Antroji religinės filosofijos ir bažnytinio meno studijų savaitė. Straipsnių rinkinys. Kaunas. 1991. 145 psl.

²⁹⁷ N. Berdiajew. Wahrheit und Luege des Kommunismus. Luzern. 1957. 11 psl.

²⁹⁸ A. Maceina. V Raštai. Vilnius. 1993. 186 psl.

²⁹⁹ <http://www.lcn.lt/bzinios/bz0106/106dok.html>

Kalbant apie nūdienos ateistus užtenka paminėti R. Dawkinsą ir tai bus pastarųjų idėjinis korifėjus.

Kritikos R. Dawkinsui negaili fizikas F. S. Collinsas, sakydamas, kad „Dawkinsui lengva kritikuoti jo paties sukurtą tikėjimo karikatūra, tačiau pastaroji – labai toli nuo tikrovės.“³⁰⁰ Tuo norima pasakyti, kad Dawkinsas niekada netyrinėjo tikėjimo kaip jausmo, jis visur stengiasi ieškoti faktų ir tik faktų.

Kitas nuožmus R. Dawkinso oponentas Alisteris Mcgrathas pastebi, kad R. Dawkinsas žiūri į religiją viduramžišku žvilgsniu. Profesorius menkai išmano teologiją ir filosofiją, tad samprotavimai nėra gilūs, ir protingi.³⁰¹ Kaip jau buvo minėta, mokslininkui labai svarbūs faktai, nors viename interviu jis pats „įkrito“ į savo spąstus, kada buvo pacituota viena eilutė iš jo kultine tapusios knygos „Dievo iliuzija“. Šioje knygoje jis (R. Dawkinsas) teigia, kad egzistuoja protinga gyvybė kitose visatos planetose. Tačiau tokia deklaracija jo knygoje tikrai pernelyg skubota, ir šis akibrokštas neliko nepastebėtas. Profesorius buvo užklaustas: „Gerbiamas profesoriau, jūs nuolatos vaikotės faktų, tad pasakykite nors vieną faktą, kad „ateiviai“ egzistuoja.

R. Dawkinso teiginys, kad mokslininkas privalo būti ateistas, anot F.S. Collinso, turi vieną labai rimtą ydą: jo neįmanoma įrodyti. Kaip jau buvo aptarta „tikėjimo ir mokslo dermės“ skiltyje, Dievas yra anapus šio pasaulio. Tokio Dievo mokslas negali nei patvirtinti, nei paneigti. Fizikas siūlo patį ateizmą laikyti aklo tikėjimo atmaina, nes jis grindžiamas įsitikinimų sistema, kurios vien protu neįmanoma įrodyti.³⁰² Ateistas sakydamas Dievui „ne“, renkasi savuosius dievus. Teoretikai Maxas Weberis ir Maxas Scheleris buvo teisūs sakydami, kad kiekviena žmogiškoji būtybė tiki arba Dievą, arba stabais.³⁰³ Tad galime postuliuoti, kad nūdienos ateistams stabu arba religija tapo pats mokslas.

Suprasti save pasaulyje stengiasi tiek tikintysis, tiek ir netikintysis. Ištaręs Dievui „taip“, žmogus turi galimybę suvokti pasaulio nuoseklumą. Dievas yra to šaltinis ir galutinė prasmė, Jis yra būčių Būtis. Dievo tikėjimas laikinybės pasauliui duoda prasmę ir vientisumą bei išperka jį iš absurdo. Tikėjimas nors ir nepašalina tikrovės problematiškumo, tačiau suteikia gyvenimui prasmę.³⁰⁴

J. Girnius siūlo nesmerkti ateistų, juk „neigti ateizmą, kaip klaidą, nereiškia niekinti pačių ateistų. Vienoks santykis su ateizmo doktrina, kitoks santykis su pačiais ateistais, kaip žmonėmis.“³⁰⁵ Jo nuomone, reikia smerkti patį ateizmą. Panašiai ir Kristus, juk nesmerkė nusidėjėlių, Jis smerkė pačią nuodėmę. Todėl smerkti ateistus būtų nekrikščioniška ir nesolidu, kadangi kai kurie jų yra daug nusipelnę mokslo srityse. Pvz.: juk niekas negali paneigti A. Comte'o nuopelnų, kurie jam priklausio

³⁰⁰ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 175 psl.

³⁰¹ A. Mcgrath. The Dawkins delusion. London. 2007. 25 psl.

³⁰² F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 176 psl.

³⁰³ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius. 1998. 234 psl.

³⁰⁴ Ten pat.. 235 psl.

³⁰⁵ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 452 psl.

kaip sociologijos plėtotojui. Arba kaip antai S. Freudo sąmonės pasaulio atskleidimai ir psichoanalizės pradmenys yra didelis laimėjimas tiek psichologijai, tiek medicinai.³⁰⁶

II Vatikano susirinkimas skelbia, kad Bažnyčia, visiškai atmeta ateizmą, tačiau nuoširdžiai pripažįsta, jog visi žmonės, tikintieji ir netikintieji, privalo aktyviai prisidėti prie šio pasaulio kūrimo, kuriame tenka bendrai gyventi, o šito tikrai negali būti be nuoširdaus ir protingo pokalbio.³⁰⁷ Bažnyčia ateistus „draugiškai kviečia atvira širdimi pažvelgti į Kristaus Evangeliją.“³⁰⁸ Tokį Bažnyčios vaidmenį C.S. Lewis įvardija Dieviškąja meile. *Caritas* meile, nelaukiančia atpildo. Ji yra iššūkis materializmui, o kartu ir didžiausias iš visų žmogaus patiriamų džiaugsmų.³⁰⁹

3.3. Socialumas ir meilė

Dievas yra meilė, ir kas pasilieka meilėje, tas pasilieka Dieve, ir Dievas pasilieka jame. (1 Jn. 4, 16)

Jonas buvo ilgiausiai gyvenęs Jėzaus Kristaus mokinys. Senstant, jo pamokslai darėsi paprastesni, ir tai galima pastebėti perskaičius jo Pirmąjį laišką. Jonas vis kalba apie vieną dalyką – Dievo meilę. Pasakojama, kad vienas jo mokinių padarė pastabą: „Kodėl tu daugiau apie nieką nekalki? Į tai Jonas atsakęs: Todėl, kad daugiau nieko nėra“.³¹⁰

Meilę, kaip visa ko pagrindą, mato ir italų postmodernistas G. Vattimo. Jo nuomone, „vienintelė tiesa, kurią mums apreiškia Raštas, yra meilės ir *caritas* tiesa.“³¹¹ Atidžiai pastudijavus Lietuvių filosofo Stasio Šalkauskio mintis matome, kad Dievo meilė užima centrinę vietą. Juk kaip jis pats teigia „Dievo meilė yra žmogaus gyvenime per daug reikšmingas ir centrinis faktas, kad galima būtų jį sužadinti ir išauklėti kokiomis nors specialiomis priemonėmis. Kadangi religija sutelkia visą žmogaus gyvenimą, <...> Dievo meilė sutelkia visą religiją.“³¹² Ir čia tik nedaugelis iš daugelio pavyzdžių, kada pamiršus visas dogmas, apnuoginus religiją, nurengus ritualinius rūbus pasimato *caritas*. Tai svarbiausia žinia, kurią krikščionis yra pašauktas nešti pasauliui.

Šiandien *caritas* populiarioje kalboje suprantamas kaip paviršutiniška karitatyvinė veikla, neturtingųjų šelpimas etc. Tačiau toks *caritas* supratimas toli gražu neišsemia žodžio *agape* turinio. Reikėtų nepamiršti, kad daugelyje vertimų *caritas* laikomas *agape* sinonimu. *Agapė* myli net ir

³⁰⁶ Ten pat. 508 psl.

³⁰⁷ II Vatikano susirinkimo nutarimai. Kaunas. 1994. 135 psl.

³⁰⁸ Ten pat. 136 psl.

³⁰⁹ F.S. Collins. Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius. 2008. 228 – 229 psl.

³¹⁰ P. Kreeft. Tave mylintis Dievas. Vilnius 2006. 27 psl.

³¹¹ T. Kiauka. Teologija ir sekuliarizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 48. 2006. 82 psl.

³¹² S. Šalkauskis. Raštai VII. 2002. 268 – 269 psl.

nemylėtiną, atstumiantį asmenį, nepaiso simpatijos ar pasibjaurėjimo. Ji (agapė) myli visiškai neatsižvelgdama į mylinčiojo nuopelnus, tokia meilė niekada neužmerkia akių prieš kitus, kaip tai daro *erosas* gyvendamas iliuzijoje, jog laikinas pasaulis išnyks.³¹³

Dialogo filosofas Martinas Buberis yra atkreipęs dėmesį, kad „Dievo santykis su pasauliu yra ne mokytojo ir mokinio, ne valdovo ir valdinio santykis, o greičiau meilės santykis, mylinčiųjų bendravimas.“³¹⁴ Mylėdamas Dievas ne tik viskam teikia egzistenciją, bet pats būdamas visatos mylėtojas viskam duoda tobulumą. Dievas myli visus, o visa myli Dievą. Tačiau šiam prigimties principui žmogus gali pasipriešinti, laisva valia rinkdamasis blogį. Dievą myli kiekvienas daiktas, bet nebūtinai kiekvienas asmuo.³¹⁵ Kiekvienas žmogus gali laisva valia atmesti Dievo meilę. Kaip jau buvo minėta, žmogus yra tarsi „įmestas“ į pasaulį ir dažnai stengiasi maištauti prieš kokį nors sugestionavimą, nesvarbu žmogui ar Dievui. Tačiau būdamas baigtinė būtybė, žmogus nesugeba paaiškinti savo prasmės. Mokytojas Koheletas sako, kad *iš tikrųjų žmogus negali išsiaiškinti viso vyksmo po saule. Nors žmogus ir stropiai triūstų ieškodamas, jis neišsiaiškins. Juk išminčiai, nors ir tariai žiną, negali to išsiaiškinti.* (Mok. 8, 17).

J. Girmiaus manymu, „tiesa yra viena. Bet kaip tiesa yra viena, taip tėra vienas kelias į tiesą – laisvė.“³¹⁶ Laisvės motyvą akcentuoja ateizmas, skelbdamas išsivadavimą iš „religinių gniaužtų.“ Laisvės problematika būdinga tiek mūsų aptartajam natūralistiniam, tiek ir humanistiniam ateizmui. Ateizmo pagrinduose slypi tam tikra nesąmoninga Dievo samprata, būtent Dievo, kaip kito *Aš*, tarsi egoisto, kuris reiškia savo valią, naikina žmogaus apsisprendimą³¹⁷. Tačiau A.Maceina jau kritikuoja tokį požiūrį, teigdamas, kad krikščioniškoji religija tokią Dievo sampratą yra seniai palikusi religinės sąmonės dugne. Krikščioniškasis Dievas yra nebe kitas *Aš*, o žmogaus *Tu*, vadinasi, Dievas – Meilė.³¹⁸ Filosofas nurodo, kad meilė niekada nėra ir negali būti laisvės priešybė. Greičiau atvirkščiai, meilė visados atsiremia į laisvę ir gali reikštis tik laisvės ertmėje. Dievo planas pasaulyje yra kvietimas, kreipimasis į žmogų, kad šis apreikštų savą laisvę.³¹⁹ Juk meilės negalima kontroliuoti, ji gimsta natūraliai. Kaip vyras gali natūraliai pamilti moterį taip ir Dievas nori, kad kiekvienas žmogus jį pamiltų natūraliai iš laisvos valios. Tik tokiu būdu galima kalbėti apie autentišką, gryną, nesužadintą meilę.

Šv. Augustinas savo „Išpažinimuose“ kalba, kad visas blogis kyla iš sutrikusios meilės, nes būtent meilė rodo mums kelio kryptį. Kaip jis pats sako: *Amor meus, pondus meum* (mano meilėje yra mano svoris).³²⁰ Tokią šv. Augustino mintį norėtusi paplėtoti ir kvestionuoti, ar tas blogis

³¹³ Ten pat. 127 – 129 psl.

³¹⁴ M. Buber. Dialogo principas I, *Aš ir Tu*. Vilnius. 1998. 63 psl.

³¹⁵ P. Kreeft. Tave mylintis Dievas. Vilnius. 2006. 85 psl.

³¹⁶ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 458 psl.

³¹⁷ A. Maceina. Dievas ir laisvė. Chicago. 1985. 84 psl.

³¹⁸ Ten pat. 85 psl.

³¹⁹ Ten pat. 86 – 86 psl.

³²⁰ P. Kreeft. Tave mylintis Dievas. Vilnius. 2006. 53 psl.

kylantis iš sutrikusios meilės yra būdingas ir ateizmui? Kita vertus, atmetę Dievą ateistai atsigrežia į žmogų, akcentuoja humanizmą, socialinius santykius, o tai nereiškia, kad jie neturi meilės. Tačiau šv. Augustinas nori pasakyti, kad meilė kitam nebus tas „svoris“, jeigu ji nebus „surišta“ su Dievu. Panašiai mąsto ir danų filosofas S. Kierkegaardas, kuris nepasitenkina grynai psichologine žmonių santykių plotme. Jis primygtinai tvirtina, kad meilė be Dievo stumia į savanaudišką egocentriškumą. Žmogiškoji būtybė gali tapti autentiška tik santykiyje su amžinąja Meile.³²¹ Tad čia galime išvelgti jau savotišką simbiozę, jungiančią žmogaus meilę su Dievo meile, kuri yra tarsi *Amor veritas*.

Amerikiečių filosofas Peteris Kreeftas yra ištyręs ir pastebėjęs, jog „pagonis suvokė, kad širdis yra nerimstanti, bet nesuprato kodėl. <...> Sokratas, Platonas, Aristotelis, Ciceronas, netgi Ekleziastas* savo knygoje. Visi šie mąstytojai tikėjo Dievą, tačiau nežinodami, kad Dievas yra Meilė, jie nebuvo laimingi.“³²² Dievo meilė yra ne tik aukščiausias moralės, bet ir metafizikos, būties mokslo principas. Ji yra atsakymas į didįjį klausimą: Kas tikrai yra?³²³ „Dievo būtis yra jo meilė, ir Dievo meilė yra jo būtis“³²⁴ – tokį mąstymo konstrukta siūlo filosofas A. Maceina. Tiek P. Kreeftas tiek A. Maceina akcentuoja Dievo meilę, kuri yra nukreipta į asmenį, suteikianti jam pilnatvę. Dievas yra meilė ir Dievas nori, kad ta meilė būtų skleidžiama kitiems. Ką antai byloja evangelijos eilutė: *Jūs duokite jiems valgyti* (Mt 14, 16).

Kaip jau buvo minėta, L. Feuerbacho, K. Markso, S. Freudo mintyse: ne žmogus sukurtas pagal Dievo paveikslą, bet Dievas yra žmogaus išorėn projektuojamas paveikslas. Tačiau, kad žmogus galėtų būti save konstatuojantis būtinas ateizmas. Dažnai šiandien pamirštama, kad žmogui kūrinijoje yra skirta ypatinga vieta: jis sukurtas pagal *Imago Dei* (Dievo paveikslą). Tokie kultūriniai veiksniai, kaip pasaulietinio humanizmo įtaka, ir gausi moderni komunikavimo priemonių pasirinktis, trukdo teigti, žmogaus nukreiptumą į tai, kas dieviška.³²⁵

Imago Dei yra tartum žmogaus apibrėžimas: žmogaus slėpinio negalima suprasti atsietai nuo Dievo slėpinio. *Imago Dei* samprata atspindi Artimųjų Rytų mintį, kad karalius yra Dievo paveikslas žemėje. Biblija teigia, jog žmogus egzistuoja santykiaudamas su kitais asmenimis, su Dievu, pasauliu ir savimi. Anot šios sampratos, žmogus yra ne izoliuotas individas, bet asmuo – iš esmės santykiška būtybė. Santykiškas *imago Dei* pobūdis sudaro ontologinę struktūrą ir laisvės bei atsakomybės vykdymo pagrindą.³²⁶

³²¹ A. Paškus. Asmuo ir laisvė. Chicago. 1984. 104 psl.

* Ekleziastas [gr. ekklēsiastēs — duodantis pamokymus], Senojo testamento filos. apmąstymų, pamokymų knyga.

³²² P. Kreeft. Tave mylintis Dievas. Vilnius. 2006. 31 psl.

³²³ Ten pat. 32 psl.

³²⁴ A.Maceina. Religijos filosofija. Vilnius. 1990. 309 psl.

³²⁵ Bendryste ir tarnystė. Žmogaus asmuo sukurtas pagal Dievo paveikslą. Internetui parengė Katalikų interneto tarnyba pagal tekstą, paskelbtą „Bažnyčios žiniose“. 2005. Nr. 3. [žiūrėta 2011.05.24]

³²⁶ Ten pat.

Žmogus sukurtas pagal *imago Dei* yra dvasiška būtybė. Kaip jau ne kartą yra akcentavęs Karolis Wojtyła: „Dvasiška yra tai, kas ne materialu, – tai, kas vidujai neredukuojama į materiją.“³²⁷ Žmogaus dvasiškumo aiškinimas neigiant materialumą pristato pozityvų dvasiškumo matymą. Tokį matymą atrandame kaip tik asmens transcendencijoje (žr. Priedas II).³²⁸

Šiandien humanizmas tapo tarsi šūkis, kurį vis garsiau skanduoja ateistai. Tačiau šis žodis yra ganėtinai painus. Pasak J. Girniaus, po „humanizmo žodžiu dengiasi ne tik paprastai skirtingos, bet ir tiesiog priešingos žmogaus vizijos.“³²⁹ Visi kalba žmogaus vardu, bet kiekvienas savaip supranta humanizmo žodį. Kiek žodis humanizmas išpopulerėjo tiek jis prarado savo prasmę. Istorija liūdija įvairią humanizmo manifestaciją, tarkim priešais krikščioniškąjį humanizmą skelbiamas liberalistinis humanizmas, o priešais šiuos abu skelbiamas socialistinis humanizmas. Mokslininkai savo ruožtu skelbia mokslinį humanizmą etc. Todėl J. Girnius ir sako: nereiktų dešimties humanizmų jei būtume kelyje į „žmogų“³³⁰ kaip į asmenį.

XX a. trečiajame dešimtmetyje susiformavo asmens ir individo perskyra, kurią plėtojo personalistai puikiai gali pristatyti humanizmo ir krikščioniško humanizmo esminius skirtumus pakeliui į „žmogų“.

Humanizmas nors ir „eina“ į žmogų, tačiau ne retai žmogų mato kaip individą*, krikščionybė į žmogų žvelgia kaip į asmenį, sukurtą pagal visa mylintį *Imago Dei* (Dievo paveikslą). Tą puikiai parodo N. Berdiajevas sakydamas, kad „asmuo nesutelpa nuolatiniam nenutrūkstančiam pasaulio gyvenimo procese, jis negali būti pasaulio evoliucijos momentu ar elementu“³³¹. Ką norėjo (nori) pasakyti apie žmogų materialistai ar pozityvistai. „Toks žmogus, kokį pripažįsta biologija ir sociologija, žmogus kaip gamtinė būtybė, yra pasaulio ir jame vykstančių procesų darinys. Bet žmogus, kaip asmuo, nėra šio pasaulio kūdikis, jo kilmė yra kita. Ir dėl to žmogus yra slėpinys.“³³² – teigia filosofas. Žmogus yra slėpinys, kuris pašauktas meilei. Meilės, „esmė – paties asmens vertės teigimas“.³³³ K. Wojtyła puikiai suprato asmens išskirtinumą ir kaip vieną iš svarbiausių asmens savybių įvardina meilę. Juk „asmuo yra toks gėris, kad deramas ir pilnavertis santykis su juo yra tik meilė. <...> Ši norma kaip priesakas apibrėžia ir paskiria tam tikrą sąsąją su Dievu ir žmonėmis būdą, tam tikrą laikyseną jų atžvilgiu.“³³⁴ Meilės svarbos asmeniui nepamiršta ir dabartinis popiežius Benediktas XVI. Pirmojoje savo enciklikoje *Deus caritas est* popiežius stengėsi atskleisti ne tik

³²⁷ K. Wojtyła. *Asmuo ir veiksmai*. Vilnius. 1997. 231 psl.

³²⁸ Ten pat.

³²⁹ J. Girnius. *Raštai II. Žmogus be Dievo*. Vilnius. 1994. 47 psl.

³³⁰ Ten pat.

* Individai – vienos rūšies atstovai. Avys bandoje, bitės avilyje, medžiai miške gali būti individualiais. Augalai ir gyvūnai turi biologinį individualumą, bet jie nėra asmenys. Pagal L. Šulcienę. *Dešimt Krikščioniškojo personalizmo „aksiomų“*. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010. 14 psl.

³³¹ Н. Бердяев. *О рабстве и свободе человека*. Москва. 2006 21-22 psl

³³² Ten pat. 22 psl.

³³³ K. Wojtyła. *Meilė ir atsakomybė*. 1994. Vilnius. 46 psl.

³³⁴ Ten pat. 44 – 45 psl.

skirtingas meilės sąvokos dimensijas, bet ir mūsų laikais vartojamos meilės sąvokos esmę, nes tai – „kažkas labai tolimo nuo to, ką mąsto krikščionys, kalbėdami apie krikščionišką artimo meilę.“³³⁵ Šventasis Tėvas šia enciklika siekia padėti šiuolaikiniam žmogui atpažinti save, kaip asmenį, kurio gilusis troškimas ir išsipildymas yra meilė. Ne per daug lakoniškai suprantama ar raudonomis širdutėmis ženklinama meilė yra Dievas, bet gyvasis Biblijos Dievas, kalbinantis žmogų, išeinantis jo pasitikti ir aistringai kviečiantis jį į jam dovanojamo gyvenimo pilnatvę.³³⁶ Žodis „meilė“ šiandien yra taip nuvalkiotas, juo taip dažnai piktnaudžiaujama, kad beveik bijome jį ir minėti. Dažnai yra maišomos arba visai nežinomos meilės rūšys. „*Caritas* – visada bus būtina, taip pat teisingoje visuomenėje. Nėra teisingos valstybės santvarkos, kuri meilės tarnybą galėtų padaryti nereikalingą. Kas nori atsisakyti meilės, tas rengiasi nusigręžti nuo žmogaus, kaip žmogaus“³³⁷, – teigia Benediktas XVI.

Kaip jau buvo minėta, meilė yra krikščioniškosios laisvės versmė ir prasmė. Egoizmas žmogų uždaro ir pavergia savinaudos rūpesčiu, tačiau meilė žmogų atskleidžia kitiems ir uždega entuziazmu savo laisvę kilniai įprasminti gėriu.³³⁸ Todėl sartriškasis žmogaus „ištrūkimas į laisvę“ ir savęs kaip „kūrėjo“ vaizdinys yra klaidingas. Psichologo A. Paškaus nuomone, individas negali savęs autentiškai išskleisti tapdamas nuo visuomenės atsipalaidavusia, savo poreikius tenkinančia „mechanika“. Šia kryptimi per toli nuėjus, galima pakliūti į psichozės spąstus. Psichologas mums primena, kad nepamirštume, jog mes nesukuriame savęs pačių, kaip kad menininkas nutapo paveikslą ir rašytojas parašo romaną. Sociologas Danielis Yankelovichas tarsi antrindamas A. Paškui akcentuoja, jog savipildos siekimas bus realus tik tada, kai bus suprasta, kad „Aš“ privalo būti pripildomas dalijantis psichinės kultūros prasmėmis.³³⁹ Tas dalijimosi momentas yra „artimo meilė“.

Žmogaus ryšys su Dievu – galimybė atpažinti save, kaip asmenį – sukurtą pagal *imago Dei*. Atsiliepęs į Dievo meilę žmogus gali vis labiau panašėti į žmogumi tapusį Dievą.³⁴⁰ Tad „sukurtas pagal Dievo paveikslą, asmuo – esantis iš kito ir kitam.“³⁴¹ Asmeniui reikalingas kitas asmuo. Šis poreikis yra giluminis – vidinis ontinis žmogaus šauksmas ir ilgesys. Asmeniui reikia Kito Asmens ir kito asmens. Personalizmas kalba ne apie socialinio, o apie egzistencinio asmens santykio su kitu asmeniu svarbą ir būtinybę.³⁴² Personalizmo šalininko A. Maceinos nagrinėjamo Dievo atsisakymo

³³⁵ <http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2006-01/62690.html>

³³⁶ E. Laumenskaitė. Meilės link. Apie Benedikto XVI encikliką *Deus Caritas est*. Naujasis židinys. Vilnius. 2006. 54 psl.

³³⁷ Pop. Benediktas VI. *Deus caritas est*. Kaunas. 2006. 38 psl.

³³⁸ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 524 psl.

³³⁹ A. Paškus. Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius. 1998. 175 psl.

³⁴⁰ I.E. Laumenskaitė. Dvi ištakos krikščioniškosios antropologijos istorijoje: jų pagrindai, ypatumai ir reikšmė teologijai bei Bažnyčios ir visuomenės gyvenimui. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010. 81 psl.

³⁴¹ J. Ratzinger. Concerning the notion of person. Washington. 1990. 443 psl.

³⁴² L. Šulcienė. Dešimt Krikščioniškojo personalizmo „aksiomų“. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010. 21 psl.

padariniai puikiai gali parodyti, kad neigiamai apsisprendęs Kito Asmens atžvilgiu žmogus tampa nebe asmeniu, o individu. Virsta ne tik vertybių nešėju bei vykdytoju, bet galutiniu jų mastu bei tikslu. Egzistencialistas siūlo prisiminti Fiodaro Dostojevskio „Velnių“ Kirilovo sprendimą: „Jeigu Dievo nėra, aš esu Dievas“. Šią antropocentrinio vertybių grindimo situaciją A. Maceina perkėlęs į ontologijos plotmę ir daro išvadas: jei žmogus neatsiveria Dievui, tai jis savaime užsisklendžia savyje, remdamasis tik savimi, kaip būties pagrindu.³⁴³ Tokią žmogaus būklę A. Maceina vadina „ontologine vienatve“, nes žmogus be Dievo neturi antrininko, neturi savojo *Tu*. Filosofo nuomone, tik Dievas padaro kitą žmogų manuoju *Tu* ir leidžia ontologiškai jam atsiverti,³⁴⁴ įeiti į asmeninį santykį.

Kitas personalistas prancūzas Gabrielis Marcelis jau akcentuoja žmonių santykius. Tokius kai asmuo egzistuoja dėl kito. Tikrai žmogišku G. Marcelis laiko egzistencinį bendravimą – tokį, kai žmogus žmogui yra ne objektas, bet asmuo, neišsemiamas paslaptis. Autentiški žmonių santykiai yra tiesiogiai egzistenciniai *Aš* ir *Tu*.³⁴⁵ Kiekviena asmenybė yra daugiariopai reikšminga kitam, tokia reikšmės sąvoka artima kitam teistinio egzistencializmo atstovui Karlui Japersui. Kuris kaltino K. Marksą tuo, kad pastarasis negalvojo apie pavienį žmogų ir apskritai neigė konkretų asmenį. K. Jaspersas akcentuoja ne partijos ar klasės eksponatus, o kiekvieno žmogaus nepalyginamumą su kitais žmonėmis.³⁴⁶ Panašiai mąstė ir lietuvių kilmės dialogo filosofas Emmanuelis Levinas. Jis teigė, kad artimo artumas – tai mano atsakomybė už jį; priartėti reiškia būti savo brolio sargu, o būti savo brolio sargu reiškia būti jo įkaitu. Atsakomybė iš esmės yra atsakomybė už kitą asmenį. Filosofo manymu, *aš* esu atsakingas už pačią jo atsakomybę. Santykis tarp asmenų turi būti asimetriškas. Tokiu būdu *aš* esu atsakingas už kitą asmenį, nesitikėdamas abipusiškumo, net jei man šitai kainuotų gyvybę.³⁴⁷ E. Levino postulas: *aš* – dėl kito. Pirmasis transcendencijos „intencionalumas“ – kažkas manęs ieško. „Kažkoks Dievas, kuris skaudina, tačiau Dievas kaip tam tikras *Tu*, <...>. Iš savo subjektyvybės pasaulyje, būvio iš būties – pasaulyje *aš* yra pažadintas, idant užimtų į Dievą besikreipiančios sielos padėti.“³⁴⁸ Tik savimeilė nukreipia žmogų nuo Dievo, nuo kitų ir uždaro jį pačiame savyje. Kaip antai A. Maceinos žodžiais: „žmogus gali būti gilus ateistas tik savimeilės atveju, nes savimeilė yra pats griežčiausias Dievo atmetimas – ne protu, ne teorija, bet pačia savo būties linkme. Savimeilė yra pilnutinis ateizmas“.³⁴⁹ Tad *jei kas sakytu*: „*Aš myliu Dievą*“, o savo brolio nekęstu, tasai melagis. Kas nemyli savo brolio, kurį mato, negali mylėti savo Dievo kurio nemato. (1 Jn 4, 20). „Artimo meilė yra tikrovinė Dievo meilės apraiška. Kam šios

³⁴³ A. Maceina. Raštai I. Vilnius. 1991. 16 psl.

³⁴⁴ Ten pat. 16 psl.

³⁴⁵ B. Kuzmickas. Šiuolaikinė katalikiškoji filosofija. Vilnius. 1976. 134 psl.

³⁴⁶ I. Zaksas. Katalikybė ir egzistencializmas. Vilnius. 1983. 87 psl.

³⁴⁷ E. Levinas. Etika ir begalybė. Vilnius. 1994. 98 -101 psl.

³⁴⁸ E. Levinas. Apie Dievą ateinantį į mąstymą. Vilnius. 2001. 278 psl.

³⁴⁹ A. Maceina. Niekšybės paslaptis: antikristas istorijoje pagal Solovjovo pasakojimą. New York. 1964. 56 psl.

apraškos stinga, tame nėra ko apreikšti.³⁵⁰ Kai nemylime artimo, meilė Dievui yra egocentriškas, fariziejiškas įstatymo ir ritualo laikymasis, kuris visuomet pavirsta meile netikram dievui. Kai nemylime Dievo, pastangos mylėti artimą išsigimsta ir gali tapti utopinėmis, kaip antai parodė daugelis ateistinių totalitarinių režimų pavyzdžių. Tokie režimai visada prisidengia skelbiama meile žmogui – nesvarbu, arijui, proletarui ar ideologiškai „šventam“ marksistui. Tačiau kiekvienu atveju žudomi milijonai žydų, buržuazijos atstovų etc. Netrukus veidmainystė atsiskleidžia. Tokios žudynės yra vykdomos ne iš meilės kitiems, o greičiau iš meilės primityviai jėgai³⁵¹ ar *wille zur macht* įprasminimui. Tokio pobūdžio veidmainystė puikiai atsiskleidžia F. Dostojevskio romane „Broliai Karamazovai“. Kada inkvizitorius trokšta iš meilės žmonijai sudeginti patį Jėzų. Inkvizitorius meilę sutapatina su geranoriškumu. Inkvizicija iš meilės Dievui tampa Dievo deginimu iš meilės žmonėms. Tad, pasak A. Maceinos, „inkvizitoriaus karalystėje žmonės darosi tam tikra prasme idiotiški.“³⁵² Meilė žmogui, tačiau neapykanta Dievui iš tikrųjų yra neapykanta žmogui. Tokiu būdu ir netikintys ir religingi inkvizitoriai vienodai klysta.³⁵³

J. Girnius klausia: ar yra įmanomas tikinčiųjų ir netikinčiųjų abipusis santykis? Arba gal reikėtų klausyti: kaip netikintieji gali įeiti į santykį su tikinčiais, kada nėra artimo meilės sublimato? Filosofas mano, kad humanizmas yra ta bendroji plotmė, kurioje gali broliškai susitikti tikintieji ir netikintieji. Prancūzų egzistencialisto Alberto Camus romane „Maras“ šitoks motyvas puikiai pavaizduotas. Kova su maro epidemija draugėn suvedė ateistą gydytoją ir katalikų kunigą. Toks pat vieningas bendradarbiavimas galimas ne tik privačiuose santykiuose, bet ir viešajame gyvenime: politinėse partijose, profesinėse sąjungose ir kitur. Tokiu bendravimu remiasi ko ne visos demokratinės bendruomenės.³⁵⁴

Kaip jau buvo minėta, šiandien ateistai savo didžiąja jėga laiko humanizmą. Dievą jie neigia humanizmo vardan. Skelbdamas kovą Dievui ir tariamam žmogaus susvetimėjimui ateistinis humanizmas nori būti „naujo žmogaus“ žvilgsniu į pasaulį. Tačiau J. Girnius jau seniai yra pastebėjęs, jog nors ir humanizmas esmiškai yra dorinis nusistatymas siekti žmoniškumo visame gyvenime, to nepakanka jį tik teoriškai pripažinti ir palikti tik teorijos lygmenį. Pačiam žmogiškam būti neužtenka. Žmoniškumą reikia ne tik skelbti, bet ir vykdyti.³⁵⁵ Tuo filosofas tarsi nori pasakyti, kad humanizmas dažnai taip ir lieka idėjos lygmenyje.

Humanizmas turi minusų, jis dažnai peraugantis į individualizmą. Ką galime pamatyti ir šiandien, kada humanizmas skleidžiasi globalizacija etc.

³⁵⁰ A. Maceina. Raštai IX. Vilnius. 2004. 396 psl.

³⁵¹ P. Kreeft. Tave mylintis Dievas. Vilnius. 2006. 141 psl.

³⁵² A. Maceina. Raštai III. Vilnius 1990. 191 psl.

³⁵³ P. Kreeft. Tave mylintis Dievas. Vilnius. 2006. 142 psl.

³⁵⁴ J. Girnius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius 1994. 431 psl.

³⁵⁵ Ten pat.

Monsinjoro Vytauto Kazlausko nuomone, ateistinio humanizmo siekiai iš karto sukelia įtarimą. Ir, be to, kyla klausimas: ar toks humanizmas nenuves žmonių į kažkokius pavojingus klystkelių?³⁵⁶ O gal jau nuvedė? Juk jeigu humanizmo vienas iš klystkelių yra individualizmas. O tai jau precedentinis vyksmas. Kaip istorija parodė, individualizmas yra laikomas vienu svarbiausių socialinių judėjimų, atvedusių prie totalitaristinių režimų ir pasaulinių karų. Individualistinis nuasmeninimas formuoja autonomiškus individus, kurių sambūvis neišvengiamai virsta anarchine visuomene. Galop savo valią joje „liguista politika“ ima įgyvendinti diktatorius, arba partija. Marksizmas ir vokiečių nacionalizmas yra pavyzdiniai to įrodymai.³⁵⁷

Todėl šioje vietoje J. Girnius išryškina krikščioniškojo humanizmo pranašumus. Jis jau plėtoja asmens pagrįstumą kiekvieno žmogaus verte, skelbia, jog kiekvienas žmogus yra „Dievo šventovė.“³⁵⁸ Skelbdama nelygstamąją vertę, krikščionybė neigia totalistinį žmogaus aukojimą. Juk žmogus yra asmuo ir jis niekada nebus priemonė.³⁵⁹ Krikščioniško humanizmo nuo ateistinio ryškiausiai skirtumą nusako Motinos Teresės žodžiai: „Krikščionys ir nekrikščionys dirba socialinį darbą, tačiau nekrikščionys jį atlieka tikėdamiesi kažko, o mes tai darome žmonėms. Todėl mūsų darbas turi būti atliekamas su pagarba, meile ir atsidavimu vargstantiems, nes darome tai Dievui.“³⁶⁰

Socialinė meilė liečia bendruomeninį gyvenimą, tačiau tokia meilė neperžengia individo lygmens. Kiekvienas, kuris vykdo artimo meilės įsakymą yra asmuo. Panašiai kaip ir E. Levinas, taip ir A. Maceina pabrėžia, kad „Dievas mumyse yra mūsų ryšys su kitais.“³⁶¹ Liepdamas mylėti savo artimą kaip patį save, Kristus atsirėmė ne į paprastą kasdieninį reikalą žmonėms gyventi tarp savęs, bet į giliausią žmogiškąją prigimtį, kurioje glūdi vienas ir tas pats *imago Dei*. Artimo meilė nėra tik praktinis reikalas, tik dorinis įsakymas, tik socialinė gerovės sąlyga. Artimo meilė yra giliausios žmogiškosios būties išraiška: būties, kuri Dievu yra sujungta nedalinamon vienybėn ir kurioje mes kiekvienas esame dalyvis, jos nešėjas ir saugotojas.³⁶²

Nepaisant visos ateizmo tolybės teistui, privalu ir ateiste regėti ne priešą, o artimą, santykis tarp kito turi būti asimetriškas. Kiekvienas žmogus žmogui yra artimas, nes visi lygiai esame sukurti pagal *imago Dei* (Dievo paveikslą ir panašumą). Dėl to privalu ir ateiste regėti asmenį, o ne „bedievį“ individą. Savo būties gelmėje niekas nėra ateistas, nes visų būtis atspindi Kūrėją. Ateistinis nusistatymas nepakeičia paties žmogaus, ir žmogus be Dievo iš tiesų tėra žmogus be tikėjimo į

³⁵⁶ V. Kazlauskas. Dievo neigimas šiuolaikiniame pasaulyje. Antroji religinės filosofijos ir bažnytinio meno studijų savaitė. Straipsnių rinkinys. Kaunas. 1991. 149 psl.

³⁵⁷ L. Šulcienė. Dešimt Krikščioniškojo personalizmo „aksiomų“. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010. 15 psl.

³⁵⁸ I. Zaksas. Katalikybė ir egzistencializmas. Vilnius. 1983. 102 psl.

³⁵⁹ J. Ratzinger. Concerning the notion of person. Washington. 1990. 443 psl.

³⁶⁰ J. Barbier. Motina Teresė. Beribė meilė. Vilnius. 1998. 24 psl.

³⁶¹ A. Maceina. Raštai IX. Vilnius. 2004. 397 psl.

³⁶² Ten pat. 396 psl.

Dievą. Artimo meilė įpareigoja būti savo brolių „sargais“ tokiu imperatyvumu, kad be žmogaus meilės negalima kalbėti nė apie Dievo meilę. Žmogaus meilė liudija ir Dievo meilę.³⁶³

Tas krikščioniškojo humanizmo *pondus* šis Jėzaus įsakymas: *Aš jums duodu naują įstatymą, kad jūs vienas kitą mylėtumėte; kaip aš jus mylėjau, kad ir jūs taip mylėtumėte vienas kitą! Iš to visi pažins, kad esate mano mokiniai, jei mylėsite vieni kitus.* (Jn 13, 34 – 35) Tokio imperatyvo duotis atskleidžia, kad krikščioniškoji meilė yra tarsi trikampis, kurį sudaro trys kraštinės: Dievo meilė žmogui, žmogaus atsakas į tą meilę (žmogaus meilė Dievui) ir žmogaus meilė žmogui. Pašalinus nors vieną kraštinę nebeturėtume krikščioniškosios meilės.³⁶⁴

Krikščionybė nėra projektas, nėra iliuzija, nėra opijus, nėra laisvės pančiai ar pasaulio blogybių nešėja. Krikščionybė visų pirma yra santykis, kuriame susitinka du mylintys Asmenys, vardan *Tikkun olam**. Tik atidžiau *patyrimėkite ir pamatysite, koks Viešpats geras* (Ps 34, 9).

---

³⁶³ J. Girmius. Raštai II. Žmogus be Dievo. Vilnius. 1994. 454 – 455 psl.

³⁶⁴ A. Paškus. Meilė – žmogaus pašaukimas. Kaunas. 2003. 133 psl.

* Tikkun olam (hebr. k. תיקון עולם) - reiškia pagerinti pasaulį.

Išvados

1. Šiame darbe toli gražu aptartas ne visas ateizmo fenomenas, nes jis pernelyg platus ir pasireiškia skirtingais pavidalais. „Dievo atsisakymo“ (ateizmo) istorija mena ganėtinai senus laikus. Paaikškėjo viena „ašis“, ant kurios ateizmas nuolat sukasi. Tai – mokslo laimėjimai. Dar iki Naujųjų laikų pradžios aiškiai matomos tendencijos mokslą supriešinti su Dievu. Bandymas viską paaikškinti materialiai, suponuoja ateistinę laikyseną.

2. Natūralistinio ateizmo apraiškos – materializmas, pozityvizmas, marksizmas. Tai dažniausiai pasikartojančios ateizmo apraiškos, kurioms būdinga tarpusavio koreliacija. Natūralistinis ateizmas skelbia, kad šiapusinis, materialus gyvenimas yra tikras, o neregimybė tėra iliuzija. Ištirpdo idealizmą ir atsigręžia į realizmą, o dvasinį žmogaus savitumą suveda į gamtą ir nepalieka jokio žmogaus išskirtinumo iš kitų gyvūnų. Ši ateizmo apraiška pasižymi religine opozicija ar net religijos substitutu.

3. Atskleista perskyra tarp natūralistinio ir humanistinio ateizmo, kuri parodo dar vieną ateizmo veidą. Humanistinis ateizmas – išsilaisvinimas iš scientizmo ir atsigręžimas į filosofiją. Toks humanistinis posūkis buvo padarytas tik XIX a. antroje pusėje, F. Nietzsche‘s filosofijoje. Kartu su egzistencializmu tas žvilgsnis į žmogų vis gilėja. Tą puikiai parodo jo atstovas J. P. Sartre‘as, savo teze: egzistencializmas – humanizmas. Atmesdamas Dievą, kaip žmogaus laisvės „varžytoją“, ir priskirdamas žmogui įstatymų leidėjo pareigas, humanistinis ateizmas išlieka ateistine laikysena *par excellence*.

4. Apibūdintas sekuliarizacijos procesas, kaip svarbi mūsų laikų aktualija ir savita ateizmo atmaina. Sekuliarizacijos procesas turi negatyvumo ir pozityvumo. Kategoriškų išvadų negalima daryti. Verčiau reikėtų nusistatyti tolerancijos ribas, svarstyti koks turėtų būti religinės bendruomenės nario vaidmuo liberalioje valstybėje, kurioje pilietinė integracija išeina iš *modus vivendi* rėmų etc. Tai klausimai, kuriuos tinkamai išsiaiškinus sekuliarizacijos procesas neatrodys grėsmingas.

5. Šiuolaikinis ateizmas propaguojamas kaip sekuliarus (pozityvizmas) humanizmas. Akcentuojama etika be Dievo, laisvė, žmogaus teisės etc. Absoliutu tampa grynai scientistinis mąstymas. Nūdienos ateistai (Richardas Dawkinsas, Danielis Dennettas, Christopheris Hitchensas, Samas Harris.) yra arogantiški bei drąsūs religijos kritikai.

6. Mokslas nėra pajėgus atsakyti į begales klausimų. Daugelis žymių mokslininkų sutinka su mokslo ribotumu ir tiki į Dievą. Mokslas be religijos – nevaisingas, o religija be mokslo – akla. Ši A. Einsteino ištara puikiai atliepia tikėjimo ir mokslo dermę. Istorijos tėkmėje rasdavosi daug mokslo šalininkų, kurie nesitaikė su jokia mokslo ir religijos simbioze. Tikėjimo ir mokslo dermė jau buvo gvildinama Tomo Akviniečio, tačiau pripažinimo sulaukė tik nūdienoje.

Klausimas – kreacionizmas ar evoliucija, išlieka subtilus. Nors Bažnyčia aiškiai išsako savo poziciją dėl mokslinio pasaulio sukūrimo, t.y. pripažįsta evoliuciją, tačiau atsiranda nemažai „minties genijų“ kurie tiki pažodiniu, raidišku kreacionizmu.

7. Ateizmas kritikuojamas iš krikščioniškos pozicijos, nes tai puikiai atskleidžia ateizmo spragas. Galima buvo nesunkiai įžvelgti, kad savo laikysena ateizmas tarsi pats save diskredituoja. Tuo tarpu krikščionybė akcentuoja kiekvieno žmogaus unikalumą ir vertingumą. Kiekvienas žmogus yra aukščiau už gyvūną, nes sukurtas kaip *imago Dei*. Žmogus yra nelygstama vertybė, nes jo antropologija – dieviška. Kūrėjo atmetimas yra lygus žmogaus destrukcijai. Remdamasis tik į save žmogus pradeda degraduoti.

8. Akcentuojama, jog nors Dievo atmetimas dar nepaneigia žmogaus būties, tačiau ateistai dažnai rūpinasi tik savo būtimi, jie nemato kito. Kitą ateistas visada mato kaip individą, kaip priemonę. Ateistinis humanizmas dažnai lieka tik idėja, kuri tikisi naudoti, jis gali peraugti į individualizmą. Tuo tarpu krikščionis akcentuoja žmogų kaip asmenį. Asmuo nėra tik individas, jis yra aukščiau už gamtinį pasaulį. Asmuo turi implikuotą vidinę – dvasinę transcendenciją yra pašauktas būti Dievo „korelatu“. Atsiliepęs į Dievo meilę, žmogus gali vis labiau panašėti į žmogumi tapusį Dievą. Artimo meilė – pagrindinis krikščionybės imperatyvas. Krikščionis, kuris nemylti artimo, negali mylėti Dievo. *Caritas* – meilė be išskaičiavimo, meilė be atlygio. Santykis tarp asmenų turi būti asimetriškas.

Dievas nėra žmogaus laisvės priešybė, greičiau atvirkščiai tik laisvėje gali gimti autentiška Dievo meilė. Dievas yra *caritas* ir Jam nesvarbu ar *Tu* – ateistas.

Literatūra

Šaltiniai

1. Aidai. Kultūros žurnalas Vilnius 1980. Nr. 1
http://aidai.us/index.php?view=article&catid=85%3A8002&id=297%3Afi&option=com_content&Itemid=103 [žiūrėta 2011.05.05]
2. Barevičiūtė. J. K., Tikrovės problema nihilistinio mąstymo perspektyvoje: F. Nietzsche, J. Baudrillard. Logos 52. Vilnius, 2007.
3. Bažnyčios žinios. Bendryste ir tarnystė. Žmogaus asmuo sukurtas pagal Dievo paveikslą. 2005. Nr. 3. [žiūrėta 2011.05.24]
4. Bukevičiūtė. A., Vilniaus universitetas. Problemos. Mokslo darbai. 72 tomas. Vilnius, 2007.
5. Gray. J., Ateistų iliuzija. <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-31-john-gray-ateistu-iliuzija-ii/56924/comments/2>
6. Kazlauskas. V., Dievo neigimas šiuolaikiniame pasaulyje. Antroji religinės filosofijos ir bažnytinio meno studijų savaitė. Straipsnių rinkinys. Kaunas. 1991
7. Kiauka. T., Teologija ir sekuliarizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 48, 2006.
8. Kiauka. T., Teologija ir sekuliarizacija. Apie teologijos prasmę ir vietą šiuolaikinėje visuomenėje. Logos 49, 2006.
9. Laumenskaitė. I.E. Meilės link. Apie Benedikto XVI encikliką Deus Caritas est. Naujasis židinys. Vilnius 2006.
10. Laumenskaitė. I.E. Dvi ištakos krikščioniškosios antropologijos istorijoje: jų pagrindai, ypatumai ir reikšmė teologijai bei Bažnyčios ir visuomenės gyvenimui. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius, 2010.
11. Maceina. A., Gyvenimas ir kūryba. <http://maceina.lt/index.php/site-map/79-apie-a-maceina> [žiūrėta 2011.05.18]
12. Maceina. A., Filosofinės apibrėžtys ir nuostatos. <http://archyvas.tst.bernardinai.lt/index.php?url=articles/78466>[žiūrėta 2011.05.13]
13. Maceina. A., Dievas ir žmogus. 18 psl. <http://maceina.lt/pdf/dievasirzmogus.pdf> [Žiūrėta 2011.04.18]
14. Mokslo Lietuva. Lietuvos mokslininkų laikraštis. Vilnius, 2006. Nr. 6
<http://193.219.47.10/mokslo-lietuva/node/45> [žiūrėta 2011.05. 05]
15. Naujasis amžius ir šiuolaikinė sekuliari visuomenė. A. Navickas. <http://www.religija.lt/straipsniai/religijotyra-religijos-sociologija/naujasis-amzius-siuolaikine-sekuliari-visuomene>

16. Popiežius Jonas Paulius II. *Enciklika FIDES ET RATIO Katalikų Bažnyčios vyskupams apie tikėjimo ir proto santykį*. 2000. http://www.lcn.lt/b_dokumentai/enciklikos/fides-et-ratio.html# [žiūrėta 2011.05. 05]
17. Popiežius Jonas Paulius II. Posinodinis apaštališkasis paraginimas *Reconciliatio et paenitentia*. <http://www.lcn.lt/bzinios/bz0106/106dok.html> [žiūrėta 2011.04.25]
18. Ramonas. A., Humanistinio ateizmo drama: Liudwigas Feuerbachas ir Friedrichas Nietzsche. Logos 53. Vilnius, 2007.
19. Vatikano radijas. Popiežiaus ir Bažnyčios balsas. Kaip šiandien dialoguoja mokslas ir religija? Prieiga internete: [http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-09/228687_kaip_siandien_dialoguoja_mokslas_ir_religija_\(ii\).html](http://storico.radiovaticana.org/lit/storico/2008-09/228687_kaip_siandien_dialoguoja_mokslas_ir_religija_(ii).html)
20. The Huffington Post. New York, 2006 http://www.huffingtonpost.com/sam-harris/science-must-destroy-reli_b_13153.html [žiūrėta 2011.05.12]
21. The Washington Post. Ratzinger is the perfect pope. Washington, 2010 http://newsweek.washingtonpost.com/onfaith/panelists/richard_dawkins/2010/03/ratzinger_is_the_perfect_pope.html [žiūrėta 2011. 04. 27]
22. The Washington Post. The problem with atheism. Washington, 2007 http://onfaith.washingtonpost.com/onfaith/panelists/sam_harris/2007/10/the_problem_with_a_theism.html [žiūrėta 2011. 05. 11]
23. Scientists and Their Beliefs in God. 2009 <http://www.biblequery.org/Science/Scientists.htm> [žiūrėta 2011.05.18]
24. Mokslas ir tikėjimas. Kas neieško dangaus savyje, veltui jo ieško visatoje. J. Grigas. http://www.katalikuleidiniai.lt/index.php?lng=lt&content=pages&page_id=116
25. Radikalus sekuliarizmo pavojai. XXI amžius. Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis. http://www.xxiamzius.lt/numeriai/2004/12/15/krvis_02.html
26. Šulcienė. L., Dešimt Krikščioniškojo personalizmo „aksiomų“. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010
27. www.psychologytoday.com/blog/the-human-beast/201005/why-atheism-will-replace-religion
28. www.catholicnewsagency.com/news/new_study_examines_34_million_american_adults_wit_h_no_religion/

Literatūra

1. Anzenbacher., A., Filosofijos įvadas. Vilnius, 1992
2. Аристотель., Метафизика. Москва. Соцэкгиз, 1934
3. Augustinas. A., Išpažinimai. Vilnius, 1998

4. Barbier. J., Motina Teresė. Beribė meilė. Vilnius, 1998
5. Barr. S. M., First Things. Washington, 2000
6. Benediktas VI. Pop., Deus caritas est. Kaunas, 2006
7. Berdiajev. N., Wahrheit und Luege des Kommunismus. Luzern, 1957
8. Бердяев. Н., О рабстве и свободе человека. Москва, 2006
9. Beresnevičius. G., Ant laiko ašmenų. Vilnius, 2002
10. Beresnevičius. G., Religijotyros įvadas. Vilnius, 1997
11. Biblija arba Šventasis Raštas: ekumeninis leidimas. Vilnius: LBD, 2005
12. Borusevičienė. N., Filosofija. Žmogus - klausianti būtybė. Šiauliai, 2002
13. Buber. M., Dialogo principas I, Aš ir Tu. Vilnius, 1998
14. Caricynas. A. M., Dialektinis materializmas – filosofinis proletariato ateizmo pagrindas. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. Vilnius, 1952
15. Camus. A., Maištaujantis žmogus. Vilnius, 2006
16. Collins. F.S., Dievo kalba. Moklininkas liudija tikėjimo į Dievą pagrįstumą. Vilnius, 2008
17. Dawkins. R., A Devil's Chaplain. New York, 2003
18. Dawkins. R., Dievo iliuzija. Vilnius, 2010
19. Durkheim. E., Sociologijos metodo taisyklės. Vilnius, 2001
20. Engelsas, F., L. Fojerbachas ir klasikinės vokiečių filosofijos pabaiga. Vilnius, 1989
21. Frankl. V. E., Žmogus prasmės akivaizdoje. Vilnius, 2010
22. Fausti. S., Liaupsė mūsų laikams. Vilnius, 2003
23. Freud. S., Totemas ir tabu. Vilnius, 2010
24. Freud. S., The future of an illusion. New York, 1961
25. Фрейд. З., Психоанализ, религия, культура. Москва, 1992
26. Fojerbachas. L., Krikščionybės esmė. Vilnius, 1985
27. Фейербах. Л., Избранные философские произведения. Москва, 1958
28. Gardienko. N. S., Mokslinis ateizmas. Vilnius, 1986
29. Girnius. J., Raštai I. Vilnius, 1991
30. Girnius. J., Raštai II. Vilnius, 1994
31. Girnius. J., Žmogaus problema technikos amžiuje, Vilnius 1998
32. Gitonas. Ž., Dievas ir mokslas. Kaunas, 1996
33. Goldstein. W.S., Marx, critical theory, and religion. Boston, 2006
34. Хабермас. Ю., Диалектика секуляризации. Москва, 2006
35. Harris. S., The end of faith. New York, 2005
36. Hitchens. C., God is not great. New York, 2007
37. Hėgelis. G., Dvasios fenomenologija. Vilnius, 1997

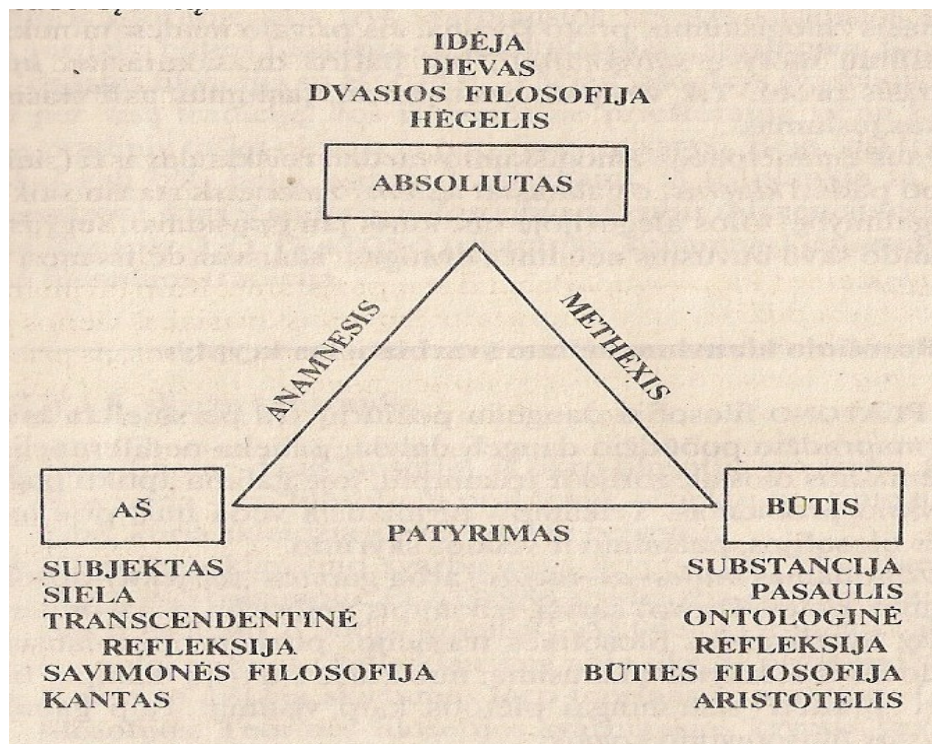
38. Hobbes. Th., Leviatanas. Vilnius, 1999
39. Hobbes. Th., Leviathan, or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth, Ecclesiasticall and Civil. Canada, 2002
40. Holbachas. P., Laiškai Eugenijai . Sveikas protas. Vilnius, 1963
41. Голбах. П. А., Избранны прайзядения в двух, томах. Москва, 1963
42. Hume. D., Žmogaus proto tyrinėjimas. Vilnius, 1995
43. Hume. D., Traktatas apie žmogaus prigimtį. Vilnius, 2007
44. Jakštas. A., Mokslas. Filosofija. Religija. Vilnius, 1995
45. Jones. E., The life and Work of Sigmund Freud. New York, 1957
46. Juknevičius. S., Kultūros fenomenas. Kultūra ir religija. Vilnius, 1995
47. Kaufmann. W., Existentialism from Dostojevsky to Sartre. New York, 1956
48. Konstantinovas. F., Marksistinės – Leninistinės filosofijos pagrindai. Vilnius, 1973
49. Конт. О., Дух позитивной философии. Феникс, 2003
50. Конт. О., Родоначальники позитивизма. Петербург, 1913
51. Kolonickis. F., Marksistinis filosofinis materializmas – teorinis ginklas kovoje su religija. Vilnius, 1955
52. Кожев. А., Атеизм. Москва, 2007
53. Kreeft., P., Tave mylintis Dievas. Vilnius, 2006
54. Kuzmickas. K., Šiuolaikinė katalikiškoji filosofija. Vilnius, 1976
55. Larrain. J., A reconstruction of historical materialism. London, 2000
56. Leninas. V.I., Raštai. Vilnius, 1952
57. Leninas. V.I., Pilnas raštų rinkinys. Vilnius, 1989
58. Lewis. C.S., Tiesiog krikščionybė. Vilnius, 2007
59. Levinas. E., Etika ir begalybė, Vilnius, 1994
60. Levinas. E., Apie Dievą ateinantį į mąstymą. Vilnius, 2001
61. Maceina. A., Didieji dabarties klausimai. Chicago, 1971
62. Maceina. A., Dievas ir laisvė. Chicago, 1985
63. Maceina. A., Niekšybės paslaptis: antikristas istorijoje pagal Solovjovo pasakojimą. New York, 1964
64. Maceina. A., Raštai I. Vilnius, 1991
65. Maceina. A., Raštai II. Vilnius, 1992
66. Maceina. A., Raštai III. Vilnius, 1990
67. Maceina. A., Raštai V. Vilnius, 1993
68. Maceina. A., Raštai VI. Vilnius, 1994
69. Maceina. A., Raštai VI. Vilnius, 2000

70. Maceina. A., Raštai IX. Vilnius, 2004
71. Maceina. A., Raštai X. Vilnius, 2005
72. Maceina. A., Raštai XI. Vilnius, 2006
73. Maceina. A., Religijos filosofija. Vilnius, 1990
74. Mačiulis. J., Ateizmas ir dabartis. Vilnius, 1983
75. Marksas. K., Ankstyvieji filosofijos raštai. Vilnius, 1986
76. Marksas. K., Engelsas. F., Apie religiją. Vilnius, 1958
77. Marksas. K., Dėl Hėgelio teisės filosofijos kritikos. Vilnius, 1985
78. Marksas. K., Engelsas. F., Vokiečių ideologija. Vilnius, 1974
79. Marcel. G., Du refus al'invocation. Paris, 1940
80. Марсел. Г., Быть и иметь. Новочеркасск, 1994
81. Martin. M., The Cambridge companion to atheism. Cambridge, 2007
82. McGrath. A., The Dawkins delusion. London, 2007
83. McGrath. A., The Twilight of Atheism The Rise and Fall of Disbelief in the Modern World. New York, 2004
84. Mickevičius. A., Galia ir interpretacija. Vilnius, 2004
85. Nektas. K., Duok man atsakymą, kuris pasiektų man širdį ir protą. Šiauliai, 1996
86. Nekrašas. E., Filosofijos įvadas. Vilnius, 2004
87. Nekrašas. E., Pozityvus protas. Vilnius, 2010
88. Nietzsche. F., Antikristas. Vilnius, 2009
89. Nietzsche. F., Linksmasis mokslas. Vilnius, 1995
90. Nietzsche. F., Rinkiniai raštai. Vilnius, 1991
91. O' Collins S.J., G. The Theology of secularity. Notre Dame, 1974
92. O' Malley S.J., W. The Roots of unbelief. New York, 1976
93. Ouweneel. W.J., Sukūrimas ar evoliucija. Kas tiesa? Vilnius, 1995
94. Paškus. A., Asmuo ir laisvė. Chicago, 1984
95. Paškus. A., Evolicija ir krikščionybė Teilhard de Chardin'o perspektyvoje. Chicago, 1988
96. Paškus. A., Meilė – žmogaus pašaukimas. Kaunas, 2003
97. Paškus. A., Krikščionis ir šiandiena. Chicago, 1987
98. Paškus. A., Tikėjimo ir netikėjimo sąlyčiai šiandien. Vilnius, 1998
99. Paškus. A., Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save. Kaunas, 2002
100. Putinaitė. N., Tikėjimo prieigos. Filosofinės studijos. Vilnius, 2003
101. Pavlovas. I.P., Rinkiniai raštai. Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla. Vilnius, 1952

102. Pijus XI . Pop., Enciklika apie bedieviškąjį komunizmą. Divini Redemptoris. Alytus, 1995
103. Priest. S., Jean- Paul Sartre: Basic writings. London.,New York, 2001
104. Ramonas. A., Mokslo ir tikėjimo santykis Dogminės teologijos perspektyvoje. Kaunas, 2008
105. Ratzinger. J., Concerning the notion of person. Washington, 1990
106. Ratzinger. J., Krikščionybės įvadas. Vilnius, 1991
107. Rawls. J., Politischer Liberalismus. Frankfurt, 1998
108. Russell. B., Why I am not a christian. London, 1927
109. Russellas. B., Religija ir mokslas. Vilnius, 1982
110. Sartre. J. P., Šleikštulys. Vilnius, 2009
111. Sartre. J. P., L'existentialisme. Est un humanisme. Paris, 1968
112. Sartre. J. P., The words, New York, 1964
113. Sartre. J. P., Žodžiai. Vilnius, 1966
114. Skazkinas. S., Ateisto knyga. Vilnius, 1986
115. Sikora. A., Susitikimai su filosofija. Nuo Herakleito iki Hurselio. Vilnius, 2004
116. Sharma. A., Religion today and tomorrow. London, 2008
117. Штайгервальд. Р., Марксизм, религия, современность. Москва, 1976
118. Šalkauskis. S., Raštai VII, 2002
119. Šliogeris. A., Žmogaus pasaulis ir egzistencinis mąstymas. Vilnius, 1985
120. Šv. Tomas Akviniėtis., Apie pasaulio sukūrimą ir blogio priežastį. Vilnius, 2007
121. Vattimo. G., Tikėti, kad tiki. Vilnius, 2009
122. Viksva. B., Dievas. Pasaulis. Žmogus. Kaunas, 1940
123. II Vatikano susirinkimo nutarimai. Konstitucijos dekretai deklaracijos. Kaunas, 1994
124. Watson. J. B., Psichologija bihevioristo požiūriu. Vilnius, 2004
125. Wojtyła. K., Meilė ir atsakomybė. Vilnius, 1994
126. Wojtyła. K., Asmuo ir veiksmai. Vilnius, 1997
127. Wuthnow.R., Šventybės atgaivinimas. Religija šiuolaikinėje visuomenėje. Vilnius, 1996
128. Zaksas. I., Katalikybė ir egzistencializmas. Vilnius, 1983

Platono trikampis

Platonas manė, kad idėjos egzistuoja atskirai nuo sielos (dvasios) bei fizinių (gamtos) daiktų ir anapus jų. Idėjos yra daiktų esmių amžini provaizdžiai. Idėjų įvairovę jungia ir viršija gėrio ir grožio idėjų idėja. Ši idėjų idėja Platono sistemoje yra absoliutas (dievybė). (Olos alegorijoje saulė simbolizuoja šią idėjų idėją, o saulės apšviesti gamtos daiktai – kitas idėjas.)

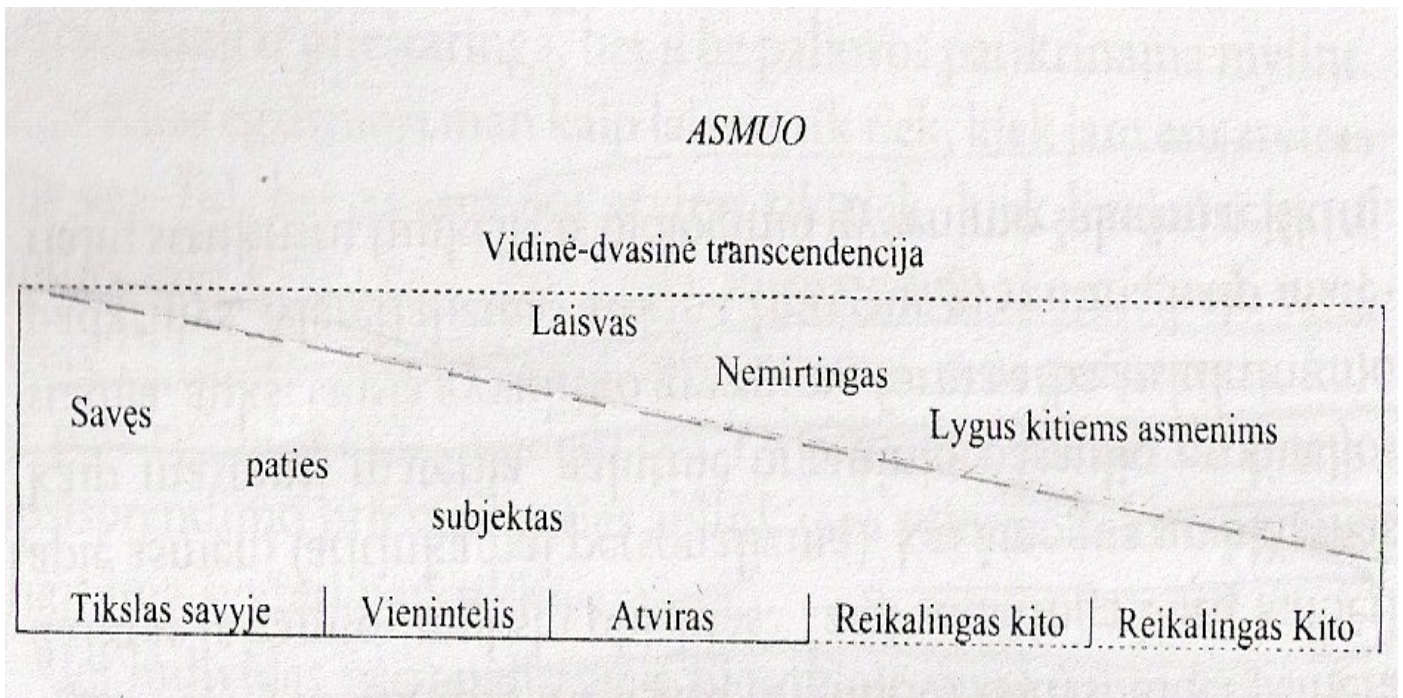

Siedami su Platono trikampiu galime taip interpretuoti Markso teoriją: gamyba, kaip materialinė ekonominė bazė užima Absoliuto vietą. O filosofija, religija, taip pat papročiai, teisės sistemos ir menai yra tik materialinės bazės dvasinis antstatas.³⁶⁵

³⁶⁵ Pagal A. Anzenbacher. Filosofijos įvadas. Vilnius. 1992. 48 - 72 psl.

Asmuo

Analizuodami svarbiausias krikščioniškojo personalizmo atstovų formuluojamas asmens charakteristikas, randame jų dešimt: asmuo yra savęs paties subjektas, jis yra tikslas savyje, nemirtingas, laisvas, atviras tikrovei ir neužsklęstas savo autonomiškume, reikalingas kito asmens ir Kito Asmens, vienintelis toks, sykiu kaip asmuo lygus kitam asmeniui, jam būdinga vidinė – dvasinė transcendencija.

Asmuo yra troškimas ir ilgesys, kuris veržiasi anapus savo tapatybės. Transcendencijoje užgimęs jis veržiasi iš savęs paties ir, kurdamas santykius su kitu ir Kitu, pats įgyvendina transcendenciją: transcenduodamas save kuria save.³⁶⁶

³⁶⁶ Pagal L. Šulcienė. Dešimt Krikščioniškojo personalizmo „aksiomų“. Krikščioniškosios antropologijos postulatai. Tradicija ir dabartis. Konferencijos medžiaga. Vilnius. 2010. 23 – 24 psl.